METHODUS
ARTIS RATIOCINANDI
naturalis & artificialis
VIAM
Ad principia pantosophiæ aperiens

Ovid. ......

Felices animæ! quibus hæc cognoscere cura inque domos superas scandere prima fuit.

LONDINI,
Apud JOHN HOW, MDCLXXXVIII.

Admonitia ad Bibliopegum.

Ne partes hujus Operis confundantur, neceſſè eſt ut Bibliopegus ſciat, numeros paginarum primæ partis inter hoc ſignum ( ) eſſe concluſos; ſecundæ partis Signaturam Romanis literis eſſe notatam; & tertiæ partis Curſivis, ut vocant.

Tabulæ in fine Operis ponendæ ſunt.

Bericht aan den Boekbinder.

Op dat de Deelen van dit Werk niet onder malkanderen verward worden / moet den Boekbinder weeten / dat de getalen der paginas van het eerſte Deel tuſſchen dit teken ( ) begreepen zijn; dat de Signatuur van het twede Deel met een Romeinſche letter; en van het derde met een Curſijf getekend is.

De Figuuren moeten in 't eind van 't Werk geplaatſt worden.

A D
LECTOREM.

LIber homo liberam philoſophiam philoſophandique rationem liberrimo tuo ſiſto judicio, parum ſollicitus amice vel inimice lector, quam de me, meoque agendi modo, meisve ſcriptis ſententiam laturus, eaque approbaturus an improbaturus ſis, interna quippe conſcientia, errandi impotens, de veritate mearum opinionum deque rationabilitate ſeu æquitate mearum actionum, me ſufficienter certum atque tranquillum reddit, quam ſolam pro judice in hac cauſà (rerum nempè naturalium atque philoſophicarum) agnoſco,

ad cujus dictamen, tanquam ad lydium lapidem, omnia refero atque examino: si antequam de hisce sententiam feras, eodem mecum jure uti tuumque judicium tantisper suspendere velis, donec expertus fueris, quidnam conscientia interna tua, legitimaque ratiocinatio de iis tibi similiter dictabit, illud tui non mei causâ fiet, quandoquidem hoc modo fortè multos præcavebis errores in quos alias te proclivem prævideo, & sic potius te ipsum quam me incommodo afficeres: quod si rationem desideres cur hic meus fœtus in lucem emittatur, eam paucis accipe; putabam me obligatum in commune conferre ea, quæ fortè fortunâ societati naturali & civili, quam excolo, vel saltem alicui ex ejus membris, consociis meis, utilia esse poterunt: in quo si erravi, nihil refert, *si desint vires tamen est laudanda voluntas* vel *in magnis voluisse sat est*, mihi soli in vanum laboravi,
nul-

nullum inde ad alium redundare potest incommodum , nemo tenetur ea amplecti quæ mihi placuerunt, cuilibet suum remanet integrum & judicium liberum , nullius servilem assensum exposco , imo & respuo, scopus est ut ratiocinatio humana, quantum vires humanæ permittunt, indies magis excolatur , ad quod mea gratis confero & ut alii sua quoque eodem modo conferant exspecto. Hisce ergo poteris uti, abuti , vel hæc negligere prout tibi commodum visum fuerit, quod juris in aliorum scripta assumo in mea non recuso, sufficiet mihi solvendo obligationem internæ conscientiæ satisfecisse, atque posse animum obtinere tranquillum , ultra quod in hàc fragili mortalique vitâ nullum summum bonum desidero, placidissimè exspectans donec Creatori meo placuerit tollere terrena media, quæ me tantisper ab eo removent, ut iis sublatis ei iterum immediatè

intimèque reuniar ſummumque obtineam quod in rerum naturâ deſiderari poſſit, de quâ reunione, poſt aſſiduam multorum annorum meditationem, ad me liberandum à præjudiciis quibus ab ineunte ætate imbutus eram, tandem intra me ipſum tantam acquiſivi certitudinem, ut omnes certitudines mathematicas, vel ſi quæ dentur iis infinitò certiores, præ hâc flocci faciam, neque ad confirmationem ejus indigeam alicujus doctrinâ vel ope, & ſi fortè impotens ſim tibi eam ſatis commodè explicandi, ſive mavis demonſtrandi, hoc eam non mutat, ſi non tibi ſaltem mihi ſufficiet eam mihi intimè adeſſe, neque eam diſputationibus, ſed ſerioſiſſimâ meditatione quærere debebis, modo ad talia capacem te reddere allabores. Vale.

INDEX
CAPITUM.

Sequentes Figuræ spectant ad pag. 100. & 105. & 216.

SERIES
Rerum in hoc opere contentarum.

CAPUT I.
De nomine.

CAPUT II.

De propositione.

6a *Ul-*

Sectio Pag.

Et

17 Et

Caput III.

De Syllogismo.

7ª Et

Caput IV.

De Erroribus qui circa præcedentia committi possunt.

4a Ma-

F I N I S.

SPE-

SPECIMEN Artis ratiocinandi naturalis & artificialis.

Cap. I.

De Nomine.

Ratiocinari quid.

SErmonem habiturus de ratiocinatione humaná, ut evitetur confuſio quæ oriri poteſt ex vocum ambiguitate, neceſſarium duco antè omnia breviter exponere quidnam per ratiocinationem intelligi velim: *per ratiocinationem igitur nihil aliud intelligo, quam rei ignotæ cognitionem, cùm rebus notis eam comparando acquiſitam*, ita ut ſi in rei ignotæ notitiam deveniamus per factam comparationem cum aliis rebus notis, tum dicimur ratiocinari, quod græci vocant συλλογίζεσθαι & cognitio hoc modo acquiſita vocatur collectio ſeu *concluſio*, utpote *ex præmiſſis* collecta, verum de hac aut ſimili denominatione parum ſollicitus, animus eſt paucis oſtendere hanc ratiocinationem noſtram nihil

Est conceptuum additio vel substractio.

aliud esse quam computationem quandam, id est, simplicem additionem substractionemve nostrorum conceptuum, quæ à vulgari arithmeticorum operatione nihil omnino differt nisi solo objecto, quod illa nimirum decem duntanax diversis notis sive cyphris contenta sit, quibus mediantibus omnem suam operationem absolvere potest, mens autem nostra ad formationem conceptuum quamvis nullis notis egere videatur, attamen iis minime carere potest quatenus vult unam rem ab aliâ distinguere, easque memoriæ mandere atque cogitata sua aliis exponere desiderat, & quidem quum in rerum naturâ occurrant indefinitæ res de quibus conceptus aliquis formari potest, quæque proinde diversimodè sunt denominandæ ut una ab alia distingui possit, hinc facile patet mentem nostram ad perficiendam ratiocinationem innumerabilibus notis, sive signis, opus habere, prout nimirum res diversimodè considerat, atque ita hac in re differre ab arithmeticâ vulgari, quam supra diximus beneficio decem notarum absolvi posse, quamvis Pythagorici (respiciendo fortè ad facilitatem hanc operationis arithmetices) notas illas quibus mens ratiocinando indiget itidem in decem classes seu diversa genera distribuere

Ad quam perficiendam requiruntur nomina.

Quæ Pythagorici in decem Classes distribuere sunt conati.

co-

conati ſint, illa appellando *categorias*, hoc eſt ſeries rerum ſub eodem ſummo genere aliquo gradatim diſpoſitarum, ſubordinando nempe nomina quæ habent ſignificationem minus univerſalem nominibus quorum ſignificatio magis univerſalis eſt idque gradatim aſcendendo donec in qualibet claſſe ſeu categoriâ perventum ſit ad nomen aliquod ſignificationis tam univerſalis ut omnia ejuſdem categoriæ nomina in ſuâ ſignificatione includat quod nomen proinde iſtius categoriæ ſummum genus appellatur & quatenus ſic una res de altera affirmatur, ſcholaſtici poſtea has categorias vocarunt *prædicamenta*, quorum ſingulorum exemplum quoddam complexi ſunt in ſequenti brocardico.

1 2 3 4 5 6
Arbor, ſex, ſervos, fervore, refrigerat, uſtos,
7 8 9 10
Ruri, cras, ſtabo, nec tunicatus ero.

Ita ut (quemadmodum dicunt) una categoria ſit ſubſtantiæ in qua nempe omnes ſubſtantiæ minus communes magis communibus ſubordinatæ ſint, quarum ſummum genus exprimitur per nomen ſubſtantiæ, reliquæ novem categoriæ ſint diverſorum accidentium eodem modo gradatim diſpoſitorum, quorum accidentium (ut loquuntur) ſumma genera ab

ipſis appellantur *quantitas*, *qualitas*, *relatio*, *actio*, *paſſio*, *ubi*, *quando ſitus & habitus*, prout hæc apud dialectos prolixius videre licet, ut & modos quibus in qualibet claſſe ſeu categoria nomina diſpoſuerunt; quæ nominum in ſuas claſſes diſtributio etſi aliquo modo tolerari poſſit, non video tamen quid utilitatis in *logicâ*, *hoc eſt in arte ratiocinandi*, inde redundare poteſt, præſertim apud eos quibus nominum uſus & ſignificatio aliunde ſatis perſpecta & nota eſſe poterit, neque lubet inquirere an non multa reperiantur in unâ categoriâ poſita, quæ forte commodius & majori ratione ad aliam categoriam eſſent referenda, ſed de his ſatis.

Sub additione & ſubſtractione comprehenditur multiplicatio & diviſio.

2. Antequam vero ulterius progrediar, hîc monendum eſt nos non ſolum poſſe conceptum conceptui addere, aut ſubtrahere, verum etiam conceptum unum per alterum multiplicare, quin & dividere, ſed quum multiplicatio atque diviſio non ſint diverſæ operationes ab additione vel ſubſtractione, quarum quædam quaſi ſpecies ſunt, ideo ſufficit dicere ratiocinationem conſiſtere in ſola additione ſubſtractioneve, nam ſi quis e. g. notam arithmetices 5. ſepties ordine poſuerit, & deinde has notas addiderit, tali additione inveniet ſummam collectam, nempe 35, ean-

eandem esse quam si 5 & 7 in se invicem multiplicaverit, & sic cognoscet multiplicationem esse quandam compendiosam additionem, quemadmodum etiam compendiosa quædam substractio est si dividendo 35 per 7 dicamus quotientem hujus divisionis esse 5, vel quod 7 in 35 quinquies contineatur ut patet si toties ab eo numero detrahatur, nam 7 de 35 relinquit 28, secundo 7 de 28 substractum relinquit 21, tertio 7 de 21 relinquit 14 quarto 7 de 14 relinquit 7 quinto 7 de 7 detractum relinquit nihil, id quod demonstrandum erat.

3. Quum igitur menti necessariæ sint quædam notæ, sive signa quorum ministerio commodè ratiocinari posset, hinc ulterius inquirendum restat quænam sint aut qualia illa signa esse debeant, & quidem si quis sibi soli vellet ratiocinari, ipsi integrum esset pro lubitu quæcunque signa effingere iisque res cogitates denominare ac à se invicem distinguere, attamen cum hoc ad usum vitæ non sufficiat & hominibus necessitas quædam incumbat cum aliis sui generis conversandi quibus possunt mentem suam aperire eosque reciprocè intelligere quid velint. Cumque hoc nisi mediantibus quibusdam signis externé prolatis persici nequeat, hinc facile patet talia

3 Qualia nomina ad ratiocinandum apta sunt.

talia ſigna non debere eſſe uni homini particularia ſed multis communia ; quæ ſi manuum, capitis nutatione, pedum aut alterius membri adminiculo monſtrantur tum nomen notarum vel ſignorum retinent, quod ſi autem lingua & ore ſeu voce proferantur & auditu percipiuntur, tum non amplius ſigna ſed nomina appellantur, & nobis inſerviunt ad aliis cogitationes noſtras communicandas, dico ad cogitationes noſtras ſignificandas, quod diligenter notandum eſt nomina non rerum nominatarum, ſed noſtrorum conceptuum duntaxat eſſe ſigna & exprimere quidnam de rebus nominatis cogitamus vel aliis perſuadere conamur quod illud cogitamus; nec his obſtat quod *Gen. cap.* 2. *v.* 19. dicitur Deum omnes beſtias agri, omneſque volucres cæli adduxiſſe ad Adamum ut videret quî vocaret ſingulas, & quocunque nomine vocavit Adam animantem quamcunque id nomen ejus eſſe. Ex quibus verbis quidam inferre volunt convenientiam quandam dari inter nomina & res nominatas, & quod *conveniunt rebus nomina ſæpe ſuis*, verum quantum ad me ex citato loco talem convenientiam colligere nequeo, quandoquidem ex eo ſaltem ſequi videtur quod tempore Moiſis (vel ſcriptoris vel geneſin con-

Ea duntaxat inſerviunt ad exprimendos animi conceptus.

Nullam vero cum rebus nominatis convenientiam habent.

conſcripſerit) adhuc in uſu fuerunt nomina illa quæ Adam in paradiſo animantibus impoſuerat, quod non impedit quin poſſint ſucceſſu temporis in deſuetudinem redacta & alia nova in eorum locum inventa & recepta eſſe, quum nulla ratio obſtet quare nominum (quibus res quælibet denominantur) impoſitio non dependeat ex abſoluto & libero hominum beneplacito, quemadmodum videmus, quod quotidie nova verba inveniuntur, vetera aholentur & diverſa apud diverſas gentes in uſu eſſe.

4. Majoris momenti quæſtio eſt, cujus hominis inventu, cujus authoritate, qua occaſione & quo tempore ad expiemendos animi conceptus ſingula nomina, ſingulis conceptibus accommodata, fuerunt primitus inventa, introducta, & non ſolum inter paucos homines vel familias, ſed paſſim apud integras nationes & gentes uſu recepta & omnibus communibus facta, quâ de re, quæ eſt facti, quum ſileant hiſtoriæ neque natura de illâ nihil dictat, & nos ſilebimus, nobiſque ſufficiet ad propoſitum noſtrum explicandum aſſumere, tanquam rem minimè dubiam, quod ad explicandos animi conceptus, quos formamus de re quacunque, ſufficienti numero nomina jam paſſim ſint re-

4. Et ſunt jam ſufficienti numero inventa, vel adhuc facilè inveniri poſſunt.

cepta, approbata & omnibus communia facta, vel ſaltem quod cuilibet integrum ſit talia nomina prolubitu effingere, præſertim in re vel arte novâ noviſque inventis quæ nova nomina deſiderant, modo talis inventor ſe ipſum clarè & diſtinctè explicet quid nam per illa nova nomina intelligi velit, quemadmodum hoc ita apud philoſophos, mathematicos, novarum ſcientiarum & artium magiſtros receptum eſt.

5. Sed tamen in re ita obſcurâ ſi paulisper divinari liceat, credendum eſt non omnia nomina ſimul fuiſſe nata, ſed ſucceſſu temporis pro re natâ & ut uſus poſtulabat, alia atque alia nova fuiſſe inventa atque introducta, & primo videntur rebus ſingularibus, vel individuis, nomina impoſita, ut hæc arbor, illud animal, ſol, luna &c. & poſtea paulatim & gradatim ad nomina magis univerſalia itum fuiſſe: & hoc non aſſero ex conjecturâ quadam vanâ ſed ejus firmiſſimum argumentum capio ex conſideratione naturæ humanæ; ſi enim peripateticorum vera ſit ſententia, *nihil eſſe in intellectu quod non prius fuerit in ſenſu*, hoc eſt, omnem cognitionem noſtram originem trahere a ſenſibus, adeo ut nihil â nobis percipiatur, niſi illud mediante ſenſu aliquo prius

5. Et primò ſunt inventa nomina rerum ſingularium.

Deinde paulatim ad magis univerſalia aſcenſum eſt.

Quæ ratiocinando ſunt excogitata.

in

in cerebro vel imagitione insculptum fuerit, & mens nostra ad talem impressionem, quam phantasma vocant, sese convertat illamque percipiat: (quæ opinio etsi quo ad cognitionem rerum sensibilium aliquo modo concedi possit, tamen in aliis vera non est. Et hîc tantum assumitur quatenus conducit ad demonstrandum progressum in cognitione sensibilium) & quum itidem notum sit sensus nostros non affici ab universalibus, sed ab *individuis* & rebus singularibus, non quidem omnibus simul sed successivè nunc ab hac nunc ab illa re pro ut nimirum hæc aut illa sese nobis præsentat & in sensus nostros incurrit sicque occasionem in nobis producat eam cognoscendi, & consequenter signo aliquo vel nomine denominandi, quo ab aliis rebus, quarum notitiam jam habemus, distingui atque internosci possit, atque sic videntur omnes res singulares casu quodam potius quam ex deliberato hominum proposito denominationem suam accepisse, quâ in re multum differunt hæc nomina ab altero nominum genere quæ non singulatim unum aliquod individuum sed plura individua simul denominant, quæque ob id *universalia* appellantur, *quæ* proprie loquendo non sunt rei alicujus, in rerum

natura exiſtentis nomen ſed ſunt nomina nominum rem ſingularem denominantium, e. g. nomen *animal* (ex uſu verborum jam paſſim receptorum) non denotat rem aliquam ſingularem in rerum natura exiſtentem, vel non putandum eſt, dari in rerum natura aliquod inviduum animal quod ſit *univerſale*, ſed prolatione vocis *animal* hoc tantum ſignificatur nos formare vel formaſſe diverſos conceptus de diverſis individuis, quos conjungimus ſub una voce, ſcilicet animal, quodque nomen ob id pluribus *commune* eſt: quod nominium genus quum non ut alterum caſu quodam, ſed ratiocinando videatur excogitatum & adhibito ſummo conſilio in uſum receptum fuiſſe, ſatis meretur ut de eo aliquantulum prolixius agamus, præſertim quum ea occaſione itidem videri poterit quomodo mens noſtra in formatione talium nominum conceptum conceptui addendo vel detrahendo egregium illud raticionationis opus inchoatur, quod tamen ut ordine fiat res illa paulo altius repetenda erit.

6. Quod demonſtratur digreſſione quadam, in quâ oſtenditur omnem rem nominandam vel eſſe

6. Jam paſſim ab omnibus receptum eſt quod omnia quæ in tota hæc rerum univerſitate reperiuntur poſſunt revocari ad duo rerum genera, juxta illud vulgatum.

Sum-

Summus Ariſtoteles trutinando cacumina rerum,
In duo diviſit, quicquid in orbe fuit.

Omnis res ſubſtantiam vel ſubſtantiæ modum.

Hoc eſt quod *omnis res vel ſit ſubſtantia vel ſubſtantiæ modus quidam*, vel quod *omnis res ſit in ſe vel in alio*, ubi vulgò juſte quidem definitur, *ſubſtantiam eſſe ens quod eſt in ſe & per ſe*, per ſubjecta exempla tamen, quibus hanc definitionem illuſtrare conantur, ut quod ſol, luna, terra, hæc arbor, hoc ſaxum &c. ſint omnes quædam ſubſtantiæ, ex his inquam clariſſimè patet, vel ipſos non intelligere quod dicunt, vel ſubſtantiam male definiiſſe, quum enim concedant res illas, quas ſubſtantias vocant, eſſe talis naturæ quod ſint productæ non ex ſe ipſis ſed ab alio, & conſequenter non à ſe ipſis ſed ab alio dependeant, quomodo quæſo his poſitis, illis rebus poteſt competere definitio quod ſint res, quæ ſunt per ſe & in ſe: at excipiunt, concedendo ſubſtantias à ſe definitas non eſſe à ſe ipſis, ſed tamen eas non eſſe in aliquo ut in ſubjecto, & quamvis ab alio dependeant, non tamen ab eo dependent tanquam a ſuo ſubjecto cui inſunt, & propterea merito dici poſſe illas ſubſiſtere per ſe & ſubſtare ſuis accidentibus, verùm ut verum fatear talis ratiocinatio mihi æque concinna videtur ac ſic con-

Oſtenditur vulgo malè ſubſtantiam intelligi vel definiri.

contra ſuppoſitionem quod mons non poteſt eſſe ſine valle vellem tamen concludere illum certo quodam reſpectu ſine valle eſſe poſſe, quid hoc enim aliud eſt quam datâ operâ ingeniis crucem figere & verbis ad oſtentationem compoſitis ludificare, commodius ſane fuiſſet baculum appellare baculum, quam definitione ineptâ definitum intricare & obſcurum reddere, adeo ut non è re erit ſi tentetur num iſta res aptiori via expediri poterit, ad quod ſi abſque multis ambagibus, rerum naturam trutinemus & animum noſtrum intra nosmetipſos ſedulo examinemus ſtatim detegemus mentem noſtram ejus eſſe conditionis ut inquirens in rerum eſſentiam eas duobus (& non pluribus) duntaxat diverſis atque plane à ſe invicem diſtinctis modis conſiderare poſſit, nempe nos unum genus rerum concipere primario & per ſe, adeo ut in tali conceptu neque ei præcedat neque involvatur neque conjunctus ſit alter quidam conceptus à quo conceptus iſte primarius formari debeat & dependeat; alterum genus rerum nos concipimus, non primario & per ſe, ſed ſecundario & per aliud, adeo ut in tali conceptu involvatur, eique præcedat vel conjunctus ſit alter quidam conceptus a quo conceptus hic ſecundarius formari debet &
qua-

quaſi dependet; atque ita rerum genus quod priori modo concipitur, jure merito vocari poterit ſubſtantia, eique omnino convenire puto definitionem ſupra traditam, quod hoc modo concipiatur *ſubſtantiam* eſſe aliquid, quod non eſt in alio ſed quod eſt in ſe ipſo, quodque adeo concipiatur per ſe & in ſe, neque hic conceptus ullo alio conceptu indiget a quo formari debet; alterum vero rerum genus, ſecundo modo conceptum, appellandum erit *ſubſtantiæ cujuſdam modus*, utpote quod non concipitur per ſe & in ſe, ſed quod ſit aliquid quod eſt in alio, quodque adeo concipi non poteſt niſi per id aliud in quo in eſſe concipitur, atque ita in conceptu ſuo involvit, neceſſarioque præſupponit vel conjunctum habet conceptum iſtius alterius rei cui ineſt, ſine qua re nec eſſe nec concipi poterit: quod porro præter has duas ideas, primariam nempe & ſecundariam modo explicatam, mens noſtra nullum aliud idearum genus formare vel effingere non ſit potens, hoc eſt quod nihil valeamus concipere niſi per ſe vel per aliud, ſive quod omnis noſter de re aliqua conceptus involvet conceptum alterius rei, vel non involvet, hoc inquam ita ſeſe habere quilibet in dictamine conſcientiæ ſuæ facile reperire, neque ullo

alio

alio aliquo validiori modo vel ratione illud probari poterit: neque hoc loco silentio prætereundum eſt, quoniam nobis intimé conſcy ſumus prædictas ideas: (primariam ſcil. & ſecundariam) nobis intimè adeſſe, nos ob hanc ſolam rationem tuto & firmiſſimis argumentis concludere poſſe in rerum naturâ extra mentem noſtram revera exiſtere res, quæ ſunt ejus eſſentiæ quales illæ menti noſtræ per prædictas ideas repreſentantur, atque præterea ſciendum eſt, in rerum nâtura non dari neque dari poſſe plures (quemadmodum vulgo inepté aſſeritur) ſubſtantiæ quam una, quæ a nobis non poteſt concipi niſi exiſtens, quæque etiam neceſſario exiſtit, quæve habet eſſentiam infinitè perfectam, inexhauſtam, & conſtantem infinitis attributis quorum quodlibet infinitam ejus eſſentiam infinitè exprimit, quæ omnia complectitur, in cujus eſſentiâ omnia quæ ſunt, erunt vel fuerunt ab æterno fuerunt incluſa, ſine quâ nihil eſſe, neque à nobis concipi poteſt, prout hæc ſuo tempore & loco apertius & diſtinctius exponere atque demonſtrare conabimur, erimuſque hac vice contenti digito ſaltem indicaſſe nullo modo tolerabilem eſſe craſſum illum errorem quò à philoſophis ſubſtantia cum ſubſtantiæ modo tam fœdè confunditur ipſoſ-

Item quod in rerum natura non dari poſſunt plures quàm una ſubſtantia.

ipſoſque in tradenda arte logica melius fuiſſe facturos ſi loco ſubſtantiæ definiviſſent corpus, ejusque categoriam in loco categoriæ ſubſtantiæ ſubſtituiſſent, vel quod idem eſt ſi in categoria ſubſtantiæ non altius aſcendiſſent quam ad corpus, illudque iſtius categoriæ ſummum genus conſtituiſſent.

7. Ex prædictis puto ſatis clarum eſſe quidnam intelligi debeat per ſubſtantiam, & quid per ſubſtantiæ modum, quibus addere licet, nos conſiderando ſubſtantiæ eſſentiam eam non aliter poſſe concipere, niſi concipiamus aliquid *quo poſito vel ſublato, ſubſtantiæ eſſentia, & conſequenter ipſa ſubſtantia, poſita vel ſublata erit*, illud inquam quod hoc modo ad ſubſtantiæ eſſentiam pertinere concipimus, id ipſum illud eſt quod ſubſtantiæ attributum vocatur, e. g. quum ſubſtantia non poſſit concipi niſi neceſſario exiſtens, hinc erit exiſtentia neceſſaria unum ex attributis ſubſtantiæ, adeo ut attributum, ſubſtantiæ eſſentiam perfecté exprimat, & poſſit attributum cum re cui tribuitur ſemper reciprocari, ut ſi dicamus ſubſtantiam eſſe ens quod neceſſario exiſtit, tum reciproce ens quod neceſſario exiſtit erit ſubſtantia, in quo attributum differt a modo qui eandem eſſentiam non niſi certo *7. Explicatur quid ſit attributum, quid modus.*

at-

atque determinato modo exprimit, quatenus nimirum ſubſtantia ejusque eſſentia hoc vel illo modo conſideratur. Sed de his fuſius alibi.

8. Pythagorici modos corporis ad novem Claſſes revocare ſunt conati.

8. Subſtitutâ categoriâ corporis in locum categoriæ ſubſtantiæ, ſciendum reſtat quod pythagorici, quemadmodum ſuperius quodammodo indicatum eſt, conſiderando novem affectiones quaſdam quibus corpus adfectum præcipue (ſecundum eos) conſiderari poteſt, ex illis fabrificarunt novem categorias ſeu claſſes, ad quas putabant referri poſſe omnem quancunque affectionem qua corpus adfectum conſiderari poſſet e. g. ſi conſideretur terræ globum habere præter propter craſſitiem 1800 miliarium germanicorum, hanc craſſitiei determinationem referebant ad categoriam *Quantitatis*; & ſi idem globus conſideretur ut corpus tactui reſiſtens vel durum, hæc durities refertur ad categoriam *Qualitatis*: Quod ſi comparetur idem globus cum corpore lunæ & pronuntietur eſſe fere 45 vicibus major quam luna, illa comparatio inæqualitatis referebatur ad prædicamentum *Relationis*; per *actionem* & *paſſionem* verò nihil aliud exprimitur quam motus corporeus, in quo corpus quod alterum corpus movet vocatur *agens*, & corpus quod ab altero mo-

Quod exemplis illuſtratur.

movetur vocatur *patiens* atque *corpus dicitur agere in aliud corpus*, *quando in altero illo accidens aliquod aut generat aut destruit*, & *pati dicitur corpus in quo accidens aliquod generatur vel destruitur*, & accidens quod in patiente generatum est vocatur *effectus*, quemadmodum hujus intuitu accidens quod in corpore agente residet huncque effectum produxit, *Causa* appellatur, e. g. ignis calefacit manum; corpus agens est ignis, patiens est manus; motus partium in igne vocatur causa quatenus producit talem motum partium in manu qui calor dicitur, quive ob id effectus erit ab hac causa productus; atque sic ex hoc fonte distinctissimè explicari possent ea quæ logici passim multis verborum involucris obscurissimè tradunt de *causâ efficiente*, *materiali*, *formali*, *finali*, *de potentiâ*, *de actu*, *de causâ integrâ*, *partiali*, *sine quâ non*, *de causa necessariâ*, *de causâ contingente*, & de effectibus qui singulis hisce causis respondent, qui effectus quum non generentur nisi cum aliqua mutatione, & quod *omnis rerum mutatio ortum suum habeat â motu*, & quod natura & leges motus non possunt explicari nisi in auxilium adhibeatur mathesis, hinc non mirum est quod logici, & illud genus

 phi-

philoſophorum qui matheſin ignorant, in explicatione harum rerum tam turpiter hallucinentur & pro ſolidâ ſcientiâ nil niſi nugas & fumas vendant, ſibi & aliis miſerè imponant. Porro ſi terræ globus dicatur eſſe in cœlo planetarum, reſponſum erit in cagetoriâ quæ habet *Ubi*, pro ſummo genere: item ſi conſideretur quod ſpatio annuo idem globus circumfertur circa ſolem, & quod hoc anno finito ſequenti anno idem curſus iterum inchoabitur, habebitur exemplum in *Quando*. Et ſi dicamus quemadmodum navis quæ a flumine vehitur illius aquæ innatat, eodem modo terram natare quaſi in materiâ cœleſti & undiquaque ſuſtineri ab illâ materiâ quæ ipſam circa ſolem circumducit, eo reſponſum erit ad categoriam *Situs*. Denique conſiderando quemadmodum malum cydonium lanugine quadam veſtitum eſt, eodem fere modo (in quantum ſimilitudo permittit) terram continuo veſtiri aere & exhalationibus, quæ ex illa continuò exhalant, erit hoc exemplum in categoria *Habitus*: Quibus exemplis ſatis illuſtratum puto quidnam per categorias intelligi volunt, quo autem ordine in qualibet categoriâ ſingula nomina ſunt diſpoſita conſultò prætermitto, utpote
quod

quod facile apud alios videri poteſt, eritque magis ad rem noſtram inquirere rationem quare nomina illa tali modo ſunt diſpoſita; ſive quâ occaſione & quomodo nomina communia & univerſalia poſſunt eſſe inventa, atque à mente humana in auxilium ratiocinationis adhibita & in uſum introducta.

9. Poſtquam igitur rebus individuis & ſingularibus ſingulis ſingula ſua nomina imponerentur ſive caſu quodam ſive quâcunque alia occaſione, in tali nominum impoſitione debuit neceſſario evenire ut res quæ judicabantur eſſe ejuſdem eſſentiæ, idem quoque nomen aliquod obtinuerunt, quod omnibus commune eſſet & ſub quo omnes res illæ ſingulares ſeu quodlibet individuum ejuſdem eſſentiæ contineretur, idque videtur ita ſuaſiſſe imbecillitas humanæ memoriæ, quæ alioquin multitudine vocum facilè obruta fuiſſet, e. g. quum Petrus, Plato, Socrates, & reliqua talia individua judicabantur eſſe ejuſdem eſſentiæ, quippe mens judicabat ad cujuſlibet individui nominati eſſentiam pertinere rationalitatem, hinc mens cogitando, vel volendo ſermonem inſtituere de pluribus talibus individuis, quid mirum eſt, ut ſe à moleſtiâ, illa ſin- *Oſtenditur quomodo nomina univerſalia poßunt eſſe excogitata.* *Quomodo ſpecies.*

gula ſeperatim nominandi, liberaret, quod excogitavit vocem, vel nomen *Homo*, eique tam amplam ſignificationem attribuerit ut ſingula illa individua ſuâ ſignificatione ſub ſe comprehenderet, ſingulisque illis individuis *commune* eſſet, & ob id vocatur *univerſale*, ſed tamen ut diſtingueretur ab aliis vocibus quæ habent ſignificationem univerſaliorem particulari nomine appellatur *Species*, quo indicatur illud nomen univerſalitate ſuâ ſe non ulterius extendere, quam quod ſingula individua quæ ſunt ejuſdem eſſentiæ ſolummodo ſub ſe comprehendat. Idem judium eſto de reliquis individuis, quæ aliam eſſentiam habent, quorum illa quæ communem inter ſe eſſentiam habent ſimili methodo ad eandem quandam claſſem ſunt redacta, & ſub nomine quodam ſingulis communi comprehenſa, quod eorum *Speciem* conſtituit, ſic e. g. individua illa quorum unum, *bucephalus* vocatum, geſtabat Alexandrum Magnum, alterum, *Rosbayart*, inſerviebat venefico *Malegays*, tertium quod cum valoroſo equite *don Quichot de la Mancha* mundum pervagabat, *Rozinant* vocatum, hæc & ſimilia individua ejuſdem eſſentiæ comprehenſa ſunt ſub voce vel nomine communi *Equus*, quod

quod nomen illorum ſpeciem propterea conſtituit, & ita de reliquis.

10. Ad exemplum inventionis ſpecierum, ex dictis facilè colligere licet, ob ſimilem rationem & ſimili methodo excogitatum atque introductum fuiſſe nomen aliquod quod uno gradu adhuc magis eſſet generale quam nomen ſpeciei, quodve ſignificatione ſuâ generaliori differentes ſpecies ſub ſe comprehenderet & exprimeret, quando nempe cogitaretur vel ſermo haberetur de rebus quæ non ſunt ejuſdem eſſentiæ, & brevitatis cauſâ ſic uno aliquo communi nomine complectandæ erant, quod nomen propterea ut a priori, quod minus univerſale eſt, particulari quadam voce diſtingueretur, appellatum eſt *Genus*, quo indicatur illud univerſalitate ſua ſub ſe comprehendere diverſas res diverſam eſſentiam habentes, ſive ut logici loquuntur quæ differunt ſpecie e. g. mens cogitans vel ſermonem habens de homine & equo, atque deſiderans illos communi aliquo nomine copulare, utrumque appellavit *animal*, quod nomen ob id tanquam genus dictas differentes ſpecies ſub ſe comprehendit; neque ſolum hoc locum habet, quemadmodum faciunt allata exempla, in categoriâ cor- *Quomodo genus.*

poris, ſed etiam in reliquis categoriis, e. g. *circulus*, *ellipſis*, *parabola*, *hyperbola*, poſſunt tanquam diverſæ lineæ ſpecie differentes omnes comprehendi ſub communi genere, quia quælibet earum eſt linea curva, & ſic de cæteris.

Quomodo generis ſint facti quidam quaſi gradus.

11. Porro quemadmodum res ſpecie differentes ſub communi aliquo genere collocatæ ſunt, eodem modo res genere differentes ſub aliquo communi vocabulo comprehenſæ ſunt, & ſic uno adhuc gradu magis aſcenſum eſt ad majorem univerſalitatem, e. g. beſtia & homo quamvis ſunt res diverſæ eſſentiæ, illud tamen inter ſe commune habent quod utrumque eſt animal, ſi igitur deſideremus animal & non animal, & quidem plantam, ſub una voce comprehendere, recurrendum erit ad nomen aliquod quod utrique commune ſit, ad quod vulgo inventum eſt nomen *Corpus animatum*, quod nomen factum eſt ſignificationis tam univerſalis, ut ſub ſe comprehendat animalia & plantas, & ſic affirmatur de rebus genere differentibus, eſtque uno gradu magis univerſale quam nomen quod ſpeciali voce vocatur genus, a quo alia voce non diſtinguitur quam quod ſit genus priori genere univerſalius uno gradu, & ſic deinceps

ite-

iterum aſcendi poteſt adhuc ad unum altiorem gradum univerſalitatis, donec perveniatur ad genus aliquod ſummum, quod omnia illa genera inter media gradatim ſub ſe contineat, quemadmodum illud in quâlibet categoria vulgo factum eſt; in quibus quum etiam admiſceant rerum differentiam, aliquid de eâ hic adnotandum eſt.

12. Illud quod vulgo *differentia (eſſentialis:)* nominatur *nihil aliud eſt quam rei attributum illud quod mens, conſiderando rei eſſentiam, judicat ad ejus eſſentiam pertinere*, e. g. cum judicetur quod ad Petri eſſentiam pertineat rationalitas, hinc erit rationalitas Petri attributum, quod attributum valdè intricatè vulgò appellatur differentia, quatenus ſcilicet per hoc attributum Petrus differt ab aliis rebus, non quidem à reliquis individius quibus idem attributum competit, ſed ab aliis quibus illud deeſt aliudque attributum habent quod eorum eſſentiam ſimiliter conſtituit, quæve ſic a Petro ſpecie differunt: atque ſic patet differentiam etiam eſſe univerſale quatenus ſcilicet de ſingulis individuis, quæ ſunt ejuſdem eſſentiæ, affirmatur, quin & poteſt differentia etiam aliis atque aliis inſignìri nominibus, prout

Quomodo differentia poteſt eſſe inventa & quid ea ſit.

nimirum diverſo modo conſideratur, ſic logicis familiare eſt attributum, modum, vel accidens rei conſiderare (ut loquuntur) ſeparatim ſine re illâ cui ea adſunt vel inſunt, idque vocant rem conſiderare in *abſtracto* & ſic accidens rei quaſi a ſubjecto ſuo vel re cui ineſt abſtrahunt non quidem reverà ſed cogitatione & fictione mentis, ut quando ratiocinalitatem ſeparatim abſque Petro conſiderare contendunt, & ſic geometræ conſiderant lineam ut longitudinem quandam abſque ulla latitudine, atque non ſolum hâc ſimplici abſtractione contenti fuerunt ſed eam in quoſdam quaſi gradus diſtribuerunt & magis magiſque univerſaliorem effecerunt, e. g. *ſenſu præditum eſſe*, non ſolum ſub ſe comprehendit rationalitatem ſed etiam eâ univerſalius eſt, quandoque non ſolum hominibus ſed etiam brutis attribuitur, & ſi lubeat in hoc genere adhuc unum gradum altius aſcendere inveniemus quod *animatum eſſe* conveniet & hominibus, & brutis & plantis, & ſic deinceps aliæ atque aliæ abſtractiones effingi poterunt, & de poſteriori hac quadam abſtractione intelligendi ſunt logici quando dicunt quod differentia non ſolum de pluribus numero ſed etiam ſpecie differentibus prædicatur.

Quomodo illa conſiderari poteſt abſtracte.

Et illius quidam quaſi gradus facti ſunt.

Sed

Sed hîc diligenter notandum eſt etſi talis modus abſtrahendi attributum vel accidens a ſuo ſubjecto in logicâ, doctrinæ gratiâ, aliquo modo tolerari poſſit, eum tamen cautè adhibendum eſſe in philoſophiâ quando propoſitum habemus non captare verba inania ſed ſedulò quærere ipſam veritatem & eâ animum noſtrum paſci atque oblectari, quo intuitu, quicquid dicant logici vel alii non infimi nominis philoſophi, mihi videtur omninò impoſſibile eſſe, nos poſſe talem mentis fictionem inſtituere abſque manifeſtâ contradictione, non minus quam ſi fingeremus nos fictione mentis concipere mentem abſque valle, vel triangulum abſque tribus lateribus, vel effectum tanquam effectum abſque reſpectu ad ſuam cauſam, & ſimilia quæ manifeſtam contradictionem involvunt, quum enim ſupra oſtenſum eſt omnem noſtrum de rebus conceptum eſſe primarium vel ſecundarium, & quod conceptus ſecundarius ſemper præſupponat vel conjunctum habeat conceptum primarium, hoc eſt ſecundarius nullo modo poteſt inſtitui niſi ſimul fiat reflexio ad primarium à quo ortum ſuum ducit, quomodo ergo conſiderando modum vel accidens rei, quod fit per conceptum ſecun-

Oſtenditur abſtractionem, quâ attributum ſeparatim à ſuo ſubjecto conſiderari dicitur, non eſſe veram abſtractionem ſed duntaxat verborum fictionem.

darium, ille modus vel accidens a ſuo ſubjecto ſeparari poterunt nullo habitu reſpectu ad ſubjectum cui inſunt, quandoquidem hic conceptus ſecundarius ortum ſuum habeat à conceptu primario, & quæſo me doceant quânam fictione mentis poſſunt efficere quod ſecundarius non oriatur à conceptu primario, & lubens manus dabo, credamque illos fictione mentis unum ex trianguli lateribus detrahere poſſe ſalvâ interim manente trianguli naturâ, & quæſo quando ratiocinalitatem fictione mentis de Petro abſtraxerunt eamque ſolam conſiderant, quid eveniet de Petro ſi is ſimiliter ſeparatim abſque ſua rationalitate conſideretur, & quidnam mens noſtra tum de illo effinget, quâ de re apud logicos altum invenio ſilentium, quod tamen explicari debuiſſet & ſimul modus doceri quo res poſſet conſiderari abſque ſuis attributis: itaque ut nos ex hac difficultate expediamus puto firmiter tenendum eſſe nos quidem talem mentalem abſtractionem re ipſâ facere non poſſe, ſed tamen nos poſſe fingere quod eam facere poſſimus in tantum ſcilicet ut in operatione atque calculo ratiocinationis noſtræ ſubjectorum, a quibus accidentia hoc modo abſtracta ſunt, nulla omnino ha-

habeatur ratio neque ea in computationem veniant, idque exemplo geometrarum qui in ſuis calculis nullam rationem habent latitudinis linearum, & arithmeticorum, qui cyphram O ſæpiſſimè conſiderant ac ſi eſſet nihil, non quod revera nihil ſit, eſt enim æque nota ſive cyphra ac aliæ illæ novem arithmeticorum notæ, ſed tantum eo reſpectu quatenus O illic in calculo in nullam rationem venit: eodem modo in operatione vel calculo ratiocinationis nos poterimus concipere e. g. caloris vel velocitatis dimidium, duplum vel triplum &c. nulla habita ratione ſubjecti cui illa accidentia inſunt quatenus illud nimirum calculum hunc non ingreditur.

Oſtenditur quomodo mens in opere ratiocinii procedit addendo conceptum conceptui.

13. His ita præmiſſis, puto ex iis jam ſatis conſtare poſſe quidnam per decantata illa univerſalia & prædicabilia, quæ in ſcholis tam magnificè jactantur, intelligi debeat, quodque illa non denotant res aliquas in rerum naturâ exiſtentes, ſed quod ſint duntaxat *nomina nominum*, ſeu *nomina artis*, & ſic quodammodo primum mentis opus repræſentant, quæ in adminiculum ratiocinationis illa nomina adhibere ſolet, & quod in illis efformandis inque opere hoc inchoando mens noſtra nihil aliud faciat quam quod conceptum conceptui addat

vel

vel detrahat, quum enim mens cogitat ſeparatim de Petro & de Paulo, format duos conceptus ſeparatim à ſe invicem diſtinctos, ſi vero poſtea conſideret & Petrum eſſe hominem & Paulum eſſe hominem, ideoque utrumque ſub voce *homo* complectitur, tum priores conceptus ita copulando ex duobus facit unum, & ſic conceptum conceptui addit, cujus additionis ſumma eſt conceptus quem mens habet de homine, quotieſcunque enim mens intra ſe ipſam attendit ad conceptum quem habet de homine, ſtatim animadvertit hunc eſſe conceptum quendam ex pluribus aliis conceptibus, (ut de Petro, Paulo, Johanne & ſic de cæteris individuis ejuſdem eſſentiæ) compoſitum, neque in hâc primâ conceptuum additione mens ſubſiſtit, ſed quemadmodum arithmetici numerum numero addendo ſummam conflâre poſſunt quamcunque libuerint, ita quoque menti in aliis ratiocinationis operationibus præſciſa via non eſt conceptum conceptui in immenſum addendo, ſummamque immenſam inde conflandi; ſi enim mens ad conceptum quem habet de homine addiderit conceptum quem habet de beſtiâ ſummamque inde conflaverit, ea ſumma erit conceptus

quem

quem habet de *animale*, quis non videt hunc conceptum quem mens de animale habet, eſſe conceptum ex multo pluribus conceptibus compoſitum quam eſt conceptus de homine, & proinde huic poſteriori conceptui multos alios conceptus additos eoſque omnes complexos eſſe in conceptu animalis, & ſic porrò progredi licet in conceptuum additione, quemadmodum per ſe patet. Nec aliter ſe res habet in conceptuum detractione, ponamus enim aliquem cogitare de animale, is certè, juxta ea quæ dicta ſunt, attendendo ad hanc ideam (*eſt enim idea nihil aliud quam conceptus de re aliquâ*) ſtatim animadvertet eam compoſitam eſſe ex pluribus aliis ideis, videlicet ex ideâ hominis & beſtiæ, ſi igitur attendat ad ſolam hominis ideam, eo ipſo ex ideâ animalis detracta erit idea beſtiæ, eritque hujus ſubſtractionis reſiduum idea hominis; â quâ iterum innumeræ aliæ ideæ detractæ erunt, ſi idem homo attendat porrò ad ſolam Petri ideam. Et ſic de aliis.

Vel conceptum conceptui detrahendo.

14. Antequam hoc caput finiatur adhuc aliquæ nominum diſtinctiones annotandæ veniunt, quatenus ſcilicet earum cognitio ad propoſitionum, de quibus capite ſequenti agetur, formationem conducit: in quibus hoc in genere obſervandum

Oſtenditur omnem nominum diſtinctionem oriri ex diverſo noſtro cogitandi modo.

dum eſt, omnem omninò nominum diſtin-ctionem oriri ex diverſo noſtro cogitandi modo, diverſâque relatione quâ rem cum re comparamus, & ſic vidimus quid ſit *ſubſtantia*, quid *ſubſtantiæ modus* & *attributum*, quid nomen *ſingulare*, *particulare*, quid *individuum*, quid *commune*, *univerſale* & *prædicabile*, quid *genus*, quid *ſpecies*, quid *differentia* quid *abſtractum*, quid *concretum*, & ſic porro quando cogitando de re aliqua aliquid de eo affirmamus, tum nomen quod tali reſpectu huic rei imponitur vocatur *nomen poſitivum*, & poſitiva nomina rebus plerumque imponuntur propter ſimilitudinem, æqualitatem vel identitatem quam in iis invenimus comparando unam cum alia, e. g. homo quemlibet è multis hominibus denotat propter omnium hominum ſimilitudinem, ſic Plato unum eundemque ſemper denotat: & ſi ante nomina poſitiva præponatur particula *non*, ut *non homo*, tum ex poſitivis fiunt *negativa*, atque hoc ſenſu patet poſitiva nomina eſſe negativis priora, & quidem nominibus negativis (hoc ſenſu acceptis) non tam exprimimus rem de quâ cogitamus, quam potius denotamus rem de quâ non cogitavimus, itemque patet poſitiva & negativa inter ſe ſemper eſſe

Et Quomodo oritur nomen poſitivum.

Negativum.

con-

contradictoria cum *aliquid non potest simul esse & non esse*: præterea quatenus de re aliquâ aliquid affirmatur, eâ dicitur *subjectum*, & illud quod sic de alio affirmatur, vocant *adjunctum*, *prædicatum*, vel *attributum*. Solent etiam logici distinguere nomina in *simplicia* & *composita*, illisque nomen simplex est quod in quolibet nominum genere est universalissimum, & compositum est, quod per adjunctum aliud nomen fit minus universale, cujus exemplum in Categoria corporis est, quod corpus est nomen simplex, corpus animatum vero est nomen compositum, & sic de aliis. Habentur etiam nomina *univoca*, quæ eandem rem semper significant, & *æquivoca*, quæ modo de unâ modo de aliâ re intelligi possunt, ut canis, aliquando significat animal terrestre, aliquando sidus. Deinde quatenus in re aliquâ aliud atque aliud consideramus, deinde sic considerata in unum conjungimus, eo ipso habebimus denominationem *totius* & *partium*. Denique quamvis ut supra diximus omnia nomina rebus sint imposita ob relationem quâ res cum re confertur, quia tamen isthæc relatio ubique non se statim prodit, hinc nomina, in quibus illa relatio manifestè apparet, speciali nomine vocantur

Contradictoria. *Subjectum.* *Prædicatum.* *Simplex.* *Compositum.* *Univoca.* *Æquivoca.* *Totum & pars.* *Relativa.*

Relativa, ut pater & filius, dominus & ser-vus, causa & effectus. &c. Et in quibu talis comparatio non apparet vocantu nomina *Absoluta*. Sed de his satis, omne enim vocum nominumque distinctione speciatim velle persequi nimis molestum ac longum foret.

Absoluta.

Caput II.

De Propositione.

Præter nominum impositionem in operatione ratiocinationis amplius desideratur formatio propositionis.

1. SUperiori capite abundè satis indicatum arbitror quomodo men nostra in impositione nominum idearum computationem quandam ineat, atque si quodammodo ratiocinationis operationem inchoetur, quæ operatio quum adhuc alia quædam agenda (nempe ut fiat nominum impositorum copulatio quædam quæ vocatur propositio) postulet antequam desiderata conclusio indè obtineri queat hinc quænam sint ea, & quomodo in iis mens procedat illa hoc capite paulò uberius pertractanda erunt.

2. Quæ fieri potest tam de rebus sensibilibus quam de purè intelligibilibus.

2. Quum itaque de rebus quibusvis propositio formari possit atque de iis mens ratiocinari intendat, hîc iterum axiom

pe

peripateticorum illud, dictitans *nihil esse in intellectu quod non prius fuerat in sensu* paulò diligentius excutiendum erit, eo enim concesso sequeretur nos non posse, nisi de rebus *sensibilibus* ratiocinari, quod falsissimum est, quum in nobis quoque reperiamus facultatem ratiocinandi de rebus purè *intelligibibus*, quæ nullum omninò commercium cum sensibilibus habent, ab iisque non dependent, adeo ut cognitio earum, ope sensibilium, menti nullo modo subministrata esse poterit, quæ etiam multò clarius & distinctius percipiuntur, mentique multo magis conjunctæ sunt quam ipsæ res sensibiles, prout hæc cuilibet manifesta esse poterunt cui vacabit seriò mecum attendere ad sequentia, quæ de constitutione mentis nostræ hîc præmittere necesse habeo, in eum nempe finem ut magis elucescat quomodo mens nostra procedit in formatione propositionum & continuatione operationis ratiocinii & quod ars ratiocinandi commodè explicari non poterit, nisi simul functiones, vires & natura mentis nostræ quodammodo perspectæ habeantur.

Ad demonstrandum dari res purè intelligibiles necessè est præmittere quædam ad mentis humanæ essentiam pertinentia.

3. Omissâ longâ disputatione quid sit mens nostra, corporea vel incorporea, vel corporis quidem modus dependens ex

corpore organico certo modo dispositò, quâ de re mirum est quam repugnantes & olim & nunc fuerunt & sunt hominum opiniones inter se: Ex Hæbræis qui S. scripturam secundum literam accipiunt quidam judicarunt mentem humanam nihil aliud esse nisi halitum vel ventum quendam, ex eo quod Genes. cap. 2. v. 7. dicitur, *quod Deus hominem finxerit de pulvere terræ, sufflaveritque in nares ipsius halitum vitæ.* Nam Spiritus, halitus & ventus in sacris in plurimis locis pro synonimis sumuntur, & etymologia vocabuli ventus, (ἄνεμος) cum his aliquo modo convenit, nec deest physica ratio quâ demonstratur ventum seu aërem esse vinculum tam necessarium ut eo sublato anima ne momento temporis potest manere corpori suo conjuncta. Aristoteles voluit animam humanam esse principium (id est causam) motus & vitæ corporis organici. Pythagoras eam dixit esse numerum se ipsum moventem. Galenus qui semper somniavit de suis temperamentis, voluit eam consistere in bonâ humorum temperie. Clearchus eam vocavit harmoniam. Alii putarunt eam esse elementum purissimum: unde Heraclitus eam appellavit ignem. Anixamenes putavit eam ortum

suum

ſuum debere aëri, & Thales aquæ. Democritus omnia accommodans ad doctrinam ſuam de atomis eam voluit eſſe compoſitum quid ex atomis rotundis. Empedocles & Plato eam fecerunt compoſitum quid ex omnibus elementis, quia ſcilicet judicans de omnibus debebat eorum principium in ſe aliquod habere: ſed his miſſis aſſumam pro principio inconcuſſo atque indubitabili, quicquid tandem rei ſumus, *nos nobis intimé conſcios eſſe quorundem quæ in nobis ſunt vel producuntur*, atque hoc mihi punctum Archimedeum eſt ex quo puto omnem certitudinem humanam, omnemque cognitionem atque ſcientiam legitimis conſequentiis deduci poſſe, & dum iſt hæc ſcribo hancque meditationem profero mihi illud tam certum eſt ut quamvis omnes mundi homines, docti pariter indoctique, colluderent viresque ſuas intenderent ut me ab hac internâ intimâque certitudine dimoverent, profecto ne hilum proficerent, ſicut è contrario in vanum laborarent ſi mihi vellent ſubminiſtrare firmiſſima quædam argumenta atque rationes ſive demonſtrationes quibus poſſem in hac certitudine firmari, quæ iſtius naturæ eſt ut talibus ſimilibuſve adjumentis minimè opus habeat; non tamen

Et primò aſſumitur nobis adeſſe internam quandam conſcientiam multorum quæ in nobis fiunt.

definio an omnium, an vero quorunda duntaxat quæ in me ſunt vel producuntu item an ſemper, an vero cum quadam in termiſſione eorum mihi intimè conſci ſim, item an hujus conſcientiæ ſint qu dam gradus, hoc eſt an hæc conſcient nobis ſemper eodem vigore & modo ſit, an illa vero quorundum, quæ in no bis fiunt magis, quorandam vero min nos conſcios reddat: & an varietur ſecu dum modos quibus afficitur ab iis quæ nobis producuntur: item an interna int maque iſthæc conſcientia mea eſt acti vel paſſiva, hoc eſt, an ego ipſemet ſu ipſius cauſa ipſamque a me produco, vero illa in me generatur, producitur v excitatur per res quaſdam extra me po tas: neque recorder an iſthæc conſcient atque certitudo mihi ſemper adfuit, ſe præciſum tempus definire nequeo quand mihi primò advenerit, quorum omniun proh dolor! jam ſum oblitus: & qu dicam quidve vaticinabor? quod de ill eveniet poſtquam a corpore illo, cui m ſtrictiſſimè conjunctum eſſe nullus dubi to, ſeparatus ero, certe ſi jam conſula deſiderium illud meum (cujus quoque mi hi intimè conſcius ſum illud mihi tam inti mè adeſſe ut nullo modo a me divel

Item deſiderium conſervationis noſtræ.

queat

queat) quo nihil omnino magis exopto quam conſervationem mei ipſius, neque a nulla re tam immenſe abhorreo quam a deſtructione mea, tum non poſſum quin anguſtias hujus meæ conſcientiæ certitudiniſve intimè deplorem, quandoquidem eam invenio in hac re ita limitatam tamque anguſtis cancellis obſtrictam ut fere nihil directè dictet quibus prædicto deſiderio horrorique meo ſatisfieri ſicque me ipſum hac in re aliquomodo conſolari poſſem, ſed tamen ſeriùs conſulta illa commonſtrat nubeculam quandam denſiſſimam cui deſideratum ſummumque hoc myſterium intimè incluſum eſt, mihique firmam dat ſpem illam cognitionem, quam tantopere deſidero, ratiocinationis ope ex hac nubeculâ erui poſſe quemadmodum multa per hanc viam eruuntur de quibus conſcientia iſthæc alias directè ſilet, e. g. quando ſumus obruti profundiſſimo ſomno, tum eo durante conſcientia iſthæc nullam dat nobis cognitionem, qua certi eſſe poſſumus quod durante hoc ſomno functiones noſtræ vitales, ut reſpiratio & alimentatio, quæ ad conſervationem vitæ noſtri corporis neceſſariæ ſunt, non fuerunt intermiſſæ, vel ſaltem poſt factam expergefactionem illa nihil directe dictat quibus

eliceretur talem cognitionem durante ſomno nobis adfuiſſe, & tamen firmiſſimis argumentis poſſumus devenire in cognitionem & ratiocinando phyſicaliter certiſſimè concludere prædictas functiones vitales durante ſumno noſtro minimè ceſſaſſe, & ne momento quidem temporis fuiſſe intermiſſas, non minus quam pila, quæ in parietem tam fortiter projicitur ut inde reſiliat, nullo minimo temporis ſpatio motum impreſſum amittit & de novo reſumit, quemadmadum hæc & ſimilia ex legibus motus clariſſimè demonſtrantur. Sed ad rem noſtram.

Quæ conſcientia eſt ipſamet cogitatio.

4. Poſt aſſumptum prædictum principium liceat mihi ulterius quod taliter conſcium eſſe, *cogitare*, & illam conſcientiam vocem *cogitationem*; verum ſi quis hîc porro velit inſtare & quærere in quo illa interna conſcientia conſiſtat vel quomodo illa in nobis fiat, fateor hic mihi hærere aquam, nam dicendo ſic conſcium eſſe, eſſe cogitare, committerem circulum, eandem rem diverſis nominibus appellando, ſicque quæſtionem hanc potius illuderem quam illi ſatisfacerem, ut igitur ingenuè dicam quod ſentio, optimè quidem capio quidnam intelligam per conſcientiam illam meam, eam tamen alteri aliter ex-

Eſtque intellectu facilis ſed explicatu difficilis.

explicare nequeo nisi ipsum commonefaciendo ut intra se ipsum reflectat serioque attendat ad id quod conscientia sua super hac re ipsi similiter dictabit, atque hoc modo quis multo clarius atque distinctius percipiet quid sit e. g. perceptio doloris, quam si super hâc alios consuleret eorumque definitiones vel descriptiones examinaret: quibus si addantur quæ superius dicta sunt de nomine concreto & abstracto, poterimus quidem (aliis verbis ut supra fecimus) dicere nos esse aliquid cui competit cogitatio, atque sic cogitationem esse unum ex nostris attributis, nosque esse subjectum cui cogitatio adest vel inest, sed tamen non video quod quæstio proposita, per similes loquendi formulas clarior evadet, quæ tantum me docent quod cogitatio sit unus ex modis juxta quem me ipsum considero, sic quando considero atque præsuppono quod si dividerer quod tum non remanerem id quod sum, hoc respectu *erit aliquod individuum*, atque quatenus præsuppono extra me in rerum natura dari multas alias res, ero una ex istis, vel res *singularis*, atque quatenus præsuppono illas omnes simul sumptas aliquod totum compositum constituere, *ero pars rerum naturalium*, atque quatenus con-

sidero cogitationem esse id quod me ab ali rebus distinguit, ero res cogitans, & præsupponam quod positâ vel ablatâ cogi tatione, ego similiter positus ero vel no amplius manebo id quod sum, sic cogita tio, ut dictum sæpius, erit unum e

Enumerantur varii cogitandi modi.

meis attributis: eodemque modo *ero re percipiens*, *dubitans*, *intelligens*, *judicans ratiocinans*, *desiderans*, *sentiens*, *& ima ginans*, quæ erunt attributa mea propri ad me solum spectantia, vel ut aliis rectiu placet, illa omnia comprehenduntur sub attributo cogitationis, & sic nihil aliu sunt quam diversi quidam cogitandi modi his addunt quidam *nos esse ens quod s ipsum ad agendum determinat*, *quodque siti corpore distinctum*, & sic aliter atque alite poterimus denominari pro diverso cogitandi modo & quo sic plura inveniemus attributa ad nos spectantia eo melius & distinctius nosmetipsos cognoscemus, ex quibus cogitandi modis omnium præcipuum judico, quod dum hæc cogito, conscientia mea me certissimum reddit quod *sum aliquod ens quod jam actu existit*.

Et traditur distinctio inter phantasma & ideam.

5. Porro *quod sic in nobis productum est vel producitur ut ejus intimè conscii simus*, *illud voco phantasma* (usurpando hanc vocem in ampliori significatione quam in su-

pe-

periori capite §. 4. factum est) & quatenus phantasma nobis rem aliquam sic intimè repræsentat, vocatur *idea* vel *conceptus de re aliquâ*, adeo ut ideam vel conceptum de re aliquâ habere vel formare, & concipere sint synonima, & quod *omnis idea sit quidem phantasma*, non vero omne phantasma idea erit, vel ut apertius loquar, puto nos posse cogitare obscurè & confusè, vel etiam magis clarè & distinctè, hoc est, nos posse quidem nobis intimè conscios esse quod aliquid in nobis fit vel producitur & tamen interim ignorare quid & quale illud sit quod sic in nobis producitur, & *quando ita obscurè cogitamus, nos dico in nobis habere phantasma quoddam*, simulac vero nobis manifestum fit quidnam illud sit quod phantasma isthoc produxit eo ipso phantasma degeneratum erit in ideam; atque hæc res in mente nostra eodem modo ferè se habet ac in corpore, quod conceditur suâ naturâ esse mobile, hoc est ut impulsum per alia corpora possit ex loco in locum transferri, & quidem transferetur & determinabitur præcisè versus talem locum, versus qualem à corpore impellente dirigetur, sic *mens nostra potest cogitare absque ullâ speciali determinatione quod uni rei speciatim intenta sit*, *Et explicatur quomodo illa in nobis producuntur.*

 erit-

eritque cogitatio illius tum negligens & vaga, ſed tamen erit cogitatio, quæ determinabitur verſus hanc vel illam rem ſimul ac mens talem rem contemplari intendit, quemadmodum igitur *in motu corporis determinatio diſtinguitur ab ipſo motu*, ſic quoque *in mente reperimus cogitationis determinationem ab ipſâ cogitatione aperte eſſe diſtinctam*, hac tamen differentiâ quod corpus nunquam determinatur a ſe ipſo ſed ſemper ab alio, mens vero (loquor hîc ſecundum vulgarem opinionem quâ aſſumitur mentem ſe ipſam ad cogitandum determinare poſſe, licet illud a nemine huc uſque probatum ſit, neque video quomodo illud unquam probari poterit, ſi nempe ſit vera quorundam aſſertio qui putant ſe demonſtrare poſſe *dari omnium omnino rerum naturalium perpetuam quandam inter ſe concatenationem*, ita ut quemadmodum clavus clavum protrudit, ita una res naturalis ab aliâ continuo producatur) poteſt ſe ipſam determinare ad hoc vel illud cogitandum ſicque hanc vel illam ideam formare, quam ergo determinationem phantaſma, *cogitationem autem determinatam, voco ideam*: quin & hos cogitationis quaſi gradus quo ad rerum cognitionem in mente noſtrâ dari, ſequenti exem-

emplo quodammodo illuſtrari poterit; Ponatur enim nos eſſe intra ædes clauſas ad unam rem non magis attentos quam ad aliam, jam pulſetur oſtium ab eoque ſtrepitu auditus noſter excitetur noſque ſic commoti proſpiciamus per tranſennas videamuſque quod pulſatum ſit ab homine aliquo, ſed qui amictu ſuo ita involutus eſt ut aliud de eo nihil cognoſcere valeamus quam quam ſit homo, denique aperto oſtio cognoſcamus hunc hominem eſſe Johannem vel Petrum; ubi perceptio ſtrepitus ad oſtium facti poteſt vocari phantaſma, cognitio proſpiciendo per tranſennas acquiſita quod ſit ab homine pulſatum, erit in mente nata idea, quæ poſtea magis diſtincta redditur cognoſcendo hunc hominem eſſe Petrum: ex quibus videre licet quomodo informatione alicujus ideæ conſcientia noſtra nos primò intimè conſcios facit vel commonefacit quod aliquod phantaſma in nobis producitur, ſeu quod cogitatio noſtra verſus rem aliquam incipiat determinari; deinde illa nos intimè informat quale ſit phantaſma hoc quod productum, ſive verſus quam rem cogitatio noſtra determinata eſt. Tertio illa nobis intimè explicat quid ſit id quod per illud phantaſma vel ideam nobis repræſentatur.

tatur. Quæ omnia in nobis ita ſeſe haberi alio quoque modo cognoſcere poterimus attendamus ad ideæ alicujus evaneſcentiam quando nimirum illa in nobis eſſe deſinit vel nos amplius informare omittit, cujus rei optimum exemplum in nobis reperire licet eo momento quoties incipimus obdormiſcere; ponatur enim qui ſe componit ad ſomnum vividiſſimam habere alicujus rei ideam, & in ejus contemplatione perſeveraſſe donec incipiat obdormire vel quaſi, ita tamen ut in ipſo obdormitionis puncto à cauſâ quadam externâ vel internâ ſubito expergefactus, ipſemet neſciat ſe obdormiviſſe putetque ſe in contemplatione dictæ ideæ perſeveraſſe, hic profectò eo ipſo momento recolligendo animum mirabitur ideam, quam recordatur ſe habuiſſe vividiſſimam, ſe inſcio abiiſſe, & ſimul recordabitur quoque illam non uno impetu ſed ſenſim & paulatim evanuiſſe, ita ut adhuc ſibi intimè conſcius remanſerit quod aliquid cogitaverit, licet confuſè & indiſtinctè, hoc eſt, quod aliquod ipſi phantaſma adfuerit, cogitatioque ſua determinationem aliquam habuerit, licet conſcientia ſua ipſum non informaverit quale fuerit hoc phantaſma & verſus quam rem cogitatio ſua fuit determinata,

nata, quidve illa repræſentabat: quod à noſtratibus in caſu ſupradicto, quando nimirum incipiunt obdormire abſque eo quod ad hoc attendunt & ſubito experge fiunt, optimè exprimitur his verbis, **ik was al in dut geraakt ſonder dat ik het ſelber eens wiſte** / quibus ſignificant claram & diſtinctam rerum cognitionem, quam habuerant, ipſos ſenſim deſeruiſſe, ſibique remanſiſſe nihil præter confuſam & indiſtinctam cogitationem quandam, quam hoc loco exprimunt per verbum *dutten*. Et certe quantum ad me ego hæc ita ſæpiſſime in me expertus ſum, nulluſque dubito quin quilibet, ad id ſeriò attendendo, illud æque facilè in ſe experietur, neque ullâ aliâ viâ, iſthoc, quum ſit facti, alicui doceri poterit: quod vero illud ordine directo, id eſt contemplando productionem ideæ, non æque facile ac ordine retrogrado, dum attenditur ad ideæ evaneſcentiam, animadverti poteſt, ejus fortè cauſa eſt, quod ideæ ſint ejus naturæ ut producantur vel generentur quaſi in inſtante, (hoc eſt in minimo temporis momento, quod licet præteritum & futurum habeat, à nobis tamen non aliter quam imminens & præſens conſiderari poteſt) & è contra ſenſim ac paulatim evaneſcunt:

quæ

quæ dicta sunt etiam confirmantur in eo qui vigilans v. g. in corpore suo inopinatò tam vehementem ictum recipit, ut per ejus vehementiam omnium sensuum usu privetur & ignoret quod aliquam ideam in se habeat, sed tamen eodem momento ad se redeat, hîc testabitur se nullam quidem amplius ideam in se habuisse, sed tamen confusam quandam cogitationem hoc est phantasma aliquod sibi remansisse, quod sæpius in supradicto casu per nostrates audivi exprimere his verbis, **ik was al heel weg/ hooren en zien was my al vergaan/ ik wiste selver niet waar ik was/ ofte wat ik deede/ ende hadde nergens geene geheugenisse nogte gedagten van.** Ex quibus omnibus puto extra dubium esse quod nos non semper eadem phantasmata neque easdem ideas habeamus & quod continuo novæ atque novæ in nobis oriuntur ideæ veteribus evanescentibus, & si non vereamur veritatem eloqui, evidentissimis argumentis convicti cogebimur fateri quod *multæ ideæ, ad exemplum aliarum rerum naturalium, aliæ ex aliis nascuntur, modo similes modo dissimiles, & quod omnes cogitationes sive ideæ nostræ non sunt tam arbitrariæ neque fortuitæ quemadmodum ab omnibus ferè*

Ex quibus colligitur cogitationes nostras non esse omnes arbitrarias neque tam fortuitas, ut vulgo putatur.

fa-

affirmatur, ſed quod illæ a ſuis cauſis dependent ac determinantur æque ac alii rerum naturalium effectus qui omnes a cauſâ ſuâ oriuntur, hoc eſt, quod detur cogitationum & idearum noſtrarum concatenatio quædam vel quaſi, id quod maxime elucet in ſenſatione & imaginatione, e. g. ſi attendamus ad ideam doloris, videbimus eam oriri in mente, præcedente aliquo certo motu corporeo, qui motus ſi ponatur tam ſufficiens ut mentem, alio avocatam vel aliis impedimentis obrutam, excitare vel determinare poſſit, vel tantam ei impreſſionem facere ut hunc motum percipiat, tum quidem ſemper in mente, etiam invitâ excitabit vel procreabit ideam doloris, atque ille motus eatenus hujus ideæ in mente excitatæ cauſa erit: quod clariſſimè confirmatur ex eo, quod è contrario quotieſcunque idea aliqua doloris præſentis nobis adſit, nos certò concludere poſſumus adeſſe motum quendam corporeum qui hanc ideam in nobis, etiam invitis excitat *in quibus vera cauſæ & effectus natura poſita eſt ut unum, qua tale, intelligi vel concipi ſine altero non poſſit*, vel ut *id cauſa eſſe dicatur quo poſito intelligi non poteſt quin effectus ſit una productus, & ſuppoſito quod deſit, intelligi non poteſt quin effectus non ſit*

Et quod detur earum concatenatio quædam vel quaſi.

Quod illuſtratur per ideam doloris, quæ demonſtratur dependere à certo quodam motu corporeo.

sit productus, quæ signa causæ & effect quum adsint in motu corporeo, qui apt sufficienter scil. secundum requisita sup rius tradita, est ad excitandum in nobis d lorem, & in ideâ doloris præsentis, non deo quid obstat quo minus hic motus voc ri possit hujus ideæ causa, eamque causa dicatur vel ideam hanc ab eo dependere t quam effectus dependet a suâ causâ. C te idea doloris præsentis minimè in nob arbitraria est, ego saltem, *nisi simul ad aliquis motus corporeus ad eam excitand sufficiens*, nullâ arte nullâ vi ideam aliqua & perceptionem doloris præsentis in n efformare, excitare, neque mentem mea determinare valeo ut talem ideam propr suâ facultate excludat, hoc est ut dolore qui non adest, revera me sentire facia possum quidem recordari dolorum pr teritorum mihique in memoriam revoc re illos mihi fuisse molestissimos mequ maximè cruciasse, quin & possum à dolo futuro summoperè abhorrere, sed h omnia & similia non faciunt ideam dolo ris præsentis quæ dolorem præsentem ex hibere debet; neque his obstat quod qu busdam manus per chirurgos fuerit exti pata ipsis insciis, qui post factam extirpa tionem quærebantur adhuc de dolore h

jùs aut illius digiti, quem ſe amiſſe ignorabant, nam idem motus qui ante per digitos fiebat, ipſis abſciſſis poteſt eſſe in nervis abſciſſis continuatus, vel de novo impreſſus & ſic ad cerebrum ut ante delatus vel cerebro impreſſus, & ſic ſimilem excitaſſe ideam doloris, quam antea excitaverat mediante digito ablato, adeo ut mirum non ſit mentem judicaſſe hunc motum provenire adhuc à digito, qui tamen ablatus erat. Eademque ratio obtinet in maniacis vel alio modo delirantibus, qui ſæpe conquæruntur de ingenti dolore quem ſupportant, quum interim nullum indicium alicujus motus corporei manifeſtò adſit qui ſuſpicari poſſet illum dolorem cauſaſſe, ad quem cauſandum ſufficit nervorum motus internè cerebro, certo modo, ex quacunque tandem cauſâ, impreſſus, quæ impreſſio ſi fiat dicendum eſt phreniticos reverà internè dolorem iſtum ſentire, quem ſentire ſe dicunt, cujuſque ideam intra ſe habent, dico ipſos dolorem revera ſenſuros eſſe quando ideam doloris intra in ſe habent, aliud eſt ſi falſò putent ſe ideam doloris habere quum eam non habeant, eodem modo ſi in ſomnis, etiam profundiſſimis, nobis (ex quacunque tandem cauſà) adveniat

idea doloris dicendum est, quamvis somniamus nos revera dolorem illum sentire quamdiu ejus idea nobis intimè adest. Et sic plurimæ aliæ ideæ enumerari possent quæ in mente nostrâ, etiam invitâ, oriuntur, producuntur vel generantur, quarum quædam à causa quadam externâ extra mentem tam arctè dependent ut ea causâ positâ, necesse sit effectum, id est ideæ productionem in mente, etiam ponere, & illâ causâ sublata idea illa simul ex mente sublata erit: imo multæ ideæ quarum mens putat se ipsam esse causam easque causare seu producere posse pro lubitu, à tali idearum concatenatione liberæ non sunt, possetque demonstrari quomodo multæ earum dependent à sua causâ, & sic non nego quod ex præcedenti aliâ ideâ in mente productâ oriri posset in nobis idea doloris, sed hoc volo ideam doloris in nobis oriri non posse nisi simul adsit motus corporeus ad hunc dolorem producendum sufficiens, aliud enim est sentire dolorem, aliud intelligere quid sit dolor: sic adsit nobis lætitia quædam, quam supponamus (si fieri possit) in nobis fuisse ortam sine ullo corporis adminiculo, dico nos eam lætitiam non aliter sensuros nisi in corpore nostro (per spiritus anima-

les

les fortè) excitetur talis motus, qui in cerebro alium motum excitat, nempe talem qui aptus est ad producendum in mente sensum lætitiæ, cujus idea proinde ortum suum debet ei quod in mente præcesserat. Quæ hic breviter annotasse sufficiat, alibi illa fortassè amplius declarabuntur.

Ulterius inquiritur quomodo ideæ in mente nostra generantur.

6. Superius ingenue confessi sumus, quamvis internè simus convicti nobis adesse conscientiam illìc explicatam, nos tamen nullis verbis alteri explicare posse in quo illa conscientia consistit vel quomodo illa in nobis fit, hoc est nos quidem intimè scire quod in nobis phantasmata atque ideæ generantur, sed tamen ad huc ignorare quomodo illa in nobis producuntur: quæ quamvis explicatu ardua sunt in scholis tamen putatur nihil facilius esse, dicendo quod ab objectis externis, ope sensuum, nervorum & cerebri rerum imagines in imaginatione depinguntur, quodque mens ad eas, tanquam imagines in speculo depictas, se convertat, easque intuetur, *percipit*, & sic illarum *ideam effingit*; *deinde & esse* aliud idearum genus quas mens, propriâ virtute suâ ex se ipsâ excludit & parit tanquam mater suum fætum, vel ut gallina ponit ova, & partu peracto mentem deinde se ad eas converte-

 tere,

tere, partum agnoſcere, & ſic illas demum *intelligere*; imo ſunt qui dicunt quod priores ideæ menti ipſæ imprimuntur, quemadmodum in cerâ inſculpitur figura ſigilli, atque hoc reſpectu has ideas vocant *impreſſas*, illas vero *expreſſas*, vel ſpecies intelligibiles. Quæ abſque illâ demonſtratione prolatâ, ſi illis concedamus, per illa tamen nondum ſatisfactum erit quæſtioni quomodo productio idearum in mente perficitur, ſi enim dicant id fieri per impreſſionem quandam, velim mihi explicent quomodo & qualem impreſſionem poſſunt facere res corporeæ in rem incorpoream, qualem eſſe mentem omnes fatentur: vel ſi dicant mentem imagines, cerebro ab objectis impreſſas, ſpectare & percipere tanquam otioſus ſpectator imaginem videt & percipit in ſpeculo, velim conſulant impreſſionem externè advenientem quæ in nobis excitat ſenſationem doloris, & credo ipſos ſtatim intimè animadverſuros ſe iſtius impreſſionis non eſſe otioſos ſpectatores, arctioremque reperient unionem quam quæ inter ſpectatorem & rem ſpectatam intercedit: quod vero attinet ad ideas à mente (uti volunt) genitas, tum quidem aliquid dicunt quando inquiunt, quod mens ideas, quas à ſen-

Et aſſumitur mentem poſſe ideas, quas habet, componere, dividere augere, vel imminuere, licet explicari nequit modus, quo talia à mente peraguntur.

ſenſibus accepit, ſibi exhibendo, eas componit vel dividit, auget vel minuit, & hoc modo ex illis novam ideam, ſcilicet expreſſam efformare poteſt, e. g. ex ideâ montis & ideâ auri, quas a ſenſibus accepit, poſſet mens, componendo has duas ideas in unam, inde efformare ideam montis aurei, qualem idearum compoſitionem à mente fieri poſſe licet agnoſcam, non tamen indè quæſtio propoſita dilucidior evadet, quia quæritur quomodo illa compoſitio in mente noſtrâ peragitur, adeo ut putem hic pedem figendum eſſe noſque tenere contentos quod intimè nobis conſcii ſimus a mente noſtrâ talem idearum compoſitionem fieri poſſe, licet modum quo illa peragitur ignoremus: deinde eos inexcuſabiliter errare puto quando volunt omnes ideas intelligibiles hoc modo formari debere, ſcilicet ut mens eas aliter formare nequeat niſi prius ſe converterit ad ſimulacra cerebro impreſſa, & ſic mentem nihil poſſe intelligere niſi illud quod prius fuerit in ſenſu, omnemque ſuam cognitionem ita à ſenſu hauriat, hoc eſt, ut ego puto, volunt mentem non poſſe ratiocinari niſi de rebus ſenſibilibus, licet enim verbis contrarium profiteantur mentem poſſe etiam intellige-

Oſtenditur rerum purè intelligibilium ideas, non eſſe compoſitum quid ex ideis rerum ſenſibilium.

re res pure intelligibiles, non video tamen quomodo negari potest hanc conclusionem ex illorum axiomate sequi, si enim totum idem sit quod omnes ejus partes simul sumptæ, & si ideæ auri & montis sint ideæ rerum sensibilium, erit ex illis conflata idea montis aurei, etiam idea rei sensibilis, sed ne vanis disputationibus longus sim unicum duntaxat adducam argumentum quod plusquam sufficiens erit ad hanc litem totaliter dirimendum, nisi quis obstinatâ mente cæcutire velit;

Idque probatur per ideam Entis summè perfecti quæ nobis intime adest.

reperio in me ideam entis summè perfecti, jam mihi explicetur si potest, quomodo hanc ideam à sensibus hausi, nam dicendo me omnes omnium rerum sensibilium perfectiones omninò imaginabiles in unam summam colligendo, ex iis conflasse ideam quandam quæ omnes illas in se contineat perfectiones, hoc inquam concedendo me talem posse efformare ideam, illa tamen nihil omnino commune habet cum idea entis summè perfecti, ut pote *quæ in se includit existentiam necessariam*, & componant augeantque rerum sensibilium perfectiones quantum velint etiam in immensum, non tamen inde concludent ad illas pertinere existentiam necessariam, cujus proinde idea necesse est ut mihi aliunde

Quæ demonstratur nullo modo oriri posse ex sensibus, seu ex compositione rerum sensibilium.

quam a sensibus sit adventa, & quod hæc non sit idea rei alicujus sensibilis, sed purè intelligibilis: quemadmodum etiam purè intelligibiles sunt ideæ, quæ ex dictâ ideâ profluunt, quæ a quibusdam vocantur *innatæ veritates*, utpotè quæ nobis innatæ mentique nostræ per æternam ipsam veritatem insculptæ, nobisque tam certæ tamque indubitabiles sunt ut de earum veritate nullo modo dubitare nosque cohibere nos non possimus quin statim iis assensum nostrum adhibeamus simulac ad illas attendimus, & eas sic pro indubitabilibus habemus; quin & omnes ideas, quæ ex hisce innatis veritatibus ratiocinando producuntur, merito *intelligibiles nominabimus quandoquidem pro acquirendâ earum cognitione sensus nihil nobis suppeditant, eæque nobis multo strictius conjunctæ sunt vel adsunt quam sensus ipsi* quos percipimus nobis nullius rei notitiam dare posse nisi ope instrumentorum quorundam corporeorum. De quibus mox latius, in presenti sufficiat quodammodo adstruisse rerum distinctionem cujus sectione 2. superius mentionem feceram.

Neque sensus subministrare possunt veritates innatas, quæ ex ideâ Dei profluunt.

7. Omnes nostros cogitandi modos, supra enumeratos & si qui sint alii, quan-

Præter ratiocinium adhuc alii quidam cogitandi modi explicantur.

 do-

doquidem tendant vel ad res cognoſcen- das, vel ad agendum aliquid, quidam no ineptè ad duos revocari poſſe autumant nempe ad *intellectum & voluntatem*, ut ſci- licet *intellectus ſit deſtinatus rebus cognoſ- cendis, & voluntas agendis.* Deinde ſub dividunt intellectum, in perceptionem & intellectum propriè dictum, adeo u *perceptio ſit rerum ſenſibilium* & *intellectu propriè dictus ſit intelligibilium* : eoden modo ſubdividi poterit perceptio in *ſen- ſationem quæ eſt rerum corporearum præſen- tium*, & in *imaginationem quæ eſt rerum corporearum abſentium*, ſeu reflexio fact ad rerum imaginem aliquam in cerebro jam ante depictam; atque ſenſationis ſpe- cies enumerant præcipue quinque, ut ſunt *auditus, viſus, odoratus, guſtus & tactus* & quod ſentimus per auditum vocatu *ſonus*; quod per viſum, *lux* & *color*; pe odoratum, *odor*; per guſtum, *Sapor*; per tactum, *durities, mollities &c.* his addunt duos ſenſus internos, nempe mo- tus, qui ope nervorum ventriculi, fau- cium & aliarum partium internarum, quæ ad deſideria naturalia excitanda deſtinata videntur, in cerebro excitatur & ibi ab animo percipitur, hæc interna ſenſatio vo- catur ſenſus internus, vel etiam *appetitus*

Ut percipere res corporeas.

Item eas imaginari & ſentire.

Enumeranturque ſenſionis ſpecies.

na-

naturalis, quia in animo excitat appetitum quendam dictum naturalem, qui inservit ad prospicienda ea quæ sunt ad vitæ nostræ conservationem necessaria, ut sunt *fames & sitis*: motus autem qui ope nervorum cordis & præcordiorum in cerebro excitatur ibique ab animo percipitur, illa perceptio seu sensatio interna vocatur alter sensus internus, & dicitur *animi pathema*, commotio vel affectio vel passio, ut potè qui in animo excitat affectum quendam ut lætitiæ, tristitiæ, iræ &c. Et in genere de perceptione hîc observandum est tres in eâ commodè distingui posse gradus, quorum primus consistit in motu qui procedit ab objecto quod percipitur: secundus, in motu, qui per illud objectum in organo aliquo sensorio nostri corporis excitatur cerebroque communicatur: tertius in perceptione quadam hujus secundi motus quem mens, à motu isthoc excitata quasi vel affecta vel commota, percipit & sic hujus motus conscia redditur, e. g. dirigamus oculos nostros versus corpus aliquod, puta lapidem, eumque videamus, tum patet in hac visione nihil aliud fieri quam quod lux è lapide reflexa afficit oculum & nervos visorios, quibus nervis mediantibus motus hîc illis impres-

ſus continuatur in cerebrum uſque, quiſi illâc ab animo animadvertitur vel percipitur, vel animo (ut dicunt) imprimitur, vel animum excitat, vel alio quocunque modo, quem denominare neſcio, animam ſive mentem hujus motus conſciam reddat, tum viſio erit nata, & viſi lapidis idea menti impreſſa; ſi vero mens hunc motum non percipiat, quod ille forte nimis debilis, vel mens aliis rebus tam firmiter intenta ſit ut ab illarum ſpeculatione vix avelli queat, tum quamvis hic motus ab objecto ad cerebrum uſque continuetur ibique impreſſionem quandam faciat, eum tamen nulla ſequetur viſio, quemadmodum illud ſæpius in nobis experimur quod altioribus rebus nimium intenti, etiam apertis oculis parum aut nihil ferè videamus, & tumultus alioquin ſatis vehementes non audiamus.

Explicatur quid ſit judicare ſeu formare propoſitionem logicam.

8. Quum vero rem quandam percipiendo (vel intelligendo) conſideremus inſuper hoc vel illud ad eam pertinere vel non pertinere, tum dicimur *judicare*, & quatenus illud quod rei iſti attribuimus cum eâ copulamus, iſthæc mentalis copulatio, dicetur *judicium* noſtrum, quod judicium ſi externè verbis proferatur in formulâ tali ut verbum ſubſtantivum *EST* ſit *copula*

quæ

quæ rem cum ſuo attributo conjungit vel ab alio diſgregat, *ut non eſt* tum in ſcholis vocatur *Propoſitio*, e. g. formando conceptum de Petro, ſi attendamus quod in ideâ Petri contineatur rationalitas, quam rationalitatem ſi propterea Petro attribuamus, eumque concipiamus eſſe aliquid rationale, tum judicium erit hæc mentalis copula, quâ duas ideas, Petri ſcilicet & illius rationalitatis, in unam quaſi conjungimus ideam, conſiderando Petrum, ut loquuntur, in concreto, at quatenus verbo ſubſtantivo eſt profertur, erit propoſitio, in quâ, ſecundum logicos, erit Petrus *ſubjectum* vel antecedens, at ipſius rationalitas erit *prædicatum* vel conſequens, utrumque ſcilicet & Petrum & ejus rationalitatem abſtractè (ad uſum ſcholæ loquor ut §. 12. cap. 1. videre eſt) conſideratum, quæ copulantur per verbum EST, quod illorum vocatur *copula*. Sed quorſum multæ illæ ambages, quis non videt quod in formatione propoſitionis logicæ nihil aliud agitur quam quod una eademque res duobus differentibus nominibus exprimitur, quem procedendi modum mens noſtra neceſſe (quemadmodum inferius patebit) habet ſi velit ratiocinando pervenire ad concluſionem deſi-

desideratam, potestque formatio propositionis considerari tanquam secundus quidam gradus ad quem mens in operatione ratiocinationis ascendit, qui differt a primo gradu (qui consistit in impositione nominum) quod illic ad memoriam adjuvandam multæ res sub communi aliquo nomine comprehenduntur, hîc vero ad rem explicandam ea diversis nominibus insignitur, sed uterque modus in hoc conveniunt quodubique fit substractio vel additio quædam idearum; sed in his observandum est quod quatenus consideremus attributum aliquod ad suum subjectum pertinere, nos illud propterea cum subjecto quasi conjungimus eique sic attribuimus, tum dicimur *affirmare*, scilicet quod tale attributum ad tale subjectum pertinet, vel *Negare*, quando contrarium hujus facimus, adeo ut *affirmatio & negatio non sint nisi simplices ideæ & quasi judicii species quædam*, quamvis alii eas ad modum volitionis referant, quod per me licet, quum una eademque res ad aliam diversimodè referri potest pro diversis scilicet cogitandi modis quibus rerum inter se collatio instituitur: hinc etiam patet, si investigando rei essentiam ignoremus quodnam ex multis diversis attributis (abstrac-

Quid sit affirmare vel negare.

Dubitare, deliberare.

tè

tè quasi consideratis) debeamus attribuere subjecto de quo cogitamus, quod tum possimus dici quod *dubitamus*, & quandiu in tali electione sumus occupati, quod *deliberamus*. Et sic deinceps, diversi cogitandi modi diversimodè denominari poterunt, quos omnes velle recensere operosum sane esset, nos duntaxat quædam, scitu necessaria & ad rem nostram facientia, de intellectu atque de voluntate addemus.

intelligere res intelligibiles.

9. Superius §. 7. dictum est intellectum specificè dici de rebus purè intelligibilibus in quarum scilicet cognitione mens non opus habet adminiculum sensuum; atque dari res tali modo intelligibiles abunde quoque confirmatum est exemplo ideæ entis summè perfecti, quam assumsimus menti nostræ esse innatam, cujus quilibet sibi intimè conscius erit modo ad dictam ideam serio attendat quam statim manifestissimè in se reperietur, id est sibi intimè conscius fiet se talem in se ideam habere, & non solum hanc unam sed *innumeras alias quasdam ideas* nobis intimè adesse, nobisque esse quasi *innatas vel congenitas* reperiemus, quæ tamen omnes ab ideâ Dei differunt in eo, quod per hanc ideam nos Deum immediatè intelligimus, atque

Ex quibus unam duntaxat intelligimus immediatè, reliquas omnes mediante hâc cognitione.

atque hæc ſit unica idea quæ nobis *imme-diatè* ineſt, reliquæ autem rerum intelli-gibilium ideæ etſi nobis *intimè* adſint no tamen inſunt immediatê, ſed mediant hac ideâ Dei in nobis producuntur, eiqu originem ſuam & ortum debent, & ill iterum ſunt duorum generum, quæda enim nobis repræſentant ſubſtantiæ mod ficationes, quædam vero nec ſubſtantia nec illius modificationes, neque res al quas quæ actu vel potentiâ extra noſtru intellectum exiſtentiam ſuam habent ſed nobis duntaxat repræſentant & qua dictant veritates quaſdam, de quibus no nullo modo dubitare permittunt & qua cogunt ut toties, ſemper & conſtanter a ſenſum noſtrum iis adhibeamus, quotie ad eas debitam facimus reflexionem, qu ideæ ob id a multis vocantur *veritates no-bis innatæ*, & mihi liceat illas vocare *prin-cipia indubitabilia*, quatenus ſcilicet e tanquam vera & indubitabilia aſſumuntu neque neceſſè ſit ut demonſtrentur, qu etiam ſenſu vocantur *indemonſtrabilia* quamvis aliqui putant ea, demonſtrari ſe veritates eorum probari poſſe, ſed ſi dica mus (quemadmodum hoc ſupra §. 6 quoque ita aſſumpſimus,) has omnes idea profluere, emanare, vel contineri in ide

Quarum quædam ſunt veritates nobis quaſi innatæ.

Quæ aſſumuntur pro principiis indubitabilibus.

enti

entis summè perfecti, & quod isthæc sit idea vera, quodque vera idea semper exhibet veritatem, iis inquam demonstratis, credo quoque quodammodo demonstratum iri quod dictæ ideæ veritatem repræsentant, nosque de illâ certi esse poterimus, quemadmodum hoc facile demonstrari posset, e. g. obveniat nobis idea aliqua quæ dictitat quod *ex nihilo nihil fit*, hîc non facile quempiam (nisi fuerit Academicus vel Phyrrhonista qui hac in re aliter loquuntur quam sentiunt) reperturum iri confido, qui huic axiomati non modo non contradicere potest, sed qui etiam non sit intimè coactus quasi ad assensum suum adhibendum & convictus ad agnoscendum hoc axiomate proferri veritatem immutabilem & æternam; hancque internam convictionem etiam philosopho, utcunque acuto, adesse puto ita ut minimè opus habeat veritatem illam aliunde adstruere, quia tamen & jucundum est & juvat eandem rem pluribus uno modis cognoscere, de harum propositionum veritate certiores quoque fieri poterimus, si consideremus quod ideæ, quæ has veritates exhibent, sunt ideæ veræ, (id est quæ rem ideatam perfectissimè repræsentant, & sic omnino cum re ideatâ conveniunt,

Illæque nobis exhibentur per ideas veras.

Et attendenti ſtatim fiunt manifeſta.

niunt, quæque proinde veritatem (quo adhuc adſumimus) exhibent, adeo ut ſo lummodo menti ſufficiat ſimplex reflexi intra ſe ipſam & nuda attentio ad has idea quas quolibet momento promptè invenie ſemper manentes eaſdem, & immutabile quæ ipſi ſub formâ veritatis intimè adſun quas proinde pro talibus non agnoſcere i poteſtate noſtrâ non eſt. Quotnam autem numero & quo ordine dictæ æternæ veri-tates in nobis ſunt vel producuntur, quæ eorum ſit prior quæve poſterior, non ita facile definire eſt, nobiſque ſufficere poteſt quod illas ſtatim agnoſcimus quotieſcunque menti contemplandæ offeruntu vel mens ad eas ſe convertit, quodque ea nullo ferè negocio ſemper invenire poſſumus quotieſcunque illas opus habeamus. Et ſic pro talibus, ab omnibus agnoſcuntur hæ aut ſimiles propoſitiones; ut *non entis nullæ ſunt qualitates. Quod factum eſt infectum fieri nequit. Impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe. Totum majus eſt ſua parte. Quæ eidem ſunt æqualia, inter ſe ſunt æqualia.* Et ſic deinceps innumera poterunt reperiri talia axiomata, quæ ſi intra me ipſum excogito vel invenio, non video ſanè quid ad eorum cognitionem acquirendam, viſus, auditus, vel alius qui-

libet

libet ex ſenſibus noſtris, vel omnes ſimul conjuncti, conferre poſſunt, quam puto me etiam perfectiſſimè acquirere poſſe abſque tam debili adminiculo, & ſic iterum eluceſcit diſtinctio, ſuperius allata inter res ſenſibiles & purè intelligibiles, quales haſce veritates eſſe nemo negabit; de quibus præterea diligenter obſervandum eſt has *veritates innatas eſſe principia illa ex quibus tota philoſophia naturalis* (ſub quâ & matheſim comprehendo, quæ ſane nihil poſſet ſine his principiis, e. g. *Totum eſt ſuæ parte majus.* Item *unum eſt alteri æquale, vel majus, vel minus.* Item *quæ eidem ſunt æqualia inter ſe ſunt æqualia,* & ſic deinceps) *per legitimam ratiocinationem deduci poteſt* uſque ad minimum naturæ effectum; a quo effectu ſi rurſus ad inveſtigationem cauſæ gradatim aſcendamus, tandem deveniemus ad aliquam ex his veritatibus innatis, tanquam ad ſummum aliquod genus, in quo acquieſcimus e. g. lubet inquirere de origine mundi: non puto quem à vero aberrare qui confidenter pronuntiat *mundum non eſſe ex nihilo & fuiſſe ab æterno*: ad primam concluſionis partem ſtatuendam ipſum impellere poteſt veritas innata, *Quod ex nihilo nihil fit*, ad ſecundam partem obtinendam ipſi aliæ quædam in-

Suntque principia ex quibus tota philoſophia naturalis per legitimam ratiocinationem deduci poteſt.

Quod declaratur exemplo quo inquiritur de origine & duratione mundi, qui concluditur non eſſe ex nihilo & fuiſſe ab æterno atque in æternum manſurum.

innatæ veritates similiter auxilio erun[t] quarum una est. *Quod omne quod est*, [e]*in se vel in alio* & consequenter inveni[o] mundum, quem accipio pro naturâ natu[ratâ], (eumque distinguo à naturâ natu[rante]) esse in alio, quodque ille concip[i]tur per ideam secundariam, quæ cum si[ne] primariâ non possit concipi, & hæc repr[æ]sentet Deum, patet mundum esse in De[o] eumque in Dei essentiâ contineri & ex [ea] emanare, eodem modo (ut aliquâ deb[ili] similitudine utar) quemadmodum in e[s]sentiâ trianguli continetur, ut uno lat[e]rum producto angulus externus sit æqu[a]lis duobus internis & oppositis; & qu[i]dem cum Dei essentia ab omni æternita[te] fuerit perfectissima neque in tempore al[i]qua accessio ad eam facta sit, dicere po[s]sumus mundum ab omni æternitate in D[ei] essentiâ fuisse contentum vel inclusum atque hoc sensu, eum fuisse ab æterno. Idem judicium esto de mundi duration[e] quem ratio dictat perire, id est annihila[ri] non posse, non minus quam triangulum supra memoratam proprietatem deponer[e] non potest, sic si mundus annihilaretur ille non amplius in divinâ essentiâ conti[neretur] neretur, quod absuridissimum est D[ei] essentiam facere tam mutabilem.

Qu

Quæ licet vera ſint vereor tamen ne aliqui iſthæc in perverſo ſenſu accipiant unum nempe genus eorum qui nulli philoſophiæ unquam operam dederunt, & alterum genus eorum qui etſi philoſophi audire velint, re ipſâ tamen nihil aliud ſunt quam philoſophi ſuperficiales qui divinæ hujus ſcientiæ adyta ſecretiora nunquam penetrarunt, & vix aliud quid proferunt vel admittunt quam ea quæ â magiſtris ſuis didicerunt, priores igitur ex ſimplicitate quadam & pietate perverſâ, poſteriores autem ex craſſiſſimâ ignorantiâ & malignitate quadam colligent hîc abominabilem illam concluſionem, quaſi ex poſitione illâ, quod mundus fuerit ab æterno, ſequatur quod mundo per hoc attribuitur attributum aliquod divinum, atque quod hoc modo res creata (uti vocant mundum) fœdiſſimè confundatur cum ſuo creatore, imo quod mundus erigatur in Deum: ſed nego talem concluſionem ex iſthac poſitione ſequi, & non ſimpliciter nego, verum etiam in me recipio contrarium ejus probare, quare hos rogo ut judicium ſuum ſuper hac re tantiſper ſuſpendant donec paucula quædam de rebus merè intelligibilibus adhuc prætermiſimus quæ hoc loco interrumpi non poſſunt, interim tamen ut

Quatenus ſcilicet ratiocinando colligi poteſt, ſed tamen credendum eſt quæ divina revelatio huic in contrarium dictat.

eos non relinquam planè inquietos dic hæc & ſimilia eſſe duntaxat philoſophic intelligenda, nam quæ fortè huic in contrarium divinitus revelata ſunt, ea à credentibus, ſpretâ omni humanâ ratiocinatione, unicè amplecti & adhæreri deben: Ut igitur abruptum filum connectamus dico ex innatâ illâ veritate quod *omne quod movetur, movetur ab alio & nihil à ſeipſo*, nos poſſe colligere *quod omne corpus motum, movetur ab alio corpore contiguo & moto, & hoc rurſus ab alio contiguo &c, & ſic porro*, & mirum eſt quam concinnè poſterioris hujus ævi philoſophi quidam ex iis deduxerunt leges motus & conſequenter rerum phyſicalium generation & effectus explicuerunt, ſicut ècontra multi quando hos effectus continuat quàdam ſerie abſque ullâ interruption ſciunt deducere uſque dum incurran in aliquod axioma vel veritatem innatam, tum ſummum hujus ſcientiæ culmen hac in re ſibi videntur aſcendiſſe & rei generationem atque cauſam optimè indagaſſe.

Declarantur adhuc quædam quæ pertinent ad res merè intelligibiles.

10. Ad res igitur merè intelligibiles pertinere quoque arbitror omne illud quod ex aliquâ veritate innatâ à nobis elicitur, ſive ratiocinando ſive alio quocunque

cog

cogitandi modo, qui non ſit perceptio ſeu, ſenſatio vel imaginatio. Sic luſtrando omnes ſcientias, in iis innumera inveniemus, quorum imago cerebro noſtro nunquam fuit impreſſa neque imprimi potuit, qualis enim imago depingetur de additione, ſubſtractione, radicum extractione aliiſque operationibus in arithmeticâ & in geometriâ uſitatis, qualem itidem imaginem cerebro imprimient logicorum præcepta, quæ tradunt ad bene definiendum, dividendum, argumentandum, & ſic deinceps, certè hæc & ſimilia ſenſuum miniſterio minimè indigent, neque ut cognitio eorum acquiratur res aliquas corporeas contemplari neceſſe eſt, quamvis inficiari nequeat quod omnibus rebus, quas contemplare intendimus, ferè ſemper aliquæ rerum corporearum ideæ concurrunt, eaſque præcedunt vel ſubſequuntur, & occaſionem dant ut aliæ ideæ verſus hanc vel illam rem determinentur, & ſic quocunque fere momento nos commonefaciunt atque intimè conſcios reddunt arctiſſimæ unionis, quæ inter mentem & corpus intercedit: Quum itaque tam variæ ideæ ex certis quibuſdam corporis noſtri motibus neceſſariò in mente noſtrâ exoriuntur hoſque motus ſubſequuntur,

Quâ occaſione explicatur in quibus conſiſtit unio mentis cum corpore.

mensque ab iis planè determinatur ad hanc vel illam ideam efformandam, sive attendendam, hoc est, ad hoc vel illud necessario cogitandum & è contra attendentes quoties ex variis ideis à rebus non corporeis in mente exortis, in corpore nostro tam varii motus excitantur hasque ideas necessariò (nisi quid aliud obstet vel interveniat) subsequuntur, & corpus determinant ad hunc vel istum motum, ex iis inquam dicta unio valdè confirmatur, atque *in hac reciprocâ affectione eam præcipuè consistare non improbabilem suspicandi rationem subministrat*, quæ unio quamdiu durat mens nostra in statu erit ut per sensus internuntios res corporeas & sensibiles percipiat; & quo hi sensus sunt vividiores & aptiores eò vividiorem & distinctiorem rerum notitiam menti communicare poterunt, & contra illis languescentibus experimur cognitionem rerum, quæ illorum ope acquisita est, sensim in mente nostrâ etiam debiliorem fieri & paulatim evanescere; at solutâ unione probabile est mentem fore insensibilem & quod nullas res sensibiles vel corporeas amplius percipere poterit; an vero tam notabile decrementum, qualis est amissio perceptionis, verget in totius mentis nostræ,

Et indicatur perceptionem cum nostro corpore accrescere atque decrescere.

Imo eam cum corpore nostro omninò perituram. Unde concluditur post solutam unionem mentem fore subjectum incapax doloris tristitiæve percipiendi.

ſtræ incommodum vel commodum, ſive an mens ob id perfectior vel imperfectior evadet illud non tam facilè definiri poteſt, res enim eo perfectior dicitur quo plus realitatis aut eſſe habet; ab omnibus ferè receptum eſt mentem humanam corpori humano tanquam ergaſtulo eſſe incluſam, & in exercendis ſuis functionibus plerumque a corpori magis impediri quam adjuvari, ideoque ſimul ac ex carcere iſthoc liberatur eam ſui juris fieri, & ex fæcibus corporeis emerſam evadere puriorem, ſimpliciorem, perfectiorem, illuſtriorem & magis aptam ad ſe ipſam creatoremque ſuum contemplandum, functioneſque ſuas liberius exercendas, & hunc ſtatum à mente ſummoperè exoptandum eſſe, & ſimilia multa verba à multis in hanc rem quotidiè proferuntur, quæ quamvis nullâ demonſtratione nituntur, tamen ita paſſim ſunt recepta totiesque repetita ut a pleriſque ſenſim admiſſa ſint tanquam axioma quoddam vel veritas quædam innata, quod per me licet, his contradicere nolo, demonſtrationem ſolummodo deſidero, quæ quamdiu deeſt interim licitum erit judicium ſuper hac re ſuſpendere; & quoties reflexionem facio quod qui dictam diſunionem tantis encomiis ex-

tollunt & tantopere desiderandam es prædicant, ii tamen plerumque sunt il qui illam summoperè abhorrent & inv tissimè tolerant eorum mentem a corpo suo separari, ex iis inquam indicium ca pio eos externè longè aliter loqui quar internè intra conscientiam suam sibi ipsi intimè conscii sunt; quare consultius di co illud solummodo in hac re amplecti quod ratio docet, quodque nobis summ certique solatii loco esse poterit, nar sive per hanc disunionem mens nostra per fectior evadat, sive deterior (cujus contr rium tamen demonstrari potest) fiat, & quod quasi magna pars ejus pereat, cer tamen sumus quod illud mentis nostr quod reliquum manet erit omnino immu ne atque subjectum incapax, æque ac saxur vel lapis est, alicujus doloris tristitiæ vi percipiendi, neque ullâ amplius afficietu passione quarum tam multæ, à corpore, in vitæ & reluctanti imprimuntur: his adde quod illa pars mentis, ut ita loquar, qu post disunionem reliqua manet sit multo perfectior, quam altera quæ periit, ut ali bi demonstrabitur: atque ad hoc fortè respiciebant ex veteribus illustres philoso phi quidam, quando constanti & semper sibi præsenti animo irredebant tales qu

Ad quod respexisse videntur veteres philosophi quidam quando æternas ærumnas, ab impiorum animis passuras tam falsè irridebant.

ipsis

ipsis persaudere voluerunt quod post factam mentis a corpore solutionem, mens eorum adhuc subjecta foret ad varios perpetuosque, nescio quos (ut quod ignibus torrerentur & similiter) dolores perferendos, quam opinionem non pluris quam aniles nugas & puerorum terriculamentum quoddam faciebant, vel reputabant tanquam politicum inventum ad homines in officio continendos, exemplo matrum familias quæ infantes ad obedientiam adigere conantur comminatione hujus vel illius spectri quod illos, nisi sint obedientes, statim devorabit, nostrates, **de bulleback sal u op eeten /** verum innocentiâ jam depositâ cum maturior ætas fraudem detegit & infantes cognoscere facit hoc spectrum, sive hunc **bullebach**, quid mirum est si excogitatum fuerit & in locum ipsius **bullebach** successerit aliquod terriculamentum cujus vanitas non ita facilè detegi potuit, utpote de quo non aliter, nisi post mortem experimentum capi poterat, & quod huc usque neque nemo ex mortuis redierat qui super hâc re, vel suâ sponte vel interrogatus ab aliis, testimonium aliquod perhibuit, quove terriculamento homines facilè passi sunt se per terreficeri, quum jam ab ineunte ætate animus

mus humanus per educationem fuerit præparatus & ſufficienter imbutus ad quoſvis vanos terrores admittendos, quibus in noſtro caſu facilius hominibus impoſitum eſt accedente authoritate publicâ & politicâ, quæ conſiderans talem doctrinam, ad ſcopum politicum aſſequendum, maxime utilem eſſe poſſe, eam omnibus modis fovet atque tuetur: Sed hi philoſophi loquuntur tanquam ethnici, prout ſimplex dictamen rationis ipſos docet, deerat ipſis lumen aliquod ſupernaturale, quare credentes fideliterque obedientes, quibus per ſingularem gratiam divina revelatio facta, vel a piis hominibus fideliter communicata, relicta & tranſmiſſa eſt, hâc in re longè aliter ſtatuere debent quatenus ſcilicet divina revelatio apertè huic contrariatur, quod credenti animo debent amplecti, & magnificare gratiam ſingularem quâ nobis talia fuerunt communicata, quæ ſapientibus mundi abſcondita & nil niſi ſtultitia ſunt, quo intuitu, licet in præcedentibus ut & in ſequentibus libertate philoſophicâ utar, ſanctiſſimè tamen obteſtor me eam non extendere ultra nudas & ſimplices ſpeculationes philoſophicas, nam quod attinet ad actiones vitæ influendas, in iis me accommodo & ſequor ſem-

Sed hæc philoſophicè dicta ſunto Chriſtiani enim de his credere debent quæ divina relevatio apertè manifeſtavit.

Quo intuitu hæ poſitiones non debent extendi ultra nudas ſpeculationes philoſophicas.

ſemper mores civitatis in quâ dego, cujus inſtituta ſummâ reverentiâ veneror, ejusque legibus maximâ obedientiâ obſequor atque ita in omnibus allaboro me bonum reddere civem; in rebus fidei autem, ubi agitur de æternâ felicitate, ſemper fui & ero ejus opinionis (quia ſacris Chriſti initiatus ſum) id ſolum cæco impetu ſequendum & credendum eſſe quod Chriſtus docuit ad æternam conſequendam ſalutem nos credere & agere debere, ſpretâ omni ratiocinatione humanâ quando illa contrarium dictare videtur; unde non moror acerbiſſimorum quorundam brocardicum illud, ſi philoſophus & bonus civis, inquiunt, tollatur à Diabolo, ubi manebit Chriſtianus? quibus nihil aliud reſpondeo quam ſi Chriſtianus maneat ſalvus, non eſt quod bonus civis & philoſophus de ſalute ſuâ ſe multum cruciant, ex quibus concludo, ubi lex Chriſti aut divina revelatio ſpeciatim non obſtant, neque contrarium docent, & ſilent, quod in iis paulo liberius frænam laxere licebit, quandoquidem *naturaliter quid ſcire, & contrarium ejus religioſè credere id nullibi in lege divinâ prohibitum invenio*, unde quando dico mentem, poſt ſolutam à corpore unionem, fore ſubjectum

Et hoc ſenſu non negatur poſt ſolutionem, mentem affici poſſe dolore aliquo triſtitiâve ſupernaturali.

ctum incapax doloris triſtitiæve percipiendi, illud intelligendum de naturali dolore & triſtitiâ quæ jam mens mediante corpore patitur, ſed ei non obſtat quod mens, licet ſoluta, affici poterit ſupernaturali quodam dolore & triſtitiâ maximè quando ſacræ litteræ hoc expreſſe teſtantur, quod tum fideliter credendum eſt, imo ſi ſacræ litteræ dixiſſent eam fore ſubjectam naturali dolori; & hoc quoque credendum eſſet licet ratio humana in contrarium clamitet. Atque à noſtrâ proxime memoratâ opinione non videntur alieni Reformatæ Religioni addicti, dum Pontificios cum eorum igne purgatorio irrident, qui volunt animam à corpore ſeparatam in purgatorio ignibus cruciari, quod reformatæ religionis naturaliter fieri poſſe negant, quia anima à corpore ſeparata ad id patiendum ſubjectum incapax eſt. Hâc igitur diſtinctione benè obſervatâ, ulterius libertate noſtrâ philoſophicâ materiam hanc proſequemur, & dico quia nondum ſatis convenit inter theologos (qui putant ſe ſolos hujus rei arbitros) an anima (impiorum ſcilicet) corpore ſoluta ſola, an vero demum poſtquam erit corpori ſuo reunita & extremum judicium perpeſſa, extremas ærumnas ſit paſſura? hac lite manen-

nente indecisa, si posterior opinio vera sit, illi nullo modo inquam, contraria erit philosophorum illorum sententia statuentium animam, quamdiu à corpore suo separata erit, incapacem fore doloris tristitiæve percipiendi, non vero negantium eam iterum horum capacem futuram simul ac corpori suo reunita erit: unde altera exsurgit quæstio, an mens a corpore semel separata, corpori unquam reunietur? & quemadmodum una quæstio producit alteram, sic quærunt nonnulli porro an mens reunietur corpori eidem, cui conjuncta fuerit in hac vitâ, an vero alteri? & si eidem; an corpus quod rejungitur erit in statu, in quo erat tempore disunionis, vel in statu infantiæ vel in statu adolescentiæ optimique vigoris, nam ne momento quidem temporis corpus humanum idem manet, sed continuo nutrimento eget & excrementa ejicit, hoc est aliquid novi corporis ipsi continuo accedit & veteris decedit, quemadmodum ignis & omnia corpora quæ pabulo indigent accessione novarum & decessione veterum partium continuò sensim mutantur, uti physicis notum est, adeo si proprie loqui velimus *est aliud corpus quod peccat*, *aliud quod punitur*, quamvis usus obtinuit ut

idem

idem corpus dicatur, quia ſcilicet acceſſio decesſioque, quam continuò patitur, non eſt valde ſenſibilis, ſic navis illa quâ Jaſon profectus erat in Colchidem ad aureum vellus acquirendum, retinuit ſemper nomen ſuum licet toties & tantis tabulis refecta fuerit, ut veteris navigii nullum amplius ligni fruſtulum manifeſte ſuperſtes erat: alii altius aſcendunt quærendo, an mens tempore unionis fuit creata, an vero longe antea in rerum naturâ extiterit, ubinam fuerit, quidve egerit, & quo puncto temporis corpori unitur, an in momento conceptionis, tempore geſtationis, an partus, & ſic deinceps infinitus quærendi campus in hac materiâ patet, quibus omnibus ſatisfaciendo vix ætas ſufficeret, quare hos miſſam facientes reſpondebo duntaxat ad primam quæſtionem, an mens ſemel ſoluta unquam corpori reunietur, de quo facto quum ratio profundiſſimè ſileat, eſt quod credentes ſibi iterum gratulentur de divinâ revelatione quæ tam benignè hanc reunionem promittit, & quamvis de ſummo hoc myſterio ratio nimis impotens ſit ut nobis aliquid dictare poſſet, ea tamen, etiam diligentiſſimè examinata, *nobis nihil dictat quod poſſet nos facere deſ-*

Inquiritur porrò quid ratio humana dictat de reunione mentis cum corpore poſt factam ſemel diſſolutionem.

desperare, *de hac ardentissimè desideratâ reunione*, nam quod semel in rerum naturâ factum est, ejus nulla ratio reddi potest quare illud, concurrentibus iisdem quæ ad illud producendum requirebantur, alio tempore non possit iterum fieri & produci, & quod talis causarum concursus, qui erat tempore producti effectus, iterum fieri possit, vel non sit impossibilis, illud non modo non contradicere sed etiam quodammodo persuadere videtur continua rerum mutatio, quam quotidie in hac rerum universitate experimur, quæ ne momento quidem eadem est, continuo mutatur novasque induit rerum facies, formas ac figuras. Quæ omnia aliquo modo declarari possunt exemplo ejus qui facit jactum cum centum millenis (vel numero quocuuque majore) tesseris, esset rarum exemplum si omnia tessera ita caderent ut singula superficie suâ superiori exhiberent unum punctum, vel oculum, ut vocant, & tamen de hoc casu obtinendo non esset desperandum si poneretur hunc jactum aliquoties, vel in infinitum reiterandum esse, quoto autem jactu illud obtineri posset & quantum temporis intervallum præcisè intercedere debeat antequam dicta reunio iterum fieri possit,

ad

ad illud definiendum ratiocinatio huma
nimis angustis cancellis limitata est: E
nimis temerario videntur judicasse Plato
nici quando hanc reunionem post lapsum
triginta sex millium annorum non mod
possibilem sed etiam necessariò futuram
prædicabant, quin & omnium rerum re
dintegrationem seu renovationem tum
fore asserebant, ita ut post dictum curri
culum elapsum mundus, omnesque re
mundanæ, devenient iterum in eum statum
in quo jam sunt, quem temporis lapsum
videntur statuisse respiciendo ad magnum
annum sidereum qui tanto temporis spa
tio videtur curriculum suum absoluturus
cum enim observassent stellas fixas move
ri (saltem secundum apparentiam) ab oc
casu in ortum & eo motu in singulis cen
tum annis unum præter propter gradum
absolvere, hinc ad perficiendum integrum
circulum, qui constat 360 gradibus, recte
concluditur fixas illo motu 36000 anno
insumturas, quando demum tanquam à
metâ curriculum suum de novo inchoa-
bunt & secundum Platonicos cum illis
omnes res mundanæ. Alii tamen hunc
magnum annum sidereum spatio 50000
alii 25000 annorum, alii aliter absolu-
turum putant.

11. Ad

11. Ad voluntatem quod attinet, superius dictum est eam esse modum cogitandi a reliquis cogitandi modis plane distinctum, sed in quo voluntas proprie consistit & quomodo illa in nobis fit vel producitur, id commodius explicari nequit quam faciendo reflexionem intra nos metipsos & serio attendendo quid in nobis est vel fit quando aliquid volumus vel non volumus, quæ cum multa sint & innumerabilia quæ volumus vel non, si paulo diligentius animadvertamus, reperiemus ea omnia ad unum aliquod summum genus nos revocare posse, a quo omnia quæcunque volumus emanant vel dependent & ad quod facile reduci possunt tanquam media ad hunc finem consequandum accommodata, hoc autem summum genus est *desiderium illud nobis innatum, quo tam ardenter desideramus atque exoptamus conservationem nostri ipsius, tamque anxiè abhorremus a destructione nostrâ*, quodque, quatenus nos consideramus nos tanquam compositum quoddam ex animâ & corpore, vocatur *desiderium vivendi* & *metus mortis*, quod desiderium tam intimè nobis adest tamque potenter nos movet & regit ut illud merito vocare possimus *nostrum summum in-*

Ad cogitandi modos refertur quoque voluntas, & explicatur in quo ea consistit.

Cujus summum genus est desiderium nobis innatum, quo desideramus conservationem nostri ipsius.

Et in eo consistit nostrum summum interesse.

tereſſe, quatenus ſcilicet cognoſcimus qu
nobis deſtructis omnia ſimul deſtruc
erunt quæ nobis inſunt vel adſunt,
cunque illa præclara vel magnifica habea
tur quæ nobis nihil prodeſſe poterunt n
ſimul obtineatur deſideratum illud n
ſtrum, quæque proinde infra illud deſid
rium à nobis ponuntur inque minori ap
nos ſunt precio, ad quod obtinendum
ſi id per nos fieri poſſet, nos omnia noſt
lubenter accommodaremus, quemadmo
dum hoc clarè indicat intima noſtra in
clinatio quâ tam ſollicitè à nobis conamu
dimovere illa quæ judicamus deſtructio
nem noſtram cauſare poſſe. Quod deſi
derium, cum iis quæ ex eo profluun
optimam puto notam eſſe poſſe quâ vo
luntas à reliquis cogitandi modis clar
diſtinguitur, adeo *ut ſolummodo hi actu*
(*vel paſſiones*) *mentis in quibus aliquid*
nobis deſideratur vel exoptatur referantu
ad voluntatem, reliquis ab eâ planè ex
cluſis, qui referendi erunt ad alium cogi
tandi modum, adeo ut velle & nolle ſi
aliquid deſiderare vel exoptare, vel non
deſiderare & non exoptare: quam diſtin-
ctionem ſi philoſophi adhibuiſſent credo
quod præcaviſſent innumeras diſputatio-
nes quas tam intricatè de voluntate hu-
ma-

manâ movent, tamque pertinaciter defendunt & defendere perſeverabunt quamdiu nondum in nomine conveniunt quidnam per voluntatem ſit intelligendum, in quo multi adhuc hallucinantur modo hunc modo alium cogitandi modum ad voluntatem referentes qui ad eam minimè pertinet, & ſic unum cum alio confundentes, ſic e. g. qui docent voluntatem humanam eſſe ejus naturæ ut poſſit eſſe indifferens ad amplectendum vel non amplectundum ea quæ ipſi ab intellectu proponuntur, vel quod idem eſt nos habere liberum arbitrium vel liberam voluntatem ad nos determinandum ad hoc vel ad illud agendum, vel non determinandum, mirum eſt quam anxiè hærent ſi à talibus exigatur, an in teſtimonium ſuæ libertatis voluntatem ſuam unquam in tantum diſponere poterunt ut, ſi proponatur ab intellectu quod tres & quanque unitates additæ faciunt numerum octonarium, huic propoſitioni aſſenſum ſuum non adhibeant, imo ut contrarium ejus intimè intra ſe ipſam ſtatuant & amplectentur; & ſic innumerabilia quotidie occurrunt quæ pro vero agnoſcere cogimur quibuſque nullo modo reluctari poſſumus, quia nimirum *hoc agendo facimus*

Explicatur in quo libertas voluntatis conſiſtit.

Nempe quando non impedimur agere convenienter naturæ noſtra.

mus secundum naturam nostram, *seu convenienter naturæ nostræ*, quam experimur esse ejus conditionis ut auditâ veritate quâdam innatâ vel aliquod quod ex eo emanat, quod tum statim absque ullâ hæsitatione eam debeat pro verâ agnoscere eique consensum suum adhibere, *in qua quamdiu non impedimur tum dicimur agere liberè convenienter nostræ naturæ*, *&*
„ *in hoc puto positam esse libertatem nostri*
„ *arbitrii*, *non vero*, *nescio in quâ*, *in*
„ *differentiâ quadam*, quæ mater est infinitarum absurditatum, quas omnes recensere non est hujus loci, illud saltem annotare expedit in superiori, ut & in multis similibus casibus, assensum illic adhibitum valde improprie vocari voluntatem & cum eâ malè confundi, *aliud enim est rem cognoscere*, *aliud rem velle*, qui duo cogitandi modo a se invicem apertè differunt, nam quando intellectus proponit quod quatuor & tria faciunt septem, vel quod trianguli tres anguli sunt æquales duobus rectis, quas proprietates vel veritates licet cognoscam, licet intelligam, licet agnoscam ut veras & sic iis assensum meum adhibeam, tamen hi actus mentis vel cogitandi modi non sunt voluntas nihilque (præter id quod

quod ſunt cogitandi modi) cum voluntate commune habent, quia in illis nihil deſidero nihil exopto, nihil volo, nihil nolo, & quatenus dicatur me velle cognoſcere has veritates, verum eſt quod hoc deſiderium cognoſcendi erit voluntas, cui ſatisfactum erit, id eſt voluntas deſinet eſſe voluntas ſimul ac veritates illas cognoſcam, & ſic hîc erit alius cogitandi modus à priori planè diverſus, in quo nihil deſideratur, nihil exoptatur, ſed tantum cognoſcitur & intelligitur, ita ut in hoc caſu τὸ *aſſenſum adhibere*, non debeat interpretari per voluntatem, ſed quod ſit nihil aliud quam rem clarè & diſtinctè cognoſcere.

12. Præter voluntatem ſupremam, ſeu deſiderium vivendi, invenimus adhuc aliquod aliud *deſiderium*, nempè *benè & commodè vivendi*, nobis quoque intimè ineſſe noſque potentiſſimè movere, ſed tamen non ita potenter ac alterum, ita ut quando ambo ſimul in nobis concurrant poſterius priori cedere debeat eoque multo debilius eſt, & ab altero ſemper ſuperatur, adeo ut hoc ſit duntaxat deſiderium ſecundarium utpote quod ſine priori nullo modo intelligi vel concipi poſſit, quomodo vero ſecundarium hoc in nobis oritur,

Continuatur in explicatione voluntatis, & oſtenditur quod deſiderio vivendi proximè ſuccedit deſiderium benè & commodè vivendi.

tur, non ita facilè indagari poteſt, nobiſque poterit ſufficere, quod nobis intimè conſcii ſimus hoc deſiderium nobis ineſſe, ſive illud quoque innatum ſit, ſive ob factam unionem mentis cum corpore nobis ſupervenit, & quidem ſi illius ſpecies quaſdam (imo fortè omnes) diligentius „ examinemus *videbimus quod illæ me-* „ *diante certo quodam motu corporeo in* „ *nobis generantur vel producuntur, &* „ *quod conſequenter hæ particulares voli-* „ *tiones* (volitionem voco quando nobis intimè conſcii ſimus quod hoc vel illud „ deſideramus vel exoptamus) *non ſunt ar-* „ *bitrariæ, mentemque noſtram non permit-* „ *tunt eſſe indifferentem ad eligendum quid* „ *velit, ſed eam omninò determinant ad* „ *hoc vel illud præciſè debere velle, & ſic* „ *ſatis demonſtrant volitiones has æque à* „ *ſuis cauſis dependere ac aliæ res natura-* „ *les à ſuis dependent:* ponamus enim corpori noſtro impreſſum eſſe motum illum qui in nobis excitat dolorem, quâ cauſâ poſitâ neceſſe erit quoque poni effectum qui ab hac cauſâ producitur & cujus reſpectu illa dicitur cauſa, æque ac fit in aliis rebus naturalibus, adeo ut in utriſque ex datâ cauſâ eâdem certitudine effectus colligi poſſit, ut ſi dicamus ſol lucet, ergo

Quod in nobis videtur generari per motus quoſdam corporeos.

Undè colligitur particulares volitiones, ex hoc deſiderio ſecundario emanantes, non eſſe arbitrarias, ſed eas mentem omninò determinare ad hoc vel illud præciſe velle debere, eaſque proinde æquè ac alias res naturales dependere à ſuis cauſis.

go dies est, eadem certitudine conclude-re poterimus, aliquis sentit dolorem, ergo adest vel inest ipsi volitio quâ desiderat ab eo liberari: præsuppono autem ipsum re-vera sentire dolorem, nam dicendo sæ-pissimè in nobis excitari motum talem qui solitus est excitare dolorem & tamen eum a mente quandoque non percipi, illud casum vel suppositionem nostram mutat, in quâ expresse postulatur ut dolor sen-tiatur præsens; & qui ita vehementem aliquem dolorem sentit vellem me edo-ceat quibus mediis voluntas ipsius possit indefferens manere ut non determinetur ad particularem volitionem quâ desiderat à dolore liberari, vel quibus mediis se ip-sam determinare posset ad contrariam vo-litionem quâ intimè & revera desideret in perceptione isthac doloris continuare; idem obtinet in multis aliis volitionibus particularibus, sic quando quis dicatur affectus esse sanitate, voluptate, lætitiâ, & sic deinceps, ex datâ tali causâ illius ef-fectum, certissimè colligere poterimus, nempe in homine sic affecto productam vel generatam esse particularem volitio-nem quandam quâ exoptat in tali statu continuare. Porro quando mens percipit ope imaginationis, illud fit mediante mo-

tu quodam corporeo interno, cerebro impresso, qui motus dum à nobis externè non percipitur, putamus imaginationes in nobis oriri fortuitò vel esse arbitrarias cum tamen revera nihil minus quam hoc sunt & à motu corporeo dependent æque ac reliquæ sensationes quæ mediante sensu aliquo in nobis producuntur: eodem modo putandum est internè in corpore & in cerebro nostro sæpissimè fieri diversos motus corporeos, qui menti impressionem quandam faciunt & ad hanc vel illam particularem volitionem determinant, quas tum vocamus fortuitas vel arbitrarias, quia scilicet causâ à quâ producuntur, nempe motus internus, à nobis non animadvertitur. Si itaque singulas volitionum species, quæ desiderium commodè vivendi ut summum genus agnoscunt, percurrendo earum nullas (ut puto) inveniamus quin de iis demonstrari possit quod à motu quodam corporeo causentur, eo ipso colligere poterimus desiderium hocce commodè vivendi originem suam debere conjunctioni mentis cum corpore, & quod eâ unione solutâ desiderium illud similiter in mente extinctum erit & mens nullam amplius volitionem ex hoc desiderio natam in se habebit, quod de

Quod desiderium secundarium probabiliter cum corpore nostro extinguetur, primarium autem non item.

de desiderio primario, scilicet vivendi, dici nequit ob summam affinitatem quam illud habet cum ideâ Dei mentibus nostris insculptâ, quam impossibile est unquam perire posse, ut suo loco explicatius dicetur.

Ex desiderio vivendi, & desiderio benè & commodè vivendi, tanquam ex principiis per legitimam ratiocinationem aptè deduci potest omnis regula vitæ, ethices præcepta, & tota philosophia moralis.

13. Superius §. 9. annotavimus, veritates nobis innatas esse principia illa ex quibus tota *philosophia naturalis* per legitimam ratiocinationem deduci potest, hoc est omnis cognitio effectuum rerum naturalium ex his fontibus petenda erit; atque quatenus homines sumus seu concretum quoddam ex animâ & corpore, natura nostra ita comparata videtur ut nobis non solum quædam cognoscenda sed & necessariò etiam quædam agenda sunt: quæ itaque qualia sunt, quomodo ve illa regulari & ad usum nostrum accommodari debent, hæc inquam ex duobus principiis, jam a nobis demonstratis, nempe ex *Desiderio vivendi* & *desiderio benè & commodè vivendi*, commodissimè & sufficienter peti poterunt, cum ex iis per legitimam ratiocinationem omnis regula vitæ, omnia Ethices præcepta, quin & tota *philosophia moralis* deduci queant, modo (quantum scilicet spectat ad usum vitæ non vero ad contemplationem rerum) *in quolibet vitæ*

genere & in qualibet diſciplinâ obſervetur illud quod in iis ſummum eſt nullâ habitâ ratione quantum hoc cum dictamine rationis conveniat vel ab eâ recedat, quippe communis utilitas privato commodo ſemper in his prævalere debet. Et ex hoc fundamento innumeræ ſolvi poterunt quæſtiones quæ aliter nimium involutæ & inextricabiles erunt, ſic e. g. ſi dicamus licitum eſſe aggreſſorem interficere, ſi aliter vita noſtra ſalvari nequeat, quis non videt deciſionem hujus quæſtionis depromptam eſſe ex regulâ morali, quæ dictat *quod vim vi repellere licet*, vel potius ex *deſiderio vivendi*, quo dictatur noſtrum ſummum intereſſe conſiſtere in conſervatione noſtræ vitæ, quæ nobis igitur potior eſſe debet quam conſervatio alterius vitæ. Eademque adhuc obtinet ratio ſi parens ſit aggreſſor: at ſi aggreſſor fuerit princeps & reipublicâ caput, cujus nos membrum ſumus, jam ſtatus quæſtionis mutatur, & longè aliter quam antea pronuntiandum eſt, priori enim caſu quæſtio eſt quid inter homines, quâ homines, obtinere debet, & rectè reſponſum eſt quemlibet ſequi poſſe *ſummum ſuum intereſſe*, & ſic poſſe conſervare vitam ſuam etiam cum jacturâ alterius vitæ;

Quod exemplis illuſtratur, & declaratur regula illa vitæ, per quam permittitur vim vi repellere.

tæ;

tæ; at posteriori casu non tam conside-rantur ut homines, sed tanquam cives & reipublicæ membra, qui quod nascantur in republicâ vel quod spontaneè civilem societatem adjerint, eò intelligendi sunt tacitè de jure suo, quod a naturâ habebant, renuntiasse vel in tantum decessisse quatenus requiritur ad conservationem societatis civilis quam ita injerunt, qui itaque interficit principem aggressorem, vel quod idem est, qui principem vel patriam prodit si aliter vitam suam servare nequit, quamvis communi hominum jure usus videatur, id tamen eum minime patrocinari debet, quia societatem civilem ineundo, ut diximus, de hoc jure aliquomodo tacitè recessit eique renuntiavit & promisisse intelligitur ut leges societatis juri a se derogato præferret, quarum legum cum una ex præcipuis sit, quod *salus populi suprema lex esto*, & quod qui interficit principem hanc salutem maximè turbat & in periculosum statum adigit, hinc meritò talis interfector summo supplicio afficietur; & hoc est quod diximus, in quolibet vitæ genere observari deberi illud quod in eo summum est nullâ habitâ ratione quantum hoc cum dictamine rationis conveniat vel ab eâ recedat. Sed

ne

ne quis putet tacitam renuntiationem, cujus modo meminimus, figmentum quoddam esse, convertamus nos quæso ad alium vitæ statum, in quo dicta renuntiatio non tacitè fit sed expressis verbis a quolibet exigitur, quodlibet membrum ejus status ad illam exhortatur, & cuicunque injungitur ut eam faciat; quis enim est qui sanctorum Evangelistarum & Apostolorum scripta legit, qui in iis non aliquoties invenit hominem carnalem esse mortificandum, humanas passiones abjiciendas, affectus domandos, desideria humana renuntianda, sapientiam humanam vilipendendam, dictamina ratiocinationis humanæ non audienda sed spernanda, & uno verbo omnia illa, quæcunque tandem sint, abjicienda atque rejectenda esse quæ cum salvificâ lege Christi non conveniunt vel ei aliquo modo contrariantur, quam solâ fide amplecti & secundum ejus præscriptum se obedienter gerere, actiones que nostras dirigere oportet, neque examinare licet in quantum ea vel cum ratione humanâ conveniat, vel ab eâ deflectat, credentibus sufficere debet illud phytagoricum αὐτὸς ἔφα ipse dixit, modo constat de vero sensu legis quem inquirere cuilibet permissum est: Ex his ad quæstionem,
an

an Christiano ad salvandam vitam suam liceat Christum abnegare? facilis est responsio, Christiano id non licere, quamvis desiderium & rationis humanæ dictamen apertè reclament, oportet cogitare profitendo Christianismum se his renuntiasse, vel se teneri ad illa renuntianda, & unicè sequendum esse quod in Christianismo summum habetur, in quo aperta reperitur prohibitio de non abnegando Christo, additâ comminatione, quod qui Christum abnegat in terra à Christo abnegabitur in Cælo. Adhuc altera nobilis quæstio his addenda & ex principiis a me positis solvenda est, nimirum Ex quo fonte nata sit societas civilis? Omnes ferè statuunt hanc societatem debere originem suam amori quo homo versus alterum hominem naturaliter affectus sit, hinc quidam definiunt hominem esse animal sociale, id est inclinatum (alii dicunt aptum) ad ineundam societatem; his acutissimus Hobbes cap. 1. de cive, contradicit, volens initium societatis civilis esse à mutuo metu & voluntate se mutuo lædendi quæ hominibus naturaliter inest: dicit enim Clarissimus vir, causam, quare homines congregantur in mutuam societatem, non eam esse, *quod aliter fieri na-*

Item inquiritur an Christiano, ad salvandam vitam suam, liceat abnegare Christum.

Item inquiritur ex quo fonte nata sit societas civilis.

Ubi taxatur acutissimus Hobbes.

naturâ non posset, sed ex accidente. Ubi lubens concedo hominem (qui hic supponitur esse maturioris ætatis ut alimentum necessarium quærere & capere possit) posse esse & manere hominem, id est posse vivere, licet nullam societatem cum aliis hominibus ineat, & sic patet societatem hanc non oriri ex Desiderio nostro primario, quod est desiderium vivendi: instat porro sic Hobbes, *si homo hominem* (dicit) *amaret naturaliter id est ut hominem, nulla ratio reddi posset, quare unusquisque unumquemque non æque amaret ut æque hominem.* Quod argumentum ita retorqueo, si homo hominem oderet (ut vult Hobbes) naturaliter, id est ut hominem, detur quæso ratio, quare unusquisque unumquemque non æque odit vel metuit ut æque hominem; cujus contrarium quotidie in nobis experimur, nam ex duobus oblatis ignotis versus unum erimus inclinatum ab altero habebimus aversionem, cujus ullam vix poterimus dare rationem nisi quod ad hoc tacitè per naturam ita instigemur, vel quod hoc fiat per occultam quandam antiphatiam vel symphatiam ut loquuntur; sed omissâ disputatione, si naturam hnmanam (ex quâ hæc quæstio decidenda est) penitius

Et ostenditur eam esse ortam ex desiderio nostro secundario benè & commodè vivendi.

tius

tius inſpiciamus, nullo ferè negotio videbimus, nec amorem ſolum, neque metum vel odium ſolum neque utrumque conjunctum eſſe cauſam ſocietatis civilis ineundæ, ſed *noſtrum proprium intereſſe eſſe unicam & ſolam cauſam quæ nos movet & impellit ad ſocietatem civilem appetendam & ineundam*, non quidem noſtrum intereſſe ſummum & primarium (ob rationem ſupra dictam) quo deſideramus vivere, ſed ſecundarium quo deſideramus benè & commodè vivere, qui enim vult antecedens vult etiam conſequens vel media ad antecedens ducentia & ſine quibus illud alias obtineri non poſſet; ſic quia benè & commodè vivere non refertur ad mentem ſolam neque ad ſolum corpus ſed ad hominem, tanquam compoſitum ex mente & corpore, hinc ad benè & commodè vivendum utriuſque, & mentis & corporis, ratio habenda erit, ſic quia in nobis reperimur ſolitudinem perpetuam nobis ſummè moleſtam atque incommodam fore, & quod ad hanc animi incommoditatem medendam nulla occurrit commodior medela quam ſi in conſortio humano liceat noſtros cum aliorum conceptibus mediante loquelâ, quæ à naturâ non eſt fruſtra data, conferre, & ſic ani-

animum noſtrum aliorum confubalatione quodammodo paſci atque oblectare, ſi igitur hanc medelam amplectemur congreſſumque humanum avidè appetamus, non video quid hîc contribuit metus, vel odium, quo homo hominem dicitur metuere & odi, ad tale quid faciendum vel ad hunc congreſſum ineundum, certè nihil apparet præter noſtrum proprium intereſſe quod nos hoc caſu movet; eodem modo ſi conditionem corporis humani examinemus, ſtatim apparebit multa & innumera eſſe tam quo ad nutritionem, quam ad injurias cæli arcendas & alias incommoditates, quæ corpus noſtrum incommodant, tollendas, vel ad neceſſitates, quibus indiget, ſubminiſtrandas, quæ omnia niſi ab aliis nobis contribuantur nullo modo benè & commodè vivere poterimus, ad quæ obtinenda ſi igitur aliorum opem imploremus atque appetamus, ſimiliter non video quid hîc contribuit metus vel odium humanum; ſed urget Clariſſimus Hobbes, *nos non appetere ſocios, quâ ſocios, ſed ut duntaxat commodo aliquo ab iis afficiamur, & quod omnis ſocietas commodi, vel cauſâ ſui, non ſociorum amore contrahitur.* His non contradico quia apertè con-

confirmant quæ ſupra dixi, imo etiam concedo amorem mutuum non eſſe cauſam inductivam ineundæ ſocietatis humanæ, non tamen inde ſequitur quod quia non ex amore, ergo ſocietas humana contrahitur ex mutuo odio vel metu, ut vult Hobbes, nam tertium quoddam indicavimus nempè *noſtrum proprium intereſſe.* Sed inſtat doctiſſimus vir ulterius, dicendo: *homines alterum alterius congreſſum naturâ cogente appetere non nego, ſocietates autem civiles non ſunt meri congreſſus, ſed fœdera, quibus faciendis fides & pacta neceſſaria ſunt.* Quod etiam concedo nudum hominum congreſſum non eſſe ſocietatem, licet enim ego appetam colloqui, licet aliorum ope indigeam, nemo enim tenetur mihi ea præſtare niſi adſit obligatio quædam, quâ mediante quis ad ea facienda obſtrictus, ſit; & hanc obligationem non a naturâ nobis injunctam ſed pacto introducendam putat Hobbeſius, ſed ſi conſideremus deſiderium noſtrum commodè vivendi, & ex eo emanans axioma ejuſque contrarium vel regulam vitæ, quæ dictat; *Quæ tibi vis fieri, alteri feceris. Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*, neſcio ſanè an non ſimus à naturâ obligati ad ſubve-

animum nostrum aliorum consubalatione quodammodo pasci atque oblectare, si igitur hanc medelam amplectemur congressumque humanum avidè appetamus, non video quid hîc contribuit metus, vel odium, quo homo hominem dicitur metuere & odi, ad tale quid faciendum vel ad hunc congressum ineundum, certè nihil apparet præter nostrum proprium interesse quod nos hoc casu movet; eodem modo si conditionem corporis humani examinemus, statim apparebit multa & innumera esse tam quo ad nutritionem, quam ad injurias cæli arcendas & alias incommoditates, quæ corpus nostrum incommodant, tollendas, vel ad necessitates, quibus indiget, subministrandas, quæ omnia nisi ab aliis nobis contribuantur nullo modo benè & commodè vivere poterimus, ad quæ obtinenda si igitur aliorum opem imploremus atque appetamus, similiter non video quid hîc contribuit metus vel odium humanum; sed urget Clarissimus Hobbes, *nos non appetere socios, quâ socios, sed ut duntaxat commodo aliquo ab iis afficiamur, & quod omnis societas commodi, vel causâ sui, non sociorum amore contrahitur.* His non contradico quia apertè con-

confirmant quæ ſupra dixi, imo etiam concedo amorem mutuum non eſſe cauſam inductivam ineundæ ſocietatis humanæ, non tamen inde ſequitur quod quia non ex amore, ergo ſocietas humana contrahitur ex mutuo odio vel metu, ut vult Hobbes, nam tertium quoddam indicavimus nempè *noſtrum proprium intereſſe.* Sed inſtat doctiſſimus vir ulterius, dicendo: *homines alterum alterius congreſſum naturâ cogente appetere non nego, ſocietates autem civiles non ſunt meri congreſſus, ſed fœdera, quibus faciendis fides & pacta neceſſaria ſunt.* Quod etiam concedo nudum hominum congreſſum non eſſe ſocietatem, licet enim ego appetam colloqui, licet aliorum ope indigeam, nemo enim tenetur mihi ea præſtare niſi adſit obligatio quædam, quâ mediante quis ad ea facienda obſtrictus, ſit; & hanc obligationem non a naturâ nobis injunctam ſed pacto introducendam putat Hobbeſius, ſed ſi conſideremus deſiderium noſtrum commodè vivendi, & ex eo emanans axioma ejuſque contrarium vel regulam vitæ, quæ dictat; *Quæ tibi vis fieri, alteri feceris. Quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*, neſcio ſanè an non ſimus à naturâ obligati ad ſubve-

niendum aliis qui noſtrâ ope indigent, quatenus nos in noſtrâ indigentiâ aliorum opem exoptamus, & ægrè ferremus ſi nobis non ſubveniretur; ſed ſi concederetur quoque obligationem hanc non eſſe à naturâ, ſed pacto introducendam, negari tamen non poterit hoc pactum interponi propter hominum indigentiam mutuam, quia ſcilicet aliter benè & commodè vivere non poterunt, & ſic noſtrum proprium intereſſe non verò odium vel metum hujus pacti cauſam inductivam eſſe, quamvis metus etiam hîc ſæpiſſimè concurrere poſſit, idque ex naturâ ſocietatis quæ de variis rebus iniri poteſt, ſic qui à naturâ habet corpus debile & infirmum poteſt ſtipulari ut robuſtior ſit obligatus ad aſſiſtendum vel ad ipſum protegendum contra quemcunque, in cujus contrarium robuctior poteſt exigere ut in compenſationem præſtandi officii infirmior teneatur ipſi obſequia & multa alia præſtare: ſic quando duo viatores ſocietatem ineunt ut non ſolum in ſuperveniente morbo vel aliis quibuſvis neceſſitatibus alter teneatur alteri ſubvenire, ſed etiam teneantur ſe invicem contra quamcunque vim illatam defendere, quis quæſo negabit hanc ſocietatem initam eſſe propter

mutuam indigentiam, non vero propter mutuum metum licet metus tertii hoc casu concurrat; eademque est ratio cujusvis societatis humanæ, in quam coalescere videmus familias, civitates, populos & regna propter mutuam indigentiam quâ contrahentium alter alterius ope indiget, non vero propter contrahentium mutuum odium vel metum, quod ipsis innatum & quasi à naturâ dictatum esset, quo dato, certè nulla societas civilis diu consistere posset, uti exempla quotidie docent quam multæ societates miserè subvertuntur, in quibus odium mutuum aliquod flagrat. Occasione regulæ supra adductæ, *quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*, danda est solutio alterius quæstionis, à quodam viro ingeniosissimo mihi propositæ, an naufragium passus aquis innatans & cum socio insidens tabulæ quæ insufficiens est ad ferendum duos homines, an socium de hac tabulâ deturbando ut solus ab eâ portari possit, non peccet contra regulam jam allegatam? respondeo quod non, quia summum interesse prævalet interesse non summo, cujus hæc regula sequela quædam est ut dictum sæpius.

Explicatur quid sit aliquid in aliquo mediatè vel immediatè contineri, vel ex eo emanare.

14. Quandoquidem in superioribus mentionem feci, & inferius forte adhuc

facturus ſum , quod aliquid in aliquo im-
mediatè vel mediatè continetur vel ex
emanat , hinc neceſſarium duco , ante
quam ulterius pergam, paucis explicar
quidnam per illud intelligi velim , idq
mihi videtur commodiſſimè fieri poſ
exemplo trianguli (*vide fig. prim.*) rectil
nei, in quo conſiderando quod , dat
vel ſuppoſitis tribus lateribus, figuræ
componentibus, neceſſario datum qu
que vel poſitum erit triangulum , ve
contra ſuppoſito triangulo , neceſſari
datæ quoque erunt vel ſuppoſitæ tres line
rectæ figuram componentes, ex iis inquan
concludo ad trianguli eſſentiam pertiner
quod habeat tres lineas , quæ componun
figuram ſeu faciunt tres angulos : & quan
do porro conſidero quod quælibet trian
guli duo latera quomodocunque ſumpt
ſimul (puta A B una cum B C) reliqu
tertio latere A C (ut demonſtrat Enclides
ſunt majora tum dico hanc proprieta
tem contineri in eſſentiâ trianguli imme
diatè, quia ſcilicet ad hanc proprietatem
intelligendam non opus habeo conſidera-
re adfectionem quandam, quâ mediante
hanc proprietatem triangulum continet,
ſive triangulum continet hanc proprieta-
tem ſimpliciter ut triangulum, non verò

prou

prout hoc vel illo modo adfectum est vel consideratur ; eodem modo in essentiâ trianguli immediatè continetur proprietas, quod tres ejus anguli sunt duobus angulis rectis æquales. Item quod majus latus majorem angulum subtendit. Et innumera alia ut notum est geometris. Si vero considero quod uno trianguli latere, ut hic CA pro ducto, versus D, externus angulus D A B utrolibet interno & opposito angulo ad B vel ad C major est, tum dico hanc proprietatem non immediatè, sed mediatè in essentiâ trianguli contineri, quatenus scilicet ad hanc trianguli proprietatem intelligendam, non sufficit triangulum simpliciter considerare ut triangulum, sed opus habeo considerare triangulum hoc vel illo modo adfectum, nempe quatenus hîc habet unum ex lateribus (puta C A.) productum, adeo ut hæc productio sit medium per quod, sive mediante hac productione cognosco hanc trianguli proprietatem, sine quâ illam nullo modo cognoscere possem, triangulumque ita recte dicitur hanc proprietatem non immediate in suâ essentiâ, sed mediante isthac lateris productione continere. Rursus si consideremus rectam EF ductam esse parallelam uni laterum,

nempe ipsi AC, & inveniamus proprietatem quod latera AB & BC sint proportionaliter secta in E & F, dicemus hanc proprietatem in essentiâ trianguli contineri mediante hac lineâ parallelâ, vel prout tali vel tali modo triangulum adfectum vel modificatum est. Et sic innumeræ proprietates in trianguli essentia immediatè, vel mediatè contineri possunt, ut satis patet ex dictis, quod propterea ulteriori explicatione non indiget. Unum addam adhuc exemplum. Quando quis dicit mundum esse aliquid quod non est in se sed in alio. Vel si dicamus, per mundum nos intelligere *modum qui Dei attributum aliquod certo ac determinato modo exprimit*. Quid quæso eo aliud significamus, quam nos jam concipere Deum non immediate & simpliciter prout est ens summè perfectum omnesque perfectiones continens, sed nos cognoscere Deum certo atque determinato modo seu mediate, mediante scilicet ejus operatione quâ mundum produxit & in se continet, vel ut clarius dicam, hac consideratione nos cognoscimus Deum per opera suâ. Juxta id quod dicitur Psalm. 19. v. 2. *Cœli enarrant gloriam Dei & opus manuum ejus indicat expansum eorum.* Et sic infiniti occurrunt modi

Idque declaratur exemplo, quomodo nempè mundus continetur in Deo.

modi & medii Deum cognoſcendi. Aliter enim a nobis cognoſcitur Deus per ſua opera; aliter per ideam Dei nobis innatam; aliter per ſingularem revelationem: aliter per hoc aliter per illud attributum: Prout hæc a philoſophis obſervantur & inter cæteros a quodam magni nominis philoſopho cujus immaturus, proh dolor! deceſſus ab orbe literato nunquam ſatis lugeri poterit, prout teſtantur doctiſſima illius ſcripta quæ in manibus ferè omnium verſantur, quamvis a pauciſſimis intelligantur, ſummus enim hic vir invidiam veritus retinuit uſitatas loquendi formulas & in multis quantum potuit verba ſua ad uſum ſcholæ & captum vulgi accommodavit, quæ res effecit ut ejus ſcripta intellectu difficillima evaſerunt quodque eorum ſenſus erui non poſſet niſi ſerioſiſſimâ longiſſimamque attentione, quod cum non cuivis datum ſit, hinc factum eſt ut ex verbis malè intellectis per craſſiſſimam ignorantiam multi non veriti ſunt huic tanto viro affingere opioniones abſurdiſſimas de quibus ne per ſomnium quidem ille cogitaverat unquam, & hinc detractandi materiam ſumentes indignis modis illum ſuis ſcriptis proſequuntur, cum Atheiſmi apertè inſimulant (cum ta-

men in hunc usque diem nemo inventus sit, qui Dei existentiam validioribus argumentis, & serioso magis animo ostendere conatus est) & amplissimè refutantes proprias stultitias quas ipsi prius effinxerant sibi ipsis magnificam victoriam canunt; cujus malevolentiæ indignatus pacificus vir nunquam a se impetrare potuit ut similibus calumniatoribus responsum aliquod daret dignum, fretus sua conscientiâ se non esse talem qualis ab adversariis depingebatur & sciens veritatem ejus esse naturæ ut tandem discussis nebulis seipsam manifeste prodati. Post obitum autem illius alter prodiit vir ingeniosissimus (jam ante per sua ingeniosissima scripta satis notis) qui misertus aliorum ignorantiæ, sensum laudatissimi viri nullis verborum involucris nudè detexit doctissimisque commentariis illustravit, sed quomodo? ad declinandam caninam invidiam (quorundam quibus in more positum est, defectu solidioris doctrinæ, in optimos & honestissimos quosque, imo & in ipsos terræ Deos licenciosâ oratione, ad captandam vulgi auram impunè, eheu! debachari) non prout sibi ipsi intimè conscius erat, sed non aliter quam sub personâ larvatâ in scœnam hanc progredi au-

ausus fuit, seque adversariis immiscuit, seque unum eorum esse finxit, ad mores eorum se composuit proferendo invalida qnædam argumentiuncula quibus virum hunc aggreditur & sic occasionem captat in aliquibus nudè, & distinctissimè illius sensum exponendi, quem apertè testatur ab adversariis antè se adhuc ignoratum fuisse. Et tantum potest invidiæ metus: Sed ad rem.

Antequam autem ulterius pergam, hîc lubet, quia non omninò extra materiam hanc erit, solvere promissa pag 67. facta, demonstrando nempe quod ex positione, quâ mundus dicitur fuisse ab æterno, non sequitur ei competere attributum æternitatis quod soli Deo competit. Quod ut compendiosissimè fiat, consideretur circulus, *in fig.* 2. & notum est eum continere hanc inter cæteras proprietatem ut quadratum quod fit ex rectâ, quæ ex quolibet circumferentiæ puncto perpendiculariter in diametrum demittitur, æquale sit rectangulo quod fit a segmentis diametri, uti in appositâ figurâ quadratum quod fit ex recta AC æquale est rectangulo quod fit ex segmentis BC & CD. Deinde hæc proprietas est ejus conditionis ut eâ positâ vel sublatâ circulus

Demonstratur ex positione, si mundus dicatur fuisse ab æterno, non sequi quod propterea mundo competit attributum æternitatis.

ponitur vel tollitur, & contra posito vel ablato circulo ea erit data vel ablata, ex quo discimus hanc proprietatem ad essentiam circuli pertinere, & consequenter quamdiu circulus fuit vel erit tam diu proprietas ista in eo continebitur, ubi tamen diligenter notandum est licet hæc proprietas in essentia circuli contineatur, non tamen ad essentiam circuli pertinet ut rectæ AC & BD vel similes in eo unquam ducantur, seu ut quadratum ex AC & rectangulum ex BC & CD vel similia unquam construantur, æque ac ad naturam circuli non pertinet ut ille unquam existat. Jam conferamus nos cum debili hac nostrâ similitudine ad essentiam divinam, de quâ omnes concedunt eam esse tam amplæ extensionis ut nihil in rerum naturâ sit, fuit vel erit quod ab eâ non dependeat seu ex eâ non emanet, hoc est, quod omnia quæ sunt, in Deo sunt & quod nihil sine Deo nec esse nec concipi poterit; deinde omnes quoque concedunt essentiam divinam & esse, fuisse & fore semper immutabilem, hoc est, nihil unquam posse ad eam accedere vel ab eâ decedere: quibus præmissis sequitur mundum in statu in quo jam est dependere a Deo, hoc est quod contineatur in essentiâ

tiâ divinâ æque fere ac æqualitas inter quadratum ex AC & rectangulum ex BC & CD continetur in essentiâ circuli BAD, & quemadmodum illa æqualitas semper in circulo contenta fuit & erit licet rectæ memoratæ nunquam ductæ fuissent, eodem ferè modo essentia mundi ab omni æternitate in Dei essentiâ fuit contenta & ex eâ emanavit atque in æternum in eâ continebitur, illa autem nullo modo est ex nihilo, juxta innatam nobis veritatem quâ nobis a Deo ipso dictatur, Quod *ex nihilo nihil fit*, denique quemadmodum ad essentiam hujus æqualitatis non pertinet ut linea perpendicularis unquam de facto in diametrum dimittatur, hoc est, quod illa æqualitas nata est licet dictæ rectæ nunquam ducantur, eodem fere modo essentia mundi fuit ab omni æternitate in essentiâ Dei contenta, licet *existentia mundi ad mundi essentiam nullo modo pertineat*, & hîc similitudo nostra amplius claudicat, eo quod Deo attribuimus existentiam necessariam, circulus autem uti & omnes aliæ res naturales licet illæ habeant certam & immutabilem essentiam suam, ex essentiâ divinâ emanantem, ad eas tamen nullo modo pertinet existentia necessaria, & hanc distinctionem, (scil. inter rerum el-

Quandoquidem ad essentiam mundi non pertinet existentia necessaria: quæ est vera distinctio inter Deum & res à Deo productas.

eſſentiam atque exiſtentiam) puto abunde ſatis ſufficere ad tollendam confuſionem inter res creatas, ſeu a Deo dependentes, & earum Creatorem, atqne ſic me ſufficienter demonſtraſſe, ſupra memoratam concluſionem ex noſtrâ poſitione non ſequi. Sed video hîc quosſdam inſtare, dum *omnia hoc modo deducuntur, ex eſſentiâ divinâ*, fore, ut loco veri Dei, qui omnia agit, ordinat & prædeſtinavit ex plenitudine & libertate voluntatis, & liberi arbitrii ſui erigatur fatum aliquod ex quo omnia, ex immutabili neceſſitate quâdam, emanant, ſed hos rogo, antequam reſpondeam, ut mihi prius clarè & diſtinctè explicent quidnam illi intelligunt per divinam voluntatem, & in quibus illa conſiſtit, & quam differentiam ponunt inter voluntatem divinam & humanam, quas voluntates certè ego concipio quod tantum, imo & plus, a ſe invicem differre debent, quantum differunt res creatæ a ſuo creatore, & quod illæ nihil aliud, præter ſolum nomen, inter ſe commune habere poterunt, & ſanè quoad voluntatem divinam ego aliter concipere nequeo, quin *poſitâ Dei voluntate ſimul poſita erit Dei eſſentia, & contra datâ eſſentiâ ſimul data erit Dei volun-*

Explicatur in quo conſtit voluntas divina.

luntas, adeo ut differentia quam quæri- mus inter Dei voluntatem & eſſentiam conſiſtat duntaxat in diverſo noſtro co- gitandi modo e. g. quando inquirimus *cur ſeu quare* res aliqua eſt talis vel talis & non alterius eſſentiæ, veluti quare eſt eſ- ſentia mundi talis quam jam eſt & non alia? ad hoc reſpondemus per Dei volun- tatem, quia Deo ex plenitudine voluntatis ſuæ & liberi arbitrii abſolutè placuit eam talis eſſentiæ, & non alterius eſſentiæ fa- cere, & ſic conſideramus Deum ut cau- ſam, *ejuſque cauſationem exprimimus per vocabulum voluntatis* ſeu liberi arbitrii; quando vero inquirimus an mundi eſſen- tia non potuerit eſſe alia, & an non po- tuerit eſſe alius rerum & naturæ ordo quam jam ſunt, vel ſi quæramus cum S. patribus an Deus poteſt mentiri, vel an Deus poteſt ſe ipſum deſtruere, & ex Deo ſe facere non Deum & ſimilia, ad quæ ſi reſpondeamus quod talia fieri non poſ- ſunt, tum attendimus ad ſolam Dei eſſen- tiam, quam concipimus eſſe immutabi- lem, & tam amplæ extenſionis ut con- trarium eorum quæ in quæſtione ſunt, in eâ continentur vel ex ea emanant, hinc ſequitur ſi concedamus tale quid fieri poſ- ſe, idem eſſet ac ſi concederemus eſſen- tiam

Et quomodo illa à nobis, juxta noſtrum diverſum co- gitandi mo- dum, diverſi- modè denomi- natur.

tiam divinam posse mutari quod est contra assumptionem quâ essentia divina assumpta fuit immutabilis: atque sic quoque videmus quid intelligendum sit per Dei potentiam. Et cum his optimè conveniunt ex veteribus philosophis illi qui dicebant *Deum esse actum simplicem & purissimum*, utpotè in quo non datur actuum multitudo, neque in quo, more humano, unus actus sequitur post alium & unus successive ex altero non producitur, neque Deus, more humano prius præcognoscit & deinde successivè disponit seu prædestinat, tum diligit, tum vocat, neque prius judicat, deinde damnat, & sic deinceps, quamvis sanctissimi viri, ad captum humanum se accommodantes, sæpissimè his vel similibus loquendi formulis utantur; neque ab hac opinione etiam multum alieni videntur modernorum philosophi quidam dum statuunt, quod Dei *intellectus & voluntas sunt unum & idem*. Quæ omnia ex hoc fundamento deducuntur quod *Deus est suæ essentiæ suarumque actionum causa*, sed quia hoc longiorem probationem requirit hanc alibi remittimus, interim hæc sufficere poterunt ad distinguendum Deum a fato, de quo certe talia affirmari nequeunt, vel fatum non remanebit fatum. Sed fortè quis

Veluti Dei potentia.

Dei intellectus.

Datur distinctio inter Deum & fatum.

Declaratur quid statuendum sit de actuali rerum, à Deo productarum existentiâ.

hîc

hîc ulteriùs instabit, licet concedatur essentiam mundi semper fuisse & mansuram in essentiâ divinâ inclusam, eâ responsione tamen non penitus satisfactum esse quæstioni quâ inquiritur de origine & duratione mundi, quæ communiter intelligitur non solum de mundi essentia sed etiam de ejus actuali existentiâ; ad quod respondeo me huic ex parte jam satisfecisse dum nego ad essentiam mundi pertinere existentiam; & video rursus aliam instantiam quâ quis petit ut sibi declaretur quando & quomodo hæc existentia mundi initium cœpit & quamdiu durabit? sed ne festinato nimium amice, hîc lento gradu procedendum est, ingenuè confiteor meam ignorantiam si quæstio sit de mundo in genere considerato, id est, si omnes omninò res à Deo productas, seu producendas, atque in unam summam collectas consideremus tanquam aliquod totum ex dictis partibus constans, illudque totum vocemus mundum, dico me nihil habere quod de hujus totius actuali existentiâ pronuntiare scio, sed tamen quia nobis inest vis ratiocinandi, per quam sæpissimè ex analysi totius acquirimus cognitionem singularum partium, & contra partium compositione devenimus in cogni-

gni-

nitionem totius, hinc si examinemus mundi partes, quæ nobis notiores sunt mundo toto, puto illarum ope aliquid certi de toto inveniri posse: laudatissimus (cujus supra meminimus) philosophus has mundi partes vocat *res particulares*, & res particulares dicit *nihil aliud esse nisi Dei attributorum affectiones sive modos quibus Dei attributa certo atque determinato exprimuntur*, adeo ut quælibet res particularis esset *modificatio Dei*, atque quatenùs una res prrticularis ab alia re particulari differt, ita Deus aliter atque aliter modificatur. Deinde statuit *quamlibet rem particularem quæ finita est & determinatam habet existentiam, non posse existere nec ad operandum determinari, nisi ad existendum & operandum determinetur ab alia re quæ etiam finita est & determinatam habet existentiam, & hæc rursus ab aliâ, quæ etiam finita est & determinatam habet existentiam, & sic in infinitum.* Huc usque noster philosophus. Cujus verba quum, hoc loco, sint obscurissima & durissima, non mirum est quod iis tam innumeros tamque insignes sibi conciliavit adversarios, quis enim posset æquo animo perferre has loquendi formulas *Deum affici*, *Deum modificari*, quem scimus & fate-

fatemur esse omnium rerum & sui ipsius causam; cui non videtur durum si ad quæstionem quid sit res aliqua? respondeatur eam nihil aliud esse nisi Dei affectionem seu modificationem quandam, imo & nos & mentem nostram nihil aliud esse nisi Dei quandam modificationem; hinc multi hunc virum accusarunt atheismi quasi naturam cum Deo confunderet, modificatio enim Dei eos mirificè turbat, putantque quando res aliqua particularis dicitur esse modificatio Dei, eo hanc rem esse Deum ipsum seu partem Dei & sic has partes in unam summam collectas, vel totum compositum constituentes, componere seu facere Deum ipsum atque sic naturam & Deum unam eandemque rem esse. Si igitur prædicti philosophi intentio vel opinio fuit naturam cum Deo hoc modo tam fædè confundere, judico illum ab adversariis justè impetitum atque condemnatum, imo & memoriam ejus in omne ævum execrendam esse: attamen quia de alicujus intentione solus potest judicare intimus cordium perscrutator Deus, nobis nihil aliud restat nisi ut judicemus de opinione quæ continetur in scriptis quæ memoratus vir in lucem emisit, & licet inter illius adversarios habean-

tur etiam perſpicaciſſimi, puto tamen eos horum ſcriptorum verum ſenſum minimè aſſecutos fuiſſe, quoniam in iis nihil reperio niſi id quod abunde ſatis indicat hunc virum minimè confundere velle Deum & naturam: ſaltem ego ita judico ex ejus ſcriptis, quæ ſi alii melius intelligant, quæ dixi indicta ſunto, patrocinium illius hominis in me ſuſcipere nolo, peto duntaxat ut quod aliis licuit, id & mihi liceat, nempe ut exprimam quem puto horum ſcriptorum genuinum ſenſum eſſe; judico ergo rationem, quare dictus philoſophus ſe neceſſariò tam obſcure & durè explicuit, petendam eſſe ab imbecillitate mentis humanæ, voluit enim noſter philoſophus de Deo deſcendere ad mentem noſtram, qui deſcenſus videtur à nobis eſſe incomprehenſibilis, imo & verba etiam delicatiſſima deficiunt ad hunc deſcendum debitè exprimendum niſi nos prius præſupponamus gradus quoſdam idoneos per quos talis deſcenſus fieri poteſt; in hunc itaque finem præſupponamus, *nos eſſe aliquid: nobiſque adeſſe internam conſcientiam quandam* (ſuperius explicatam) *&* *Dei ideam*; *noſque res poſſe concipere duobus modis ſcil. vel conceptu primario, vel conceptu ſecundario* (de quo vid.

vid. pag. 12.) & rem conceptam conceptu primario vocemus Deum: & secundario conceptu conceptas res vocemus res particulares seu a Deo productas; quibus ita positis, ordine contrario ac fecit noster philosophus, ascendamus per hos gradus ad Deum, deinde a Deo descendamus iterum ad res particulares extra nos positas: jam quia noster philosophus *modum vocat ens quod est in alio, & quod non potest concipi nisi per illud aliud in quo est*; si hoc conferatur cum iis quæ pag. 12. & 13. superius diximus, apparet quod ille modum rei vocavit, idem esse illud quod a nobis vocatur conceptus secundarius, hâc solummodo differentiâ, quod ille in denominatione modi facit *relationem causæ ad effectum*, nos è contra in denominatione conceptus secundarii fecimus *relationem effectus ad causam*, itaque ut nobis liceat pro loquendi formulâ, quâ dicitur res modificari, introducere hanc quod nos modificationem seu affectionem rei concipimus conceptu secundario, unde quando ad questionem quid sit mundus, vel hæc aut illa res particularis noster philosophus respondet, eas esse Dei affectiones seu modificationes quibus Deus certo atque determinato

modo exprimitur, prout nimirum una res ab alterâ re differt, quid quæso his verbis aliud dicit, quam si ego, ad eandem quæstionem respondendo, dicerem illas esse res quas ego concipio conceptu secundario, hoc est, esse tales res quæ sunt in Deo & quæ sine Deo nec esse nec concipi poterunt, quæve à Deo dependent & quarum unica & sola causa efficiens est Deus. An non uterque idem dicimus hâc solummodo, ut dictum est differentiâ, quod ille procedit à causâ ad effectum, ego è contra ab effectu ad causam, quam autem ea opinio absurditatem involvit certè ego capere nequeo: illud majorem difficultatem habere videtur quod ille rerum singularium actualem existentiam atque operationem deducendo ab aliâ re singulari, quæ similiter ad existendum & operandum determinata est ab aliâ re singulari, & hæc iterum ab alia, & sic deinceps, quod inquam in hac deductione procedit usque in infinitum: non potest inficias iri hæc verba esse durissima & primo adspectu incomprehensibilia, sed quæso convertamus nos ad philosophos dum explicant naturam motus, an non omnes ferè unanimiter præsupponunt *corpus motum moveri ab alio*

corpore moto & vicino, & hoc rurſus ab alio corpore moto & vicino & ſic deinceps uſque in infinitum: quoties hoc philoſophis conceſſimus, imo eſt ipſi aſſumpſimus; maxime quando philoſophi, his non obſtantibus, ſupponunt motum eſſe a Deo rebus inditum. Eodem modo noſter philoſophus non modo ſupponit, ſed etiam demonſtrat, & rerum naturalium eſſentias eſſe à Deo, & eas eſſe determinatas à Deo ad certo modo exiſtendum & operandum; & ſic non obſtat quod earum actualis exiſtentia & operatio determinetur ab aliâ re naturali, actualem ſuam exiſtentiam atque operationem ab alia re naturali iterum habente, & ſic deinceps, in quo videtur quod Deus naturæ ordinem atque conſervationem conſiſtere voluit. Ex quibus pro concluſione poterimus dicere (ſaltem tamdiu donec verba commodiora ſuppeditabuntur) *rerum naturalium eſſentias eſſe in Deo immediatè, actualem autem earum exiſtentiam dependere à Deo mediatè*, quatenus ſcilicet mediante certâ quadam productione, Deus eas certo modo exiſtere atque operari voluit, adeo ut quando loquimur de rerum naturalium modificatione (quod vocabulum in philoſophiâ retineri poteſt

Et concluditur earum eſſentiam contineri in Deo immediatè, earum autem actualem exiſtentiam emanare à Deo mediante certâ quâdam productione.

Item harum modificatione m aſſicere duntaxat earum actualem exiſtentiam, non autem eſſentiam.

 ſi ad-

ſi adhibeatur ad res naturales explicandas atque in alio ſenſu uſurpetur quam modificatio Dei.) Illud intelligendum ſit duntaxat de earum actuali exiſtentiâ, non autem de earum eſſentiâ, quæ nullo modo modificari poteſt, ſed ſemper fuit, eſt & eadem manebit, e.g. ſi attendam ad ideam circuli, reperio eſſentiam ejus (ut ſuprà explicatum eſt) eſſe immutabilem & proinde eam non poſſe aliter atque aliter modificari, utpote quæ ſemper eadem eſt, ſed ſi conſidero circulum in chartâ depictum, vel alio modo actualiter exiſtentem, inque eo eſſe ductam diametrum, & ad eam ex circumferentiâ demiſſam eſſe perpendicularem, ducatur itidem & tangens & ſecans & ſic deinceps alia quæcunque linea, pro quarum numero circulus aliter atque aliter modificata exiſtet, hoc eſt, à nobis alio atque alio modo concipietur; ſed de his plus ſatis, majorem enim fructum capiet is qui iſthæc vi propriæ meditationis conſequitur, quam ſi horum extenſionem ex alterius præſcripto ediſceret. Et hæc ſufficiant ad explicationem conſtitutionis humanæ mentis & quomodo illa ratiocinari poterit de rebus quibuſvis, quodve res ſenſibiles & intelligibiles ſatis clarè & apertè a ſe invicem diſtinctæ ſunt, prout ſupra §. 2. indica-

vimus, quem filum illic abruptum itaque de novo hîc iterum inchoabimus.

15. Cogitaveram ut dixi filum §. 2. abruptum hic iterum connectere, sed ecce, dum isthæc sub prælo erant, afferebatur à typographo tractatus quidam belgicâ linguâ conscriptus & non ita pridem in lucem emissus contra ethicam incomparabilis viri B. D. S. in quo ejus author mirificè contra hanc ethicam invehitur, ejusque authorem apertè calumniatur, cum eo malâ fide & non candidè agens, eumque accusans quasi conatus fuisset introducere Dei abnegationem, Deumque voluisset cum naturâ confundere & eum non aliter considerasset nisi tanquam machinam quandam ex necessitate suæ naturæ agentem, & quasi voluisset omnem omninò Dei cultum ex hominum mente tollere, & sic deinceps innumera alteri affingit de quibus alter nullum verbulum in suis scriptis posuit, quæ licet extra me sint, neque mihi propositum sit alterius defensionem suscipere, quia tamen in dicto tractatu multa continentur quæ directò tendere possent ad subvertendum aliqua eorum quæ à me superius allata sunt, hinc æquus lector condonabit si exiguam quandam digressionem, antequam ulterius pergam, hîc

Digressione quadam ostenditur, authorem tractatus contra Ethicam B, D. S. non intellexisse adversarii sui mentem, & etiam nihil attulisse quæ tendere possunt ad destructionem eorum quæ proximè dicta sunt.

adhuc interponam. Et ne longus ſim, ex ungue mutilo, dico me imbellem hunc leonem ſtatim agnoviſſe, in ipſâ enim præfatione ſtatim prodit ſe adverſarii ſui mentem aut non intelligere, aut non voluiſſe aut non potuiſſe intelligere, nam cum alter propoſ. 16. & 17. lib. 1. dixiſſet. *Ex neceſſitate divinæ naturæ infinita infinitis modis ſequi debere. Et Deum ex ſola neceſſitate ſuæ naturæ exiſtere & agere*, indè author hic occaſionem captat alterum traducendi quaſi Deo impoſuiſſet neceſſitatem quandam ſeu ab eo omnem libertatem ſuſtuliſſet & quaſi vellet Deum non eſſe dominum actionum ſuarum, in quem igitur finem vocabulum neceſſitatis in alium detorquet ſenſum quam illud ab averſario uſurpatur, nam dicit per neceſſarium ſe intelligere id quod dependet à cauſâ. pag. 61. & 62. ex eâ ſequitur & ab ea determinatur. pag. 64. Deinde negat Deum eſſe vel dici poſſe cauſam ſui ipſius. Paſſim in ſuo tractatu. Et exinde directò concludit Deum non agere ex neceſſitate ſuæ naturæ; Quam concluſionem quantum ad me ego concedo eſſe veram, ſed tamen non video quod per eam adverſarius ejus debellatur ſeu proſternitur, quia is vocabu-

lum

lum neceſſitatis in longe alio ſenſu uſurpat quam ſuus adverſarius, & per neceſſitatem nullam intelligit dependentiam à cauſâ quâdam neque coactionem, ſed per eam intelligit ſummam libertatem & liberrimam cauſam ipſam, quæ ſe ſolam determinat ad liberrimè exiſtendum & operandum prout hoc aperte colligi poteſt ex defin. 7. & 1. lib. 1. Et videtur vocabulo neceſſitatis uſus non tam reſpectu Dei cui talem neceſſitatem adeſſe dixerat, quam reſpectu noſtri conceptus, quo Deum non aliter poſſumus concipere niſi ſub neceſſitate illâ, quod nimirum *Deus ſit ens quod ex naturæ ſuæ ſummâ perfectione neceſſario exiſtit & agit*, hoc eſt, quod a nobis non poteſt concipi niſi exiſtens & agens, ſeu in cujus conceptu neceſſario involvitur & exiſtentia & actio, adeo ut licet in hoc noſtro conceptu contineatur aliquid quod ei neceſſitatem quandam imponit eumque determinet, eadem tamen neceſſitas eodem modo non eſt ad Deum transferenda, in quo ſumma libertas erit id quod in nobis vocatur neceſſitas, eritque Deus hujus neceſſitatis ut & ſuæ exiſtentiæ ſuarumque actionum omninò dominus, quemadmodum in hoc ſenſu prædictus philoſophus hoc vocabulum rectè uſurpat, & per id ſatis tutus

tus eſt a calumniâ quam alter tantâ acorbitate ipſi conatur affingere ; ſatiſque in ſuis ſcriptis demonſtrat ſe per Deum non intelligere machinam quandam ex naturæ ſuæ neceſſitate (id eſt ex dependentiâ & determinatione à cauſâ quâdam) agentem; multoque minus illum voluiſſe tollere ex hominum animis omnem omninò Dei cultum , quandoquidem in ſuis ſcriptis paſſim firmiſſimis demonſtrat argumentis homines ita dependere à Deo ut ſine Deo nec eſſe nec concipi ullo modo poterunt, & quia igitur author hujus tractatus pag. 169. pro primo principio cultus divini agnoſcit cognitionem quam quis habet dependentiæ ſuæ a Deo, neſcio quâ fronte, & quâ malevolentiâ actus huic homini auſus fuerit opinionem affingere tam falſam. Sed quid dicam ? multi homines videntur gloriæ tam avidi ut non vereantur, ſi aliis mediis eam adipiſci ſe nimis impotentes ſentiant , eam quærere etiam cum aliorum ruinâ, & glorioſum ducunt ſe impunè inſaltare poſſe leoni , licet mortuo. Reliqua dicti authoris argumenta, quia in hoc primario (ſuper quò fatetur Antagoniſtæ totam Ethicam fundatam eſſe) tam turpiter erravit, non eſt neceſſe ut fuſius ventilemus , quia per ſe ipſa de-

decidunt, & miror hominis oſcitantiam quod negaverit Deum poſſe dici cauſam ſui ipſius, ob rationem ſcilicet p. 27. quod Deus propterea ante ſe ipſum, ſeu ante factam cauſationem extitiſſe debuiſſet; o lepidum caput! qui tam diligenti lectione & relectione adverſarii ſui nondum potuerit addiſcere diſtinctionem inter cauſam & cauſam ſui; agedum exemplo (ubique enim in tractatu ſuo exempla poſtulat, in manifeſtum ſignum imbecillitatis ingenii quod rem ipſam aliter capere, more vulgi, non poteſt) res illuſtranda eſt, ſi craſtino die aer ſeu hæmiſpherium noſtrum a ſole illuminetur, dico ſolem hujus illuminationis fore cauſam, & concedo ſolem etiam extitiſſe ante hunc effectum à ſe productum, ſeu ipſum fuiſſe ante cauſationem hanc ſuam, ſed licet ſit ſol, licet ſit corpus luminoſum non tamen erit cauſa illuminationis craſtinæ niſi priuſquam effectus hic totaliter fuerit productus, in quo quamdiu aliquid deeſt, tamdiu ſol etiam hujus effectus cauſa non erit, undè conſtare ſatis puto *cauſam non eſſe poſſe niſi ſimul effectus ſit unà productus*, jam quia philoſophus aſſumpſit imo & demonſtravit Deum eſſe cauſam ſui ipſius, atque declaravit defin. 1. lib. 1. per *cauſam*

ſui

sui ipsius se intelligere existentiam necessariam, an non eo ipso assumitur & demonstratur Deum-extitisse quamdiu fuit causa sui ipsius, id est ab omni æternitate necessariò & semper, quandoquidem talis causa esse ponitur & demonstratur: adeo ut non sit nisi mera cavillatio in causâ sui ipsius, id est in causâ necessariò existente, velle hoccasu distinguere inter causationem & productum effectum, *positâ enim causâ æternâ ponitur etiam effectus æternus*. Et sic patet futilitas rationis dicti authoris quare Deum noluit definire per causam sui ipsius, vel quod alios impugnat qui Deum hoc modo definiunt, & ipsum malè fide egisse cum adversario suo. Quin & non candidè se gessisse dum adversarii, quem tantis conviciis traducere conatus erat, & modum demonstrandi, & sententias, aliorum verborum involucris tectas, imo sæpissime & ipsa verba secutus est in sua remonstratione de existentiâ Dei quam huic tractatui præmisit, in quâ quicquid boni habet, illud omne ab antagonista suo mutuatus est, ita ut reliqua quæ proprio marte invenit hisque addidit non sint magni momenti, quemadmodum & omnia illa quæ sparsim in dicto tractatu reperiuntur, in quibus

ubi-

ubique oſtendit ſe adverſarii mentem parum fuiſſe aſſecutum, ſeque ſibi ipſi non multum conſtare.

Quandoquidem ergo tam multifariè cum adverſario tuo contra bonam fidem egiſti, hinc ſpræro te æquo animo domine Bleyenbergi laturum ſi, par pari referendo, ego tecum quoque parumper malitioſè, ſaltem hâc una vice agam: ac proinde puto optimâ apparentiâ me dicere poſſe, ſi quis unquam Atheus conatus fuerit Dei cultum ex hominum animis tollere, te eum ipſum eſſe qui omne oleum & operam impendis ut maximam hominum partem à Dei cultu & metu avertas, idque per tuum paradoxum quo videris affirmare mentem humanam non eſſe aliquid quod eſt in homine ſed quod eſt in Deo, pag. 254. his verbis: **daarenboven ſtellen wy** (loqueris de te ipſo eſtque hæc tua non adverſarii poſitio, qui id nullibi poſuit) **dat onſe Ziel** immediatè **door d'oneyndige volmaaktheit van Gots magt ende verſtant wort voortgebragt, (NB) ſoo dat de menſchelijke Ziel niet iet in den menſch maar in God is.** Vide domine vide quæſo ſequelam (ago tecum tuo more qui in tractatu tuo poſitiones adverſarii rariſſimè directò, & vix aliter, quam per aliquas concluſiones ex præjudicio aliquo depromptas vel

per

per quaſdam alienas interrogationes op-pugnas) hujus tuæ poſitionis, an non maxima pars hominum, id eſt imperitum vulgus, legendo hanc tuam poſitionem ex eâ hanc vel ſimilem colligent ſequelam? ſi enim dicent, Bleyenbergii poſitio iſt hæc (quod ſcilicet mens humana non ſit in homine ſed in Deo) vera ſit, fruſtra eſt quod boni paſtores mentium humanarum curam (uti profitentur ſe facere) aliquam amplius gerant, illæ enim in beato ſtatu ſunt, utpotè quæ in Deo ſunt; & conſequenter dicent figmentum eſſe quæ de æternis animarum cruciatibus populo quotidiè à ſuis concionatoribus prædicuntur & pro argumento adhibentur ad hominibus inculcandum Dei metum & cultum, quod enim in Deo eſt, illud nullo cruciatu affici poteſt: An non præterea flagitioſi ſi fidem ad habeant tuæ poſitioni putabunt ſe impune (modo latitent coram judice mundano) committere poſſe quævis flagitia, etiam horrendiſſima? An non etiam boni, negligentes devenient curam gerere animæ ſuæ quam ſcient in Deo eſſe ſufficienter proſpectam? & ſic innumeras poſſem efformare quæſtiones contra hanc poſitionem, eamque oppugnare variis modis qui omnes ten-
dunt

dunt ad demonſtrandum ſi iſthæc Bleyenbergii poſitio in vulgus emittatur atque paſſim ab imperitis pro vera recipiatur, actum fore de Dei metu & Cultu, & proindè Bleyenbergium quantum in ſe eſt, omnes vires ſuas intendere, ut cultum Dei ex hominum animis, ſaltem quo ad maximam partem, tollat: Quare vereor domine Bleyenbergi ne boni paſtores & theologi quos per contemptum pag. 154. *Theologanties* appellas, ſuam & aliorum cauſam contra te ſuſcipiant tibique litem inextricabilem moveant. Quantum ad me, qui Dei cultum non pœnæ metu, ſed intimo amore entis, à quo dependeo proſequor, ſi unquam in ſimiles cogitationes vel conceptus incidam, eos mallem, boni publici cauſâ, in ſcrinio pectoris mei reſeratos cuſtodire, quam prolatione eorum imbecillibus animis publicum dare ſcandalum, & commovere eos qui ad publicam ſocietatem conſervandam omninò neceſſarii ſunt. Sed ad Rem.

Continuatur in explicatione §. 1. & 2. inchoatâ, quomodo nempè in mente formatur propoſitio.

16. Indicatum ſupra eſt quomodo mens humana ad exprimendum ſuos conceptus nominibus indigeat, quomodove ſingulis rebus ſingula ſua nomina impoſuit; verum cum hoc nondum ſufficiat ad unam

unam rem ab aliâ commodè distinguendam ulterius progredi debuit ad hunc finem consequendum, etenim *simplex nominum impositio rem a re non aliter distinguit quam quod habeant diversa nomina*, e. g. si una res vocetur terrâ alia vocetur Petrus, per talem denominationem, si nihil amplius addatur, nullam aliam terræ & Petri notitiam acquiro, quam quod utraque est res singularis, diversum nomen habens, quibus patet nominum impositionem non sufficere ad totalem Petri & Terræ differentiam nobis dandam, imo eam non esse quærendam in rebus ipsis quatenùs scilicet simpliciter ut res considerantur, nam sic una res æque res est ac alia res & hâc consideratione duntaxat numero differunt, restat ergo hanc differentiam quærendam esse in actionibus rerum, cum præter res & rerum actiones nullum detur tertium in rerum naturâ juxta innatum axioma nobis dictans, quod *omne quod est, aut res est aut rei actio*, quæ actio cum non sit una sed diversa, sequitur *tot rerum differentias dari posse quod dantur rerum actiones diversæ & differentes*, sic inveniendo (vel supponendo) Petrum posse ratiocinari & terram non posse ratiocinari, jam habeo satis notabilem differentiam quâ Petrus a terrâ di-
stin-

ſtinguitur, cujusmodi tot invenire licet quot reperiuntur actiones in unâ re quæ alteri rei deſunt, ſic vivere vel animatum eſſe, Petrum à terrâ ſatis quoque diſtinguit, quia vero & plantæ & beſtiæ hanc actionem (ſcilicet vivere vel animatum eſſe) cum Petro communem habent, quærenda erit alia actio in Petro, quæ illis deeſt ut poſſint inter ſe commodè diſtingui, qualis eſt cogitatio, per quam Petrus ab iis diſtinguitur, quatenus ſcilicet omnem cogitationem abeſſe ſupponitur à plantis & à beſtiis, (quamvis de beſtiis id nondum demonſtratum eſt) quæ iterum differunt à plantis, quod hæ non ſentiunt, illæ autem ſentiunt, & ſic deinceps *actionum differentia ſubminiſtrat rerum differentias*; in quibus obſervandum eſt, quemadmodum cap. 1. §. 8. indicavimus, ſi conſideremus rem cum ſuâ actione tanquam aliquod compoſitum, proferendo actionem non per verbum actionem ſignificans, ſed per vocem adjectivam (ut loquuntur grammatici) tum res cum actione ſuâ ita copulata vocatur *res concreta, vel aliquod concretum*, e. g. quia ſupponitur Petrum poſſe cogitare, ſi hanc actionem (nempe cogitare) copulem cum Petro, non per verbum actionem ſigni-

I ficans,

ficans, ut dicendo *Petrus potest cogitare*, sed per vocem adjectivam, ut *Petrus est aliquid cogitans vel res cogitans*, tum Petrum considero in concreto, vel Petrus erit aliquod concretum, quatenus à me consideratur ut res cogitans, & cogitatio erit Petri *attributum*, Petrusque cogitationis *subjectum*, illud quatenus à me Petro attribuitur, hic quatenus ei ipsi inest. Et quando res copulatur cum suo attributo per verbum substantivum Est (quod tamen non semper necessarium est.) talis Copulatio à logicis vocatur *propositio*, modo in eâ hic ordo observetur ut Res copulanda præcedat & rei attributum sequatur copulam EST, quo intuitu unum dicitur *antecedens*, alterum *consequens propositionis*, quod intelligendum est de sermone interno seu judicio mentis, nam in externâ propositione attributum quandoque priori loco ponitur alicujus elegantiæ aut varietatis causâ, ut in hac propositione, terrarum victor est rex Galliæ, ubi regi Galliæ apertè attribuitur quod sit terrarum victor, & sic in qualibet propositione non difficile erit invenire attributum si attendatur ad id quod de aliquo affirmatur vel negatur, illud enim semper quocunque loco positum fuerit, præ-

prædicati rationem habebit, quod si illud nullo modo distingui queat & si utraque propositionis pars subjectum vel prædicatum esse possit, pro lubitu proponentis, talis propositio vocari potest *æquivoca*, ut hæc. Ajo te Æacidem Romanos vincere posse. Præterea non semper necesse est propositionem tribus constare verbis, aliquando enim copula reticetur, ut *ego existo* id est *ego sum existens*, aliquando præter copulam etiam subjectum reticetur, propositioque uno profertur verbo, ut *existo*, aliquando etiam copula non ponitur medio loco, sed vel primo vel ultimo.

17. Quoniam omnis propositionis essentia in eo consistit ut in eâ aliquid de aliquo affirmetur vel negetur, hinc dicunt propositionum primariam divisionem esse, quod dividuntur in *affirmativas* & *negativas*, quarum primâ attributum cum subjecto conjungitur, posteriori ab eo separatur: in quibus hoc observandum est, quod in propositione affirmativâ attributum non debeat accipi in amplissimâ suâ significatione & non debet ulterius extendi quam subjectum ipsum extensum est, cujus ratio est quod alias subjectum & prædicatnm non convenient uni eidem

Et proponuntur variæ propositionum divisiones, quarum prima est in affirmativas & negativas.

rei quemadmodum requiritur, ut in hac propoſitione, homo eſt animal, ubi una eademque res, nempe homo animal, exprimitur duobus diverſis nominibus, quod non fieret ſi vox animal, quæ latius patet quam vox homo, accipiretur in ampliſſimâ ſuâ ſignificatione, quare in tantum debet duntaxat patere quantum ſubjectum ipſum & ſic per ſubjectum quaſi reſtringi, ut hic per animal intelligatur duntaxat homo animal, non autem beſtia animal, nam in affirmativâ propoſitione ſubjectum & prædicatum debent æquivalere, quamvis enim vox animal ſola poſita atque conſiderata ſit amplioris ſignificationis quam vox homo, tamen quando uſurpatur in propoſitione affirmativâ & cum ſubjecto copulatur, eo reſtringitur & ad anguſtias ſubjecti reducitur ut non latius pateat ſubjecto, cum quo copulatum eſt, cui ſic fit æquivalens, hinc etiam patet ratio quare affirmativæ propoſitiones in quibus prædicatum ſubjecto latius patet converti non poſſunt, ut quamvis omnis homo ſit animal, non tamen omne animal eſt homo, ob rationem dictam, ſed quia omne triangulum eſt figura trilatera, hinc per converſionem, omnis figura trilatera erit trian-

triangulum, quia ſubjectum & prædicatum æquè latè patent; dixi hæc ita ſe habere in propoſitione affirmativâ, in negativâ autem alia ratio eſt, ut ſi dicatur, nullus homo eſt planta, quamvis ibi attributum ſumatur in ampliſſimâ ſuâ ſignificatione, tamen bona erit converſio ſi dicatur ergo nulla planta erit homo, quia ſcilicet homo & planta hîc conſiderantur ut duæ res diverſæ.

18. Porro cum propoſitionis ſubjectum vel nomen rei ſingularis vel univerſalis, hinc ratione ſubjecti alia naſcitur propoſitionum diviſio in *Singulares* & *univerſales*, ut *propoſitio ſingularis* ſit in quâ ſubjectum eſt nomen ſingulare ut Cicero eſt Orator. *Univerſalis propoſitio* eſt cujus ſubjectum eſt nomen univerſale, & cum unum nomen ſit altero nomine magis vel minus univerſale, ſequitur unam propoſitionem alterâ magis vel minus univerſalem quoque eſſe; deinde notandum quoque eſt uſu receptum eſſe ut idem nomen univerſale fiat magis vel minus univerſale prout ipſi adjiciatur nota quædam quæ majorem vel minorem univerſalitatem ſuâ ſignificatione demonſtrat, notæ autem quæ majorem univerſalitatem indicant ſunt fere ſequentes, *omne*, *cunctum*, *univerſum*, *nullus*, *nemo*, *quilibet*, *qui-*

Deinde in ſingulares & univerſales.

 vis,

vis, *quicunque* & ſic deinceps; ad minorem univerſalitatem indicandam pertinent hæ vel ſimiles notæ, *aliquis quidam*, *plerique*, *pauci nonnulli*, *non omnis &c.* quando vero nulla univerſalitatis nota nomini univerſali præfigitur, univerſale vocatur *indefinitum*, quaſi in ſtatu ſuo relictum, & propoſitio inde conflata dicitur *propoſitio indefinita*, ut homo eſt animal, vel homo eſt dives; ſi vero ſubjecto univerſali præfigitur nota majoris univerſalitatis, talis propoſitio vocatur *propoſitio univerſalis* ut omnis homo eſt animal, omne triangulum eſt figura. Ubi ſubjectum ſumitur in ampliſſimâ ſuâ ſignificatione: ſi autem ſubjecto univerſali præfigitur nota minoris univerſalitatis, id eſt ſi illud non ſumatur in ampliſſimâ ſuâ ſignificatione ſed tantum ſecundum aliquam partem ſui, tum vocatur talis *propoſitio particularis*, ut aliquis homo eſt dives, quidam homo eſt doctus.

In Veras & falſas.

19. Quando mens ſubjecto attribuit aliquid quod ad id reverà pertinet, tum propoſitio dicitur *vera*, & contra *falſa* eſt quando attributum non continet in ſe ſubjectum, vel ei non cohæret ſeu non convenit, adeo ut *veritas propoſitionis conſiſtat in nexu attributi cum ſubjecto*, & quatenus mens propoſitionis ex-

Ubi amplè declaratur in quo conſiſtit propoſitionis veritas.

extrema ſic connectit aut disjungit hic actus mentis, aut judicium, in ſcholis, vocatur *veritas formalis aut ſubjectiva*, ut diſtinguatur à veritate, quæ rebus ineſſe ſupponitur, quæque ob id dicitur *veritas objectiva*: ſed ſi propriè loqui velimus *in rebus ipſis nulla veritas aut falſitas reperitur*, *quæ ſola erit in noſtro mentis judicio prout copulanda vel non copulanda copulamus*, quo poſteriori caſu dicimur *errare*, priori vero dicimus *nos eſſe certos* ſimulac mens ſubjecti cum attributo cohæſionem cernit, ita ut veritas non in ſolâ perceptione aut ſimplici mentis aſpectu poſita ſit, ſed oportet ut mens dictam cohæſionem videat approbetque, ſive ut mens de re aliquâ non aliter judicet niſi ſecundum id quod ſibi intimè repræſentatur per ideam quam de re illâ habet, ſic mathematicus non errabit ſi de omnibus quadratis judicet juxta id quod ſibi intimè repræſentatur per ideam quadrati quam in mente ſuâ habet: quibus patet veritatis judicium conſtituendum eſſe in mente, quatenus illa ſeſe ad ideas convertit, adeo ut hæ ideæ ſint regula illa, ad quam, tanquam ad lydium lapidem, omnis veritas examinanda omneque judicium noſtrum dirigendum eſt, quas ſupra (§. 9. ubi illæ vocantur veritates innatæ

 vel

vel æternæ) indicavimus esse tales ut ubique fulgeant nobisque semper præsto sint, & semper eadem & immutabiles inveniantur, & ex quibus omnis cognitio humana rerum naturalium petenda, & secundum quas omnis actio vitæ (vide §. 13.) instituenda est, idque mediante legitimâ ratiocinatione per quam ex ideis hisce innatis innumeræ rerum ideæ deduci & ad res & ad actiones adplicari poterunt. Ex quibus porro observandum est, ad formandam propositionem veram non satis esse ut mens duas ideas in unâ re tanquam in concreto aliquo conjungit, sed oportere ut præterea rei cum suo exemplari, id est ideati cum suâ ideâ, spectetur convenientia, atque ut exemplar ipsum, hoc est idea, cum quo res illa, seu ideatum, comparatur nobis optimè cognita sit, *est enim veritas nihil aliud quam rei conformitas ad suum exemplar*, juxta quod igitur omne judicium nostrum componendum, & illud de rebus quibusvis statuendum est quod illarum ideæ de illis nobis intimè repræsentant, debemusque de universis quæ intelligimus consulere duntaxat præsentem intus veritatem, quæ cum nihil aliud sit quam idea entis summè perfecti vel id quod ex hac ideâ emanat, merito de veritate rerum objectivâ, si illæ com-

comperentur & conferantur cum suo exemplari divino, æterno & immutabili, certi esse poterimus quod ideata erunt omninò talia neque plus neque minus continebunt quam quæ de illis eorum repræsentant ideæ quæ ex ideâ Divinâ emanant, sic e. g. certus sum, ut superius dixi, mundum non esse ex nihilo, quia hoc ita mihi intimè repræsentatur per ideam quam de mundo habeo, quamque confero cum æternâ veritate. *Ex nihilo nihil fit*, quæ una est ex ideis quæ ex divinâ ideâ emanant mentemque meam movent & regunt, ipsique fines & limites ponunt quo usque progredi possit, ubi sistendi gradus sunt, & præscribunt immutabile exemplar juxta quod omne tutò à mente & judicari & agi poterit: unde sequitur errare eos qui arbitrantur nos de rerum veritate debere judicare secundum imagines quas à rebus ipsis accipimus, quamvis enim concedatur nos corpora per distinctas à rebus ipsis imagines cognoscere, quid hoc quæso commune habet cum rebus purè intelligibilibus, quæ nullis imaginibus exprimuntur & duntaxat per se ipsas cognoscuntur atque intelliguntur, eo quod mens de earum veritate sit imbuta, nec ad eas cognoscendas

aliud opus habeat quam reflexionem intra se ipsam: Quæ pauca hîc annotasse sufficiant. Propositionem veram porro subdividunt in necessariam & contingentem, *Necessaria* est quæ omni tempore vera est, ut homo est animal, quocunque enim tempore aliquid supponitur esse homo, eo ipso etiam necesse est concedi illud esse animal, quum subjectum & prædicatum, uti supra dictum est, hîc æquivaleant. *Contingens* est quæ modo vera modo falsa esse potest, & sic est quidem vera sed non necessario est semper vera. Ut Petrus est dives, quod hodie verum, alio tempore falsum esse potest.

In simplices & compositas.

20. Adhuc alia quædam divisio est qua dividuntur propositiones in *simplices & compositas*. Ut sit *simplex* propositio quæ non potest in plures propositiones resolvi, & quæ propterea unum subjectum, unum itidem prædicatum habet, ut homo est animal: quando vero una vel utraque propositionis pars pluribus verbis exprimitur, & sic propositio potest resolvi in plures alias tum dicitur *Composita*, ut hæc propositio, Et prodesse volunt & delectare poetæ. Quæ cum sint facilia de iis nihil opus est plura disserere. Porrò quatenus pro-

propositio sæpissime conditionaliter profertur, ex eo orta est altera divisio, quâ dividuntur in Categoricas & Hypotheticas. *Categorica* est quæ simpliciter & absolutè pronuntiatur, ut Petrus est homo. Conditionata seu *Hypothetica* quæ profertur sub conditione, ut si Petrus est homo, est etiam animal, cujus propositionis pars prior cum ipsâ conditione jugitur, ut si Petrus est homo, & vocatur *antecedens*, posterior vero pars, Ergo etiam animal est, *consequens* dici solet, ubi patet hujus propositionis copulam esse conjunctionem conditionalem quæ partes conjungit, & in nexu antecedentis cum consequente consistere veritatem hypotheticæ, non vero in veritate ipsius antecedentis aut consequentis e.g. quamvis non sit verum lapidem currere aut pedes habere, tamen ex iis potest verus componi nexus, ut si lapis currit, ergo habet pedes.

Explicantur propositiones æquipollentes.

21. Denique eadem propositio diversis & discrepantibus verbis potest proferri, ut tamen maneat sensu eadem propositio, quod quando fit tales propositiones vocantur *æquipollentes*, ut non omnis homo est doctus, idem valet ac quidam homo est doctus, sic *omnis non*, valet ut nul-

nullus: *non nullus* eſt quidam: *nullus non* eſt omnis. *Non aliquis* eſt nullus. Et ſic de cæteris quæ ex grammaticâ peti poſſunt; Et ſi obſcuritas aliqua ex tali verborum varietate occurrat, ne quis decipiatur, debet reducere propoſitionem ad formam ſimpliciſſimam & categoricam in qua utraque propoſitionis pars per copulam EST apertè & diſtinctè à ſe invicem ſit ſeparata & neutra ullo modo cum copulâ miſcetur; e. g. Petrus poteſt non legere. Reducitur ad hanc, Petrus eſt potens non legere. Dialectici porrò æquipollentium ſpecies diverſas habent, ſic categorica neceſſaria, ut omnis homo eſt animal, ſi mutetur in hypotheticam, ut ſi homo eſt ergo animal, hæ propoſitiones æquipollent & idem ſignificabunt, ſi enim concedatur, omnem hominem eſſe animal, negari non poterit nexus, ſi quis homo eſt, is etiam eſt animal. Eodem modo univerſalis negativa, ut nullus homo eſt lapis, ſi convertatur in univerſalem negativam, ut nullus lapis eſt homo, hæ propoſitiones æquipollent, nam ſi concedatur, hominem non eſſe nomen ullius lapidis, etiam verum erit, nullus lapis eſt homo. Idem obtinet ſi particularis affirmans convertatur in particularem aſ-

affirmantem, ut aliquis homo eſt albus, ergo aliquod album erit homo. Univerſalis autem affirmativa ſi mutetur in particularem affirmativam, invenietur ejus æquipollens, ut omnis planta vivit, ergo aliquod vivens eſt planta.

22. Præter hæc in propoſitionibus attendenda eſt *ſubalternatio* quædam, per quam propoſitiones particulares & ſingulares propoſitionibus magis univerſalibus quaſi ſubordinantur & ex iis deducuntur, ut ſi concedatur hæc univerſalis propoſitio, omnis homo eſt mortalis, ex eâ recte infertur hæc particularis, ergo hic aut ille homo eſt mortalis, quæ particularis dicitur eſſe ſubalterna præcedentis univerſalis. *Expl. propoſitionum ſubalternatio.*

23. Non ſolum convenientia ſed etiam *contrarietas* in propoſitionibus locum habet, quâ propoſitio propoſitioni directè contraria eſt, ſic *duæ univerſales diverſæ qualitatis ſunt ita contrariæ*, ut utraque non poſſit ſimul eſſe vera, & ſi earum una ſit vera, altera neceſſario erit falſa, ut omnis homo eſt ſapiens & nullus homo eſt ſapiens, quarum ſi prima concedatur, poſterior erit falſa, poſſunt tamen eſſe utraque falſa. Quando vero inter univerſalem & particularem, vel inter *Explic. propoſitionum contrarietas.*

ter duas ſingulares reperitur contrarietas, ea vocatur *Contradictio*, hæque propoſitiones contradictoriæ, quarum altera eſt ſemper vera & altera ſemper falſa. Ut omnis homo eſt animal, quidam homo non eſt animal. Ariſtoteles eſt philoſophus, Ariſtoteles non eſt philoſophus. *Subcontrarietas* eſt quando inter duas particulares ponitur contrarietas, ut quidam homo eſt doctus, Quidam homo non eſt doctus, quæ non poſſunt ambæ eſſe ſimul falſæ, ſed poſſunt ambæ ſimul eſſe veræ.

Atque hæc ſufficiant de propoſitionum formatione, quam fieri per idearum ſeu conceptuum computationem quandam ex præcedentibus ignorari non poteſt, & ſic indicavimus ratiocinationis quaſi primum greſſum, quare reſtat ut ipſius progreſſum ulterius inveſtigemus, quemadmodum in ſequentibus facturi ſumus.

De

Caput III.

De Syllogismo.

1. IMpositis rerum nominibus, inventâque earum à se invicem distinctione, si mens nostra esset ejus conditionis ut simulac rem aliquam perciperet vel ad eam attenderet eo ipso cognoscere posset quæ actiones quæve attributa ad eam pertinent, quæve sit illius essentia, tum ad scientiæ culmen perventum esset & nihil amplius in rerum cognitione desiderari posset. Verum cum hoc non ita fit & non semper in aperto sit quæve actiones quæve attributa ad rem aliquam pertinent, hinc ad res cognoscendas menti non sufficit eas percipere, eas ab aliis simpliciter distinguere & de iis quodammodo judicium ferre, sed ipsi necessaria est ulterior quædam indagatio, quâ mediante, acquirere potest pleniorem atque perfectiorem rerum notitiam, ad quem finem consequendum præter dictos cogitandi modos, nempe perceptionem & judicium, menti nostræ à natura videtur concessus adhuc alius quidam *cogitandi modus*, *quo cognita cum* in

In operatione ratiocinii à formatione propositionis transitur ad compositionem syllogismi.

Ubi iterum explicatur in quo consistit ratiocinatio.

incognitis comparando tandem pervenit, *mediante tali comparatione*, *ad notitiam incogniti quæsiti*, qui modus cogitandi *raticionari*, atque ipsa comparatio & inde facta conclusio vocatur *raticionatio vel argumentatio* & differt apertè hîc a reliquis cogitandi modis, nam quando mens nostra rem simplicer percipit tum solum illius imaginem vel ideam format, & quando duas aut plures imagines vel ideas in eodem concreto communi vinculo nectit, tum solum judicat has ideas eidem rei convenire, sed in ratiocinatione mens ulterius progreditur: ibi enim non sufficit unam ideam cum aliâ nectere, & sic efformare propositionem quandam, imo nec sufficit multas formare hoc modo propositiones easque inter se nectere, in iis enim si mens hæret non aliud facit quam quod acervum propositionum efficit, sed oportet ut mens, velut in orbem acta, *primas notiones cum posterioribus jungat.* e. g. illud Apostoli ad Rom. cap. 8. *Quos Deus præcognovit*, *prædestinavit: quos prædestinavit*, *vocavit: quos vocavit*, *justificavit: quos justificavit*, *glorificavit.* In hac argumentatione, quam logici *Soritem* appellant, licet quibusdam quasi gradibus conscenditur, ea tamen non

Et quid sit sorites.

non alia eſt quam acervus propoſitionum, niſi prima notio copuletur cum ultimâ, & concludatur Ergo *Quos Deus præcognovit, eos glorificavit.*

In ratiocinio certus ordo certæque naturæ leges obſervari debent.

2. Ut ratiocinatio vel argumentatio legitimè ptocedat, patet ex dictis in eâ obſervandum eſſe certum quendam ordinem juxta quem ſuas cogitationes diſponere mens neceſſe habet licet ipſa fortè de eo vix aut parum cogitet propter habitudinem atque promptitudinem in ipſo ratiocinatis opere jam acquiſitam, exemplo ejus qui ſcribendo, voces in congruâ atque debitâ ſtructurâ locat, licet forte ad regulas Grammaticæ non attendat quibus hæc ſtructura docetur & ſecundum quas ea fieri debet; imo videtur hic ordo qui in ratiocinatione obſervari debet ſimul cum ipſâ ratiocinandi poteſtate, ab ipſa natura nobis eſſe elargitus, atque quaſi innatus, quamvis perpauci ſint qui ad has naturæ regulas attendunt eaſque perſpectas habere allaborant, ſic logici neglecto, hac in parte, quod natura docet, hunc ratiocinationis ordinem explicare conati ſunt per multas regulas innumeraque præcepta, quæ obſervari volunt ut ratiocinatio legitimè procedat, atque ita ratiocinandi artem quandam no-

Ubi taxatur logica artificialis ſeu ſcholaſtica.

vam, artificialem & magistralem excogitarunt quæ cum naturæ ordine è diametro pugnat, quæque non potest addisci nisi summo studio, maximâ industriâ & longo tempore, quæque discentium animos ridiculorum terminorum multitudine potius obruit & obcæcat quam quod iis facem aliquam præberet in investigatione rerum naturalium inque scientiis addiscendis; quæque vix ullam aliquam soliditatem & nihil ferè præter inanem garrulitatem & vanam ostentationem docet; vix enim ullum problema ullave propositio fieri poterit de quâ consummatus logicus non gloriabitur se posse probabiliter disputare & differere in utramque partem pro & contra ut vocant, & sic non verentur propriam turpitudinem atque ignorantiam profiteri, nullum enim validius datur argumentum, quo vanitas hujus logicæ artificialis clarius patet quam quod ejus regularum ope vix aliquid tam certum possit statui, quin non simul in contrariam partem probabiliter adhuc possit disputari, & sanè quo ita subtilius & probabilius in utramque partem disputatur eo longius receditur a veritate ipsâ, quæ unica atque simplex est semper sibi constans, & seriò attendenti fit manife-
sta,

ſta, noſtrum aſſenſum, etiam invitum, cogit, & ſemel apprehenſa non amplius permittit de ſe dubitare vel in contrariam partem probabiliter diſſerere: quod autem methodus, quâ vulgares logici utuntur in inquirendâ demonſtrandâve veritate, ne obulum quidem valeat, id patebit ſi ea conferatur cum aliâ quadam methodo (contraria enim juxta ſe poſita magis eluceſcunt) per quam quicquid invenitur, quicquid demonſtratur certum, firmum atque ſemper verum eſt neque ullam diſputationem admittit in partem contrariam; & hæc eſt illa methodus quâ utuntur mathematici in propoſitionibus ſuis inveniendis demonſtrandiſve, per quam de ſuorum propoſitionum veritate ignorantes docent, nutantibus perſaudent, reluctantes & invitos aſſenſum adhibere cogunt, & ubique indubitabiliter demonſtrant, omnemque dubitationem & diſputationem præſcindunt, nec tamen ad ulla logicorum præcepta ullaſve regulas logicales attendunt neve multum ſolliciti ſunt de argumentationum formulis, neque unquam anxiè inquirunt cujus figuræ aut modus ſit ſyllogiſmus, multo minus curant nominum ſubordinationes eorumque per categorias diſtributio-

nem aut propoſitionum, ſupra nominatarum, varias diſtinctiones, quin nec indigent moleſtorum terminorum explicatione, quum hæc & ſimilia in veritatis inquiſitione magis obeſſe quam prodeſſe ſoleant, & tamen his non obſtantibus mathematici facillimè inveniunt, acerrimèque demonſtrant, cujus differentiæ ratio non poſita eſt in objecto, quemadmodum volunt plurimi, quod ſcilicet in matheſi conſiderentur res in abſtracto quæ in aliis diſciplinis tractantur in concreto, hoc enim quamvis in phyſicâ obtinet, minimè tamen id locum habet in metaphyſica quæ etiam verſatur circa res merè intelligibiles eaſque in abſtracto conſiderat, ſed ſi metaphyſica vulgaris paulo diligentius examinetur, pudet in eâ, loco veritatis reperire tam multa figmenta, tot aniles nugas, tot perverſa dogmata quæ veritates innatas, noſtræque menti congenitas & ab ipſo natutæ authore inſculptas ab eoque emanantes, planè ſubvertunt & earum authorem Deum ipſum omninò offendunt, adeo ut conſtet dictam differentiam, ut dixi, non in objecto, ſed eſſe quærendam in methodo quâ utuntur metaphyſici vulgares, quæ omnis ferè accommodata eſt ad præ-

cepta

cepta logicæ magiſtralis quam in ſcholis didicerunt, & proindè non meliores quam ipſa fructus proferre poteſt : & econtra mathematici in ſuâ methodo ratiocinandi ſolam naturam ſequuntur ducem, non alium ordinem obſervantes quam quem ipſa dictat, *qui in eo conſiſtit ut ab iis quæ ſunt ipſis magis nota, ſimplicia & maximè communia gradatim aſcendant ad ea quæ ſunt magis compoſita magiſque ignota*, in quem finem igitur aſſumunt axiomata quædam ſive veritates quaſdam innatas, de quibus nemo ambigit, qualia ſunt: *Quæ eidem æqualia & inter ſe ſunt æqualia. Totum ſuâ parte majus eſt. Si æqualibus æqualia adjecta ſunt, tota ſunt æqualia.* Et ſic deinceps. Deinde in terminis nullam ambiguitatem relinquunt, ſed res quas tractare volunt optimè explicant & clarè & diſtinctè definiunt ut ſatis benè intelligi poſſit de qua re loqui velint. Denique unum aut alterum poſtulatum adjungunt quo petunt ut ipſis liceat, ad ſuas propoſitiones conſtruendas vel demonſtrandas, aliquid facere quod ad id neceſſarium videtur. e. g. *poſſe inter duo puncta duci lineam rectam.* Vel *rectam lineam poſſe prolongare.* Vel *quovis centro & intervallo circulum deſcribere.* Atque ex

his paucis Euclides omnes ſuas propoſitiones debito ordine deduxit legitimeque demonſtravit, & huic fundamento ſuperſtructa ſunt innumera commoda quibus humanum genus hodierno tempore beatum eſt, ſine quibus alias incommodiſſimè vivere deberet, ut teſtantur omnes ferè artes inventæ, quales ſunt menſurandi tam corpora quam eorum motus; movendi graviſſima pondera; fabrificandi varia inſtrumenta ad omnem uſum apta; ædificandi, navigandi; mòtus cæleſtes temporiſque momenta calculandi, & innumera alia cuilibet ſatis nota, quæ omnia debentur methodo ratiocinandi mathematicæ, cum è contta ex methodo logicæ magiſtralis vix indicari poterit aliquem uſum unquam ad humanum genus prodiiſſe.

Demonſtratur ad ratiocinandum requiri ad minimum tres terminos.

3. Omiſſo ordine qui in veritatis inquiſitione obſervari debet quique ſuo loco uberius explicabitur, hîc prætcrea obſervandum eſt *ad opus ratiocinationis perficiendum requiri ad minimum tria nomina diverſimodè copulanda*, quando enim propoſitionis extrema ita inter ſe cohærent ut eorum nexus menti per ſe ſtatim ſit obvius atque ideam claram & diſtinctam efficiat, tum apprehendit mens pro-

propoſitionis veritatem ſimplici judicio neque ampliore inquiſitione ipſi opus eſt ad eam indagandam, & ſic opus hoc perficit duobus nominibus, ſed cum dictus nexus non ſit ita apertus, tum aſſumendum eſt adhuc aliquod aliud nomen cum quo utraque propoſitionis pars ſeparatim conferri debet, & inde efformantur duæ propoſitiones, in qua comparatione ſi inveniatur convenientia vel diſconvenientia hujus tertii nominis adſumpti cum utraque parte primæ propoſitionis, ex eo tandem concluditur hujus propoſitionis partes inter ſe convenire vel diſconvenire. e.g. lubet inquirere an Petrus ſit animal. Hîc ſi Petri & animalis nexus per ſe inquirenti ſit manifeſtus de eoque ipſi clara & diſtincta idea adſit, tum ſimpliciter mens judicat Petrum & animal eſſe inter ſe connexa, & ſic judicium vel propoſitionem efformando illic acquieſcit, at cum ille nexus non ſit tam evidens, aſſumendum eſt aliquod tertium nomen, v. g. vox *homo*, cum quo & Petrus & animal ſeparatim comparentur, examinando ſi illud cum utroque ſeparatim connexum eſt, & ſi inveniatur Petrum & hominum eſſe inter ſe connexa, item hominem & animal eſſe connexa, tum

mens per factas has duas comparationes fit certior de Petri & animalis nexu quem ſimplici judicio antea cognoſcere non poterat, & ſic ratiocinando ad incogniti notitiam pervenit, ubi maximè elucet differentia inter ſimplex judicium & ratiocinationem, cum *judicium ſit copula duarum idearum, raticionatio autem ad minimum duobus judiciis, quorum unum eſt alterius cauſa, perficitur*; nomina autem copulanda à logicis vocantur termini, ut ſit *minor terminus*, qui quæſtionis propoſitæ eſt ſubjectum, *Major*, qui prædicatum, *Medius* eſt, qui aſſumtus fuit ad ſubjecti cum prædicato nexum demonſtrandum, quive etiam appellatur *argumentum* quaſi ſubminiſtrans argumenta quibus intentio noſtra probatur, quod quia variis fit modis, ex eo ſequitur argumenta, quæ ad propoſitionem probandam aſſumuntur, etiam varia eſſe poſſe. Sic in ſuperiori propoſitione, pro argumento etiam aſſumi poſſet, *ſenſu præditum eſſe*, vel *habere poteſtatem incedendi*, vel ſimile quid. Eodem modo ad probandum *Terram eſſe rotundam*, pro termino medio vel argumento aſſumi poteſt, quod *terra a ſole illuſtrata projiciat umbram conicam* & tum hoc modo procedet

argu-

argumentatio. Terra projicit umbram conicam: Umbra conica projicitur à corporibus rotundis: Ergo Terra est corpus rotundum. Vel aliud argumentum erit, *quod terræ partes a sole illustrentur non omnes simul sed successivè.* Vel *quod gravia ubique tendant ad centrum terræ.* Vel *quod stellæ non ubique æqualiter oriuntur.* Vel *quod ubique non est eadem poli elevatio*, & sic deinceps quilibet facilè potest invenire plurima, quorum tamen alia aliis sunt validiora, argumenta modo quis subjectam materiam benè intelligat, quam si quis ignoret non multum ipsi proderunt quæ de Medii inventione tradunt logici vel quæ Aristoteles in eum finem in Topicis congessit, vel *communes* quos composuit *locos* ex quibus hæc argumenta capi possent, qui loci, quum nihil contineant præter argumenta quædam communia, accersita, peregrina, quæ nihil aut parum juvant, non sunt permagni usus & veritatis inventioni scientiarumque augmento parum aut nihil prosunt & a quibusdam meritò vocantur *probationes dialecticæ* vel *topicæ* utpotè quæ ad nihil aliud ferè inserviunt quam subministrando materiam quâ disputari, vel potius garriri seu nugari potest in utramque partem, quave

Ubi iterum taxatur logica artificialis.

 judi-

judicium labefactatur, inventio omnis extinguitur & pessima contrahitur consuetudo semper contradicendi cuilibet, atque hos disputatores non tam veritatis quam victoriæ avidos facit, qui putant se tum demùm ingeniosos videri si nihil certi habeant, eosque contentiosos & nil nisi lites amare facit. Illa majoris momenti observatio est quod *in omni ratiocinatione medius terminus, cum utraque parte quæstionis separatim copulatus, debet utrique quæstionis parti cui copulatur separatim æquivalere*, qnod si non fiat terminus ille ineptus erit ad ratiocinationem perficiendam. e.g. sit decidenda quæstio an homo sit asinus, & assumatur pro medio termino vox *Animal*, instituaturque ratiocinatio ut sequitur. *Omnis homo est animal: quoddam animal est asinus:* inde ratiocinando non potest concludi: Ergo *Omnis vel aliquis homo est asinus*. Vox enim *animal* in unâ comparatione latius extenditur quam in aliâ & ob id quæstionis partes in eâ non conveniunt; in primâ enim propositione accipitur pro omni homine, in secundâ autem restringitur ad asinum, quæ est alia animalis species quam homo, vel in unâ propositione dicitur de unâ in alterâ, de alterâ suâ specie, & sic non

ma-

manet unum & commune utriusque extremi vinculum, atque non unius ſed duplicis termini munus obit.

4. Quandoquidem medium terminum cum utraque quæſtionis propoſitæ parte ſeparatim copulando efficiuntur duæ propoſitiones, illa dicetur *major propoſitio*, in qua reperitur quæſtionis prædicatum ſeu terminus major ; illa *minor* in quâ eſt quæſtionis ſubjectum & terminus minor, quibus duabus propoſitionibus ſi addatur tertia propoſitio nempe ipſa quæſtio propoſita, vel ſi ea ex iſtis inferatur mediante particulâ illativâ *Ergo* , abſoluta erit ratiocinatio , & talis argumentatio vocatur *Syllogiſmus* , in quo duæ illæ propoſitiones in quibus reperitur terminus medius dicuntur *præmiſſæ* vel *antecedens* , & altera propoſitio, ſeu ipſa quæſtio, in qua terminus medius omittitur, dicitur *Concluſio* vel *conſequens*, quoniam illa dicitur ex premiſſis inferri, id eſt ſi illæ veræ eſſe concedantur neceſſe erit concedi hanc quoque eſſe veram , quemadmodum patet ex dictis & inferius amplius demonſtrabitur, interim notandum eſt, modum ſyllogiſticè ratiocinandi aptum eſſe ad docendum eoque ex univerſali quoddam particulare, vel ex toto pars aliquâ plerum-

Oſtenditur quomodo ratiocinium perficitur. Et formatur ſyllogiſmus.

Quid sit inductio.

rumque concluditur, in quo differt ab altero ratiocinandi modo, quo ex multis particularibus quoddam universale, vel ex partibus totum colligitur, qui modus vocatur *inductio* quæque ad rerum naturalium indagationem sæpissimè est apprimè apta. de quibus infra latius.

Explicantur regulæ quædam ad formandum syllogismum necessariæ.

5. Qui ad ea quæ supra dicta sunt debito modo attenderit facilè percipiet in quo constitit syllogismi natura, quidve ad eum faciendum necessario requiritur, & nullo negotio intelligere poterit regulas, quæ à logicis in hunc finem ferè proponuntur. e. g. I^{a}. *in Syllogismi præmissis tres tantum esse debent termini, & etiam non pauciores.* Si enim sint pauciores vel plures tum deerit conclusionis nexus idoneus: sint itaque duæ præmissæ ambæ veræ ut *Petrus est homo: canis est animal.* Sitque etiam conclusio, Ergo *Petrus est animal*, vera propositio, illa tamen ex præmissis non sequitur ob defectum idonei nexus, & hoc volunt dicere quando in scholis negatur Conclusio, non quod negatur veritas propositionis quæ facit conclusionem, sed quod negatur nexus consequentis cum suo antecedente. 2^{a}. *In Conclusione terminus nullus esse potest qui non fuit in præmissis.* Ut ex his præmissis. *Petrus est homo, homo*

est

est animal, non sequitur Ergo *Petrus est biceps*, ob defectum scil. nexus, 3ª. *Terminus medius non debet ingredi conclusionem.* terminus enim medius mediatoris vicem obtinet, postquam igitur quæstionis extrema in præmissis devinxit, jam mûnere suo functus ea demittit & cum iis conclusionem non ingreditur. Præterea dantur adhuc aliquæ quædam regulæ non admodum intellectu difficiles quas apud logicos videre licet.

Expl. syllogismorum figuræ & modi.

6. *Ex variâ dispositione medii termini, quando copulatur cum præmissis, variæ oriuntur syllogismorum Figuræ*, quæ rereducuntur ad tres, ut sit *prima Figura*, quando medius terminus in unâ (nempe majore) præmissarum antè, in altera (nempeminore) autem post copulam ponitur. In *Secundâ Figurâ*, ponitur utrinque post: Et in *Tertiâ Figurâ* utrinque ante copulam. Juxta brocardicum in Scholis usitatum versiculum.

Sub: præ: Prima. Secunda, bis præ: Tertia, bis sub. ut videre est ex subjectis exemplis.

In 1ª Figura.
Omnis homo est *animal*
Omne *animal* est corpus
Ergo. Omnis homo est corpus.

In

In 2ª Figura.

Omne animal *sentit*
Nulla planta *sentit*.
Ergo. Nulla planta est animal.

In 3ª Figurâ.

Omne *animal* sentit
Omne *animal* vivit
Ergo. Quoddam vivens sentit.

Ex quibus figuris sola prima est duntaxat necessaria, reliquæ duæ ornatus & varietatis causâ inventæ sunt quum in iis nihil concluditur quod non æquè commodè absolvi poterit per primam, *in quâ concludi possunt omnis generis quæstiones, affirmantes, negantes, universales & particulares*. Cum in secunda figura, *duntaxat negantes*. Et in Tertiâ *particulares duntaxat probari possunt*. Quo intuitu quælibet Figura etiam suas peculiares regulas habet, ut in Primâ Figurâ: *Major propositio debet semper esse universalis & minor affirmans*. Alias enim nihil concluditur, ut ex his præmissis.

Aliquod *animal* est bestia.
Omnis homo est *animal*.

Non potest inferri Ergo omnis vel aliquis homo est bestia. Ob defectum scilicet nexus,

xus, quia medius terminus animal aliter ſumitur in unâ quam in alterâ præmiſſarum. Ad ſecundam Figuram pertinet regula, *quod ex duabus affirmantibus nihil concluditur*, ut ex hoc exemplo.

Omnis circulus eſt *Figura.*

Omne triangulum eſt *Figura.*

Non poteſt inferri. Ergo triangulum eſt circulus. Ob inæqualem ſcilicet diſtributionem termini medii, qui in primâ propoſitione ſumitur pro certo figuræ genere quod unicâ clauditur lineâ, at in ſecundo propoſitione pro alio figuræ genere quod tribus clauditur lineis, ita ut terminus medius non ſit ſimplex ſed duplex, & ſic in ſyllogiſmo hoc ſint quatuor termini. Ad tertiam Figuram referunt talem regulam, *quod minor propoſitio ſemper debet eſſe affirmans & concluſio particularis*, ideo vitioſus erit ſyllogiſmus.

Omne *animal* vivit

Nullum *animal* eſt planta.

Ergo aliqua planta non vivit.

Sed hæc ſunt facilia, ut & illa, *Quod ex duabus negativis aut ex particularibus nihil concludi poteſt*, quare iis diutius immorari ſuperfluum eſſet. Nihil etiam addo de cujuslibet *Figuræ modis*, quæ nihil aliud ſunt

sunt quam *differentiæ quædam propositionum quæ ex quantitate vel qualitate propositionum dependent*, quatenus illæ scilicet sunt universales vel particulares, affirmativæ aut negativæ, quos modos dialectici fusè satis prosequuntur, in quem tamen usum non capio, cum ea res non sit magni momenti & in rerum naturalium investigatione sufficere possit modus is in quo omnes propositiones sunt universales & affirmativæ, quem modum vocant in *Barbara*.

Et eorum quædam species. ut

7. Solent à logicis afferri multæ syllogismorum species, quas proinde hic velle recensere inutilè foret, de iis solummodo quædam annotabimus quæ ad nostrum scopum (qui est ut methodus ratiocinandi naturalis expoliatur) maximè inserviunt & pauca elucidabimus quæ a logicis more suo, hoc est, non aliter quam intricatè & verborum involucris tecta proponuntur. Communissina syllogismorum divi-

Simplex,

visio est, quâ dividuntur in *simplices* & *compositos*, *quorum illi sunt qui non possunt, hi vero qui possunt in plures syllogismos resolvi*, *vel quorum altera vel utraque præmissarum est propositio composita*, adeo

Compositus.

ut syllogismi compositi sint duæ quædam quasi species, quarum una (in qua nempe

una

una vel utraque præmissarum est propositio composita) subdivitur in *syllogismum hypotheticum*, *disjunctivum* & *relativum*, altera (quæ ex pluribus syllogismis composita est) subdividitur in *dilemma*, *soritem* & *prosyllogismum*, de quibus omnibus hoc in genere tenendum est, quod hæ syllogismorum formulæ ad civilem conversationem magis accommodatæ sunt, inque quotidianis sermonibus magis usui veniunt, quam illæ alteræ de quibus in præcedentibus actum est, quæ in publicis scholarum exercitationibus magis usurpantur & ad eas solas ferè spectant, extra quas nullius pene usus sunt: quis enim inter colloquendum his syllogismis, nisi ineptissimè, frequenter uteretur, si quis tamen eos adhibet, raro observat ordinem in scholis usitatum & plerumque minorem propositionem primo loco (id quod ordini naturali magis convenire videtur ut medius terminus scilicet semper medio ponatur loco) ponit, quin & altera præmissarum vel etiam conclusio ipsa sæpissimè reticetur, e. g. inter colloquendum fuit habitus sermo de Petro & de adulatoribus & quis vult denotare eum esse adulatorem, illud interdum commodè efficere poterit proferendo unicam hanc propo-

 sitio-

ſitionem minorem, nempe *Petrus eſt aulicus*, neque ſæpè opus neque tutum eſt aſſumere majorem vel proferre concluſionem & integrum perficere ſyllogiſmum, ut

Omnis *aulicus* eſt adulator
Petrus eſt *aulicus*
Ergo Petrus eſt adulator.

Hypotheticus. In ſyllogiſmo porrò *hypothetico* aut propoſitio major aut minor ſola, aut utraque præmiſſarum eſt conditionalis, ut in ſequentibus

Si quid eſt *homo* illud eſt animal
At qui Petrus eſt *homo*
Ergo Petrus eſt animal.

Vel

Quicquid *nutritur*, habet partes heterogeneas
Atqui ſi lapis vivit, *nutritur*:
Ergo ſi lapis vivit, habet partes heterogeneas

Vel

Si quid eſt *animal* illud eſt corpus
Si quid eſt homo, illud eſt *animal*
Ergo ſi quid eſt homo illud eſt corpus.

Quibus caſibus ſi ſola major eſt conditionalis, concluſio erit ſimplex & categorica, ſed ſi minor eſt conditionalis, concluſio neceſſariò quoque conditionalis erit,

erit, ut ſupra videre eſt, quo in caſu, poſteriori nempe, quæſtio propoſita nondum omni ex parte concluditur & præſupponit ipſam conditionem aut hypotheſin adhuc probandam eſſe, quâ probatâ, concluſio amplius negari non poterit, & ſic concluſiones hypotheticæ ſeu conditionales eleganter viam ad probationem præpa- rant, idque multò commodius quam ſi abeſſet conditio, nam quoties hypothetica vera eſt, Caterogica ei reſpondeus neceſſario quoque vera erit, juxta id quod ſupra oſtendimus categoricam & hypotheticam æquipollentes eſſe, undè ſequitur ſæpiſſimè philoſophis tutius eſſe per hypotheticos quam per categoricos ratiocinari, hypotheticus enim ſyllogiſmus facillimè poteſt converti in ſimplicem ut hic

Si quid eſt homo illud eſt *animal*
Si quid eſt *animal* illud eſt corpus
Ergo ſi quid eſt homo illud eſt corpus.

Erit æquipollens huic ſyllogiſmo ſimplici

Omnis homo eſt *animal*
Omne *animal* eſt corpus
Ergo Omnis homo eſt corpus.

Syllogiſmus *disjunctivus* dicitur cujus major propoſito conſtet membris particulâ disjunctivâ à ſe invicem ſeparatis, ut hæc propoſitio *Disjunctivus.*

Aut dies eſt aut nox.

Ubi patet hujus ſyllogiſmi totam vim conſiſtere in exquiſitâ membrorum diviſione, ut ea nimirum immediatè ſint oppoſita, vel ſi plura ſint ut omnia enumerentur, in quibus ſi aliquid deeſt totum argumentum corruet, in propoſitione propoſitâ itaque ſi aſſumatur unum membrum alterum corruet, ut ſi dicatur *eſt dies*, rectè concluditur ergo *non eſt nox*. Sed non procedit argumentatio.

Aut medicus eſt, aut philoſophus, aut juris conſultus.

Sed non eſt medicus, neque philoſophus.

Ergo eſt juriſconſultus.

Quod non ſequitur, quia membra nec ſunt oppoſita nec omnia enumerata, quia poteſt eſſe miles, theologus &c.

Relativus. *Relativus* ſyllogiſmus eſt cujus major partium relatione compoſita eſt, ut

Regis ad exemplum totus componitur orbis.

Atqui rex eſt moribus honeſtus:

Ergo ſubditi ſunt moribus honeſti.

Quales ſyllogiſmi non multum à ſimplicibus differunt.

Dilemma & Sorites. *Dilemma* eſt argumentatio quæ magis ad Rhetores quam ad Philoſophos pertinet,

net, & innititur propoſitione quâdam disjunctivâ, & a partium remotione concluditur remotio totius

Ut ſi ducenda eſt uxor,
Aut *pulchra* ducenda eſt aut *deformis*:
Atqui non *pulchra*; quia cuſtodiri nequit,
Neque *deformis*; quia tibi erit faſtidio.
Ergo ducenda nulla eſt uxor.

Ubi patet, quemadmodum in ſyllogiſmo disjunctivo, ita & hîc membra debere eſſe immediatè oppoſita & omnia plenè enumerata, alias enim argumentum non ſtringet neque ex omni parte ferit, ſed nullum effugio locum relinquere debet, quorum ſi aliquid deeſt dilemma facile enervari poteſt, vel aliquando retorquetur in authorem qui illud propoſuit, uti narratur de Evathlo & Protagora diſcipulo & magiſtro qui hoc modo ſe invicem deluſerunt.

De *Sorite*, ſupra §. 1. jam mentio aliqua facta eſt, & quidem ſi medius terminus, quo quæſtionis extrema legitimè copulari poſſunt, & in quo illa conveniunt ſit ſatis manifeſtus, non opus eſt ulterius progredi & componetur ſyllogiſmus de quo ſupra actum eſt, at ſi ille non apparet vel

medius hic non ſit ſufficiens, tum addendus eſt adhuc terminus ſecundus, tertius quartus, quintus & ſic deinceps donec occurrat aliquod vinculum ſufficiens quo extrema quæſtionis inter ſe necti poſſunt, in quâ progreſſione hoc obſervari debet ut primæ propoſitionis prædicatum fiat inſequentis ſubjectum, & ſic deinceps non interruptâ ſerie, donec primæ propoſitionis ſubjectum nectatur cum prædicato propoſitionis ultimæ ut in hoc exemplo jocoſo

Qui bene *bibit*, bene dormit:
Qui bene dormit, non facit malum:
Qui non facit malum, *non peccat*:
Ergo qui bene bibit non peccat

Sed hæc ſunt vulgaria, & modus hic argumentandi apud geometras multum in uſu eſt dum propoſitionem propoſitioni connectendo tandem ad deſideratam concluſionem perveniunt.

Proſyllogiſmus. *Proſyllogiſmus* eſt, quando duo ſyllogiſmi quinque propoſitionibus ita continentur, ut prioris concluſio ſit major vel minor ſequentis. Verum de eo nihil addemus quum hic argumentandi modus menti ſit moleſtiſſimus, quæ illubenter tam longâ ſyllogiſmorum ſerie defatigatur, quæ in illius conſpectu non promtè ponit

quæ

quæ ad rem pertinent, ac longâ exſpectatione mentem langueſcere facit, non enim animum quicquam magis offendit quam longus verborum circuitus.

8. Syllogiſmus deinde dividitur in *Perfectum* in quo nulla pars deſideratur, & in *imperfectum*, in quo deeſt aliqua propoſitio, & eſt *enthymema* vel *exemplum*. **Enthymema.**

In *Enthymemate* modo major modo minor propoſitio ſupprimitur, ut in hoc exemplo.

Avarus *eget*
Ergo avarus non eſt dives

ubi deeſt major, ſed in hoc

Qui non peccat non eſt author peccati
Ergo. Deus non eſt author peccati.

ubi deeſt minor.

Atque hic modus argumentandi menti valdè placet, in converſatione civili uſitatiſſimus eſt, & ab oratoribus plurimum adhibetur, propoſitio enim quæ deeſt quæque non exprimitur, menti ſatis obvia eſt & nullo negocio ſtatim inveniri poteſt, ſic facillime ſupplenter ſyllogiſmi præcedentes hoc modo

Nullus dives *eget*:
Omnis avarus *eget*.
Ergo nullus avarus eſt dives.

Item

Qui *non peccat* non eſt author peccati:

Atqui Deus *non peccat*

Ergo Deus non eſt author peccati.

Ad *Exemplum* quod attinet, hunc argumentandi modum relinquemus oratoribus, quia illud non concludit neceſſariò, nec certam rei notitiam dat, ſed tantum perſuadet & opinionem quandam generat, in eoque progreditur plerumque à particulari ad univerſale.

Exemplum & inductio. 9. Inter argumentandi modos uſitatiſſimus quoque eſt is qui vocatur *inductio*, quâ ex ſingularibus univerſale, vel ex partibus Totum colligitur ut in ſubjectis exemplis.

Argentum, ferrum, ſtannum
Et quodvis metallum eſt malleabile.
Ergo Omnia metalla ſunt malleabilia.

Evangeliſtæ, Apoſtoli, Prophetæ
Et quilibet S. ſcriptores ſcripſerunt inſtinctu S. Spiritus.
Ergo Tota biblia conſcripta eſt inſtinctu Spiritus ſancti.

Quæ argumentatio ad res phyſicas cognoſcendas maximum adjuvamen præbet quatenus per diverſa experimenta multarum rerum ſenſibilium cognitio & fuſior

ſior & perfectior acquiritur: ſic comperando aurum cum diverſis rebus ſingularibus, quia invenitur illud ſemper præponderare cum quâcunque materia in eâdem quantitate ponderatur, ex eo facimus generalem concluſionem, quod aurum omnium rerum ſublunarium ſit graviſſimum, eodemque modo proceditur in aliis rebus quæ ſenſu & experientiâ cognoſcuntur, quæque nos ſic ducere poſſunt ad propoſitionem quandam generalem, vel ad commune quoddam principium in quo acquieſcimus. Sed ſi in ullâ argumentatione, maxime in *inductione* nos cautos eſſe oportet ne nimis properanter procedamus & ex pauciſſimus ſingularibus ſtatim ad univerſale vel ex quibuſdam duntaxat partibus ſtatim ad totum evolemus, in iis enim ſi vel minimum quid deeſt, miſerrime poſſumus dicipi, ut ſi fortè unicum experimentum in contrarium afferatur, vel unius ſingularis aut partis alia ratio eſſe oſtendatur, quam quæ de aliis attulimus tum tota inductio everſa erit & ex eâ non ſequetur illa concluſio quam intendimus, Et hæc exceptio â regulâ generali, â logicis vocatur *inſtantia* ; At quoniam plerumque moleſtum eſt & multum temporis & laboris inſumit ire per ſingula parteſque omnes
 enu-

enumerare & plurimis experimentis ſubjicere, atque ad ea perficienda maximi ſumptus & ſumma induſtria requiruntur, hinc multis hæc ad ſcientias via viſa ſemper fuit laborioſiſſima, ſterilis, jejuna, inexplicabilibus difficultatibus obſtructa, variis deceptionibus expoſita & tota penè infructuoſa.

Illuſtratur ulterius quod mens ratiocinande nihil aliud faciat, quam quod idearum computationem quandam ineat.

10. Atque hæc quidem de modis argumentandi ſufficere poſſunt, & de his fortaſſe plura quam neceſſe erat, diximus, quum non tam præceptis ad legititimam ratiocinationem acquirendam quam praxi opus ſit, exemplo parvulorum, qui diſcunt greſſum formare non præceptis ſed ſæpe gradiendo: & ſane juventuti melius conſultum eſſet ſi prius mathematicis diſciplinis aliquantulum operam darent antequam ad ſterilem logicam magiſtralem adhibentur, ex iis enim multo citius addiſcerent ratiocinandi optimam methodum habitumque de eâ acquirerent, quam logicorum ſyllogizandi præceptis addiſcendis tempus inutiliter terendo, per matheſin exercetur judicium, vis ingenii augetur, & meditationibus potius quam controverſiis incumbitur, ex certis & conceſſis probantur inſequentia, nullus in iis aut confuſioni aut errori locus relinquitur,

tur, non diſputatur neque tam refellitur quam demonſtratur. Sed de his ſatis, hoc caput finiendum eſt, & quum omnis argumentatio commodè reduci poſſit ad ſyllogiſmum vel ad inductionem, non opus judico multis declarare quod mens *ratiocinando non aliud facit*, *quam quod idearum computationem quandam ineat*, quodque ejus modus hic operandi nihil differt ab eo quo arithmeticus ſuas notas ſeu cyphras in unam ſummam colligit vel minorem quantitatem de majori detrahit, & ſic ſummam collectam vel reſiduam cognoſcit, hæc enim ex præcedentibus pluſquam manifeſta ſunt, nam ut in arithmeticorum additione ex multis numeris in unum collectis, una ſumma conficitur, ita in inductione ex multis ſingularibus vel ex partibus generale quoddam axioma vel propoſitio componitur, quæ ſic nihil aliud eſt quam ſumma ex multis ideis collecta: deinde quemadmodum in ſubductione arithmeticorum ex duobus numeris datis tertius numerus elicitur, qui ſit hujus operationis reſiduus, ut ſi ex octonario detrahantur ſex, relinquetur pro reſiduo numerus binarius, eodem modo in ſyllogiſmo ex præmiſſis duabus propoſitionibus cognitis, aſſumptis ſeu datis, qua-

Atque cum additione comparatur inductio & cum ſubſtractione ſyllogiſmus.

rum

rum una major altera minor erit, elicitur tertia quædam propositio quæ vocatur conclusio, atque hoc respectu à quibusdam inductio cum additione & syllogismus cum subductione arithmeticâ comparatur. Verum quoniam hæc comparatio nimis involutè indicat rationem & modum ob quam & quomodo Conclusio syllogistica ex præmissis colligitur, neque ea mentem satis docet, & perstringit quare ea illatio ex præmissis sequitur, hîc pauca quædam addenda sunt quæ mentem reddere possunt certam & quasi convincere de necessitate talis illationis: ad quod in memoriam revocandum est quod cap.2. §.16. de propositione affirmativâ diximus, quod nempe in eâ subjectum & prædicatum debeant æquivalere, fiat igitur propositio affirmativa ut

Et simul indicatur ratio ob quam in syllogismo conclusio sequitur ex præmissis.

Omnis homo est *animal.*

In quâ ergo homo & animal æquivalent, deinde huic addatur altera propositio affirmativa ut

Omne *animal* est corpus,

in quâ animal & corpus æquivalebunt, jam habet mens duas præmissas, vel potius tria nomina ut *homo*, *animal* & *corpus*, de quibus *per institutas duas comparationes invenit quod homo æquivalet animali*

& quod

& quod animal æquivalet corpori, si igitur mens intra se reflectat & attendat ad veritatem innatam vel axioma dictans, quod quæ *eidem æqualia sunt inter se sunt æqualia*: vel quod *quæ eidem æquivalent inter se æquivalent*, & deinde hoc axioma applicat ad ideas de homine & corpore, quæ dictant utrumque æquivalere uni tertio, nempe animali, tum vi hujus axiomatis concludit, vel potius ab ipsâ naturâ videtur ei subministrata conclusio, quâ colligit hominem & corpus æquivalere, vel ea componendo juxta formam syllogisticam dicet.

Ergo, omnis homo est corpus.

Atque sic erit mens de veritate & de necessitate hujus illationis quasi convicta. Et sic possumus dicere ratiocinando formatam conclusionem omninò respondere collectioni summæ vel residui arithmeticorum, id quod probandum susceperam in principio hujus operis pag. 1.

CAPUT IV.

DE ERRORIBUS.

Qui circa præcedentia committi possun

In gratiam inexpertorum vel incautè ratiocinantium annotantur errores quidam qui circa præcedentia committi poßunt.

1. QUamvis observando ea, quæ i præcedentibus explicata sunt quis legitimè ratiocinari poterit, inexperti tamen vel incautè ratiocinantes facillimè vel ipsi in multos errores incidere & paralogismos committere possunt, ve ab aliis sophisticè sibi imponi patiuntur, in eorum ergo gratiam præcipuos quosdam errores, qui in opere ratiocinii committuntur, adnotabimus; ut iis cognitis ab illis facilius caveri poterit, in quibus observabimus eundem ordinem, quem in præcedentibus secuti sumus, detegendo nempe nominum, propositionum & syllogismi errores præcipuos.

Et Generales causæ indicantur ex quibus hi errores oriuntur.

2. Superiori capite §. 18. diximus rebus ipsis nullam veritatem aut falsitatem vel errorem inesse, sed quod illa duntaxat consistunt in recto vel perverso mentis nostræ judicio prout illud de rebus ipsis ferimus, hoc est prout de rebus cogitatis

ve

veram aut falsam formamus ideam ita de iis secundum veritatem vel falsitatem judicamus erimusque certi vel errabimus, cujus erroris præcipuam causam quandam judico consistere in communi mentis humanæ naturâ

1ª. Quod nimirum mens humana videtur esse ejus conditionis, ut non satis debitè & circumspectè attendat ad rerum ideas, quæ, tanquam exemplaria, à summo naturæ authore ipsi sunt impressæ, & quod uni rei non satis diu immoratur sed quod continuè progredi & ad alia atque alia evolare amat. *Ut quod mens format ideas confusas:*

2ª. Deinde quod mens sæpissimè adhibet perversum percipiendi, & intelligendi & ratiocinandi modum & ordinem. *Et judicando observet sæpe ordinem perversum.*

3º. Denique quod mens per voces malè intellectas vel ambiguas se circumduci patiatur.

Quæ singula paulo diligentius excutienda sunt: Et de primo constat si primæ ideæ sint obscuræ confusæ aut non satis distinctæ, quod hic error ad reliqua emanabit & si fundamentum non valet nec ea valebunt quæ huic fundamento superstruuntur, de quibus sequenti capite prolixius.

lixius. Quod autem mens in rebus judicandis persæpè observat ordinem perversum id non tam innato ejus vitio alicui quam pravæ contractæ consuetudini tribuendum est, quum enim omnes infantes nascimur & *judicium non cum ipsâ vitâ maturum sed imperfectum & mutilum accipimus*, *quod non nisi longo tempore & usu politur & paulatim ad perfectiorem gradum evehitur*, hinc etiam ad maturiorem ætatem perventi eundem observamus ordinem & judicandi modum quem ab infantia usque sequuti sumus, nec facile induci possumus ut ea disapprobemus quæ tot annorum spatiis nobis placuerunt, juxta illud Horatii

Quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu.

In infantiâ igitur, ut constat & probat quotidiana experientia, illa fere sequimur & ab iis fere solis afficimur quæ sensus nostros maximè feriunt, nostraque instrumenta sensoria fortissime movent & sui menti impressionem quandam indunt vel eam præ cæteris ad eorum attentionem validissimè excitant, quo fit ut *ab infantibus omnia fere referantur ad res sensibiles & corporeas*, & huic judicandi ordini assueti postea judicemus *ipsis corporibus duntaxat* tan-

Omnia ferè referens ad res sensibiles & corporeas.

tantum inesse quantum ab iis afficimur, adeo ut quæ sensus nosttos non satis fortiter commovent ea vix corpora, vel saltem aliis imperfectiora esse putemus, imo omninò *negamus ea esse corpora de quibus nunquam percipimus quod sint satis valida ad instrumenta nostra sensoria ferienda*, adeo ut aer ipse, à multis negaretur esse corpus, nisi quandoque agitatus corpus nostrum afficeret, & quæ ratio dictat de insensibilibus corporum effluviis, deque harum partium figuris, motu, situ, texturâ, à multis accipiuntur pro figmentis philosophicis quibus ingenium suum duntaxat exercent, cum tamen per ea commodissimè explicentur naturæ phænomena & certo constet hæc munitissima corpuscula easdem motus leges subire, quas subeunt corpora majora quæ in sensus incurrunt: quod si de rebus intelligibilibus sermo habetur, ex pravâ hac consuetudine quâ omnia referuntur ad res corporeas, plurimi eas sic considerant quasi fere nihil omninò essent vel nihil aliud quam *negationes corporum*, quemadmodum id satis indicant verba, per quæ hæ res denominantur, ut *incorporeum*, *immateriale*, *infinitum*, *inextensum*, *immensum*, *infiguratum*, *immobile* & sic deinceps, atque

ita ſenſim delabimur in opinionem (quam ſupra examinavimus) *nihil eſſe in intellectu quod non prius fuerit in ſenſu*, & omnem noſtram cognitionem nobis advenire mediantibus ſenſibus, & ſic à rebus corporeis emanare, & ob hanc cauſam *in multis facimus ſenſus judices quæ tamen per rationem dijudicari deberent*, e. g. baculum quem quis manu tenet aquæ perlucidæ aliquantulum immergat, quo facto, apparebit pars immerſa non indirectum continuari cum parte quæ extra aquam eſt, ſed aliunde deflecti, & ſic baculus videbitur quaſi fractus: quotus jam eſt qui non judicabit baculum eſſe integrum quia id per tactum hoc ita experitur, non autem quia ratio docuit ob refractionem id ita neceſſario debere evenire, & ſic plerumque aſſueti ſumus unum ſenſum per alium corrigere potius quam ad dictamen rationis confugere, & hinc neceſſariò evenit quod quando ſenſus decipiuntur, nos illos ſolos ſequendo erimus ſimiliter decepti & à vero aberrabimus, idemque accidit in rebus purè intelligibilibus, quæ quamvis purâ intellectione tantum cognoſci poſſunt, multi tamen conantur eas imaginari & illas tanquam res corporeas ſibi repræſentare, quomodo procedendo men-

ti

ti humanæ majorem vim inferunt naturæque ordinem magis pervertunt, quam si quis conaretur sonos percipere per visum, vel colores per auditum & sic unum sensum cum alio confundere vellet. Quin & isthæc malè judicandi consuetudo in multis tam altas radices egit ut potius pro libidine suâ quidvis effingere quam eam deponere velint, sic magnus Cartesius, licet in aliis tam fortiter contra hanc consuetudinem declamaverit, tamen hac solâ motus, ut videtur (nullam enim sufficientem rationem in contrarium affert) omnem cognitionem bestiis apertè negavit, earumque functiones & actiones omnes per solam partium figuram, motum & texturam explicare conatus est, quamvis alii bestiis aliqualem cognitionem, licet imperfectam, concedant, sed utrique solis sensibus nituntur, ratio in hoc nihil vel pro vel contra apertè decidit, quare fortè cautius agunt qui hanc rem indecisam relinquunt; Et ex hac consuetudine quoque oriri videtur quod mens multa conatur reducere ad formam eorum, quæ jam antea novit, maximè si intersit aliqua similitudo, & quod non vereatur in hunc finem multa comminisci; sic quia in his terrenis observatum est multa fieri se-

cundum certum ordinem & æqualitatem & quod circulus à multis mathematicis habeatur pro figurâ omnium perfectiſſimâ, quid mirum eſt ſi multi aſtronomorum velint (nam hoc ita nudè aſſumunt non autem demonſtrant) corporum cœleſtium motus fieri æquabiliter & per circulos, & quod ad hoc adſtruendum comminiſcuntur tam multa quæ doctrinam aſtronomiæ perplexam atque intricatam reddunt.

Vel quod mens per voces malè intellectas & ambiguas ſe circumduci patiatur.

Ad tertium erroris caput quod attinet, illud valdè affine eſt precedenti, quatenus ſcilicet educatio, cum aliis hominibus converſatio, eorum authoritas, conſenſus, uſus & alia ejus generis plurima, nos talia verba addiſcere & uſurpare fecerunt quibus omnia ferè referuntur ad res ſenſibiles & corporeas, unde in eoſdem ut antè facillimè errores delabimur, quando horum verborum ſenſum ſequendo illud in rebus ineſſe judicamus quod illa nobis ſignificare velle videntur, e. g. quia mens humana ſæpiſſimè vocatur *Spiritus*, hoc fortè multis cauſam dedit, eam imaginandi ut ventum quendam vel corpus quoddam tenuiſſimum, in quâ opionine etiam poſſunt eſſe confirmati eo quod mentis functiones ut plurimum exprimuntur per

vo-

voces quibus corporei motus explicantur, ut quod mens *diſcurrit*, *res apprehendit*, *evagetur*, *res intuetur*, *evolat*, *ſe attollit*, *ſupprimitur*, *dilatatur*, *contrahitur*, *quod ſit tota in toto*, *movetur*, *corpori alligata*, *cæca*, *perſpicax*, & ſic deinceps. Eodem modo quia rebus quæ cognitione omni carent attribuuntur ſæpe voces, quæ cognitionem aliquam præſupponunt, ut *amoris*, *odii*, *voluptatis*, *doloris*, *iræ*, *concupiſcentiæ & cætera* e. g. magnes amat ferrum & odit allium, mirum eſt quam multi inde errores originem ſuam duxerunt & ſimulatè teguntur ſub *antiphatiæ & ſymphatiæ* nomine, quam in naturâ eſſe fingunt quoties rerum cauſa proxima ignoratur, imo & vox *naturæ* mirificè abutitur, quaſi ea quid eſſet quæ ſuarum actionum ſibi ſit conſcia & ad certos reſpicit fines ad quos omnia ſua dirigit, ſic medicorum multi, quando cauſas proximas ignorant, omnia explicare conantur per Naturæ molimina & partium atque humorum corporis humani propenſionem vel averſionem, ſic infinita enumerant quæ ab hoc vel illo viſcere averſantur, quæ ab aliis appetuntur & iis grata ſunt, & quod ſæpiſſimè præter eorum expectationem natura hoc vel illud operata eſt tam

in pejus quam in melius vergendo, & sic ignorantia verborum speciosorum involucris semper obtegitur: sic Chymici pulcherrimum invenerunt effugium quando per decantata sua principia, quæ sunt *sal sulphur & mercurius*, res naturales explicare conantur, nomen enim *salis* tam amplè extendunt ut eo non solum comprehendant salem vulgo omnibus notum, sed etiam *multa fossilia*, ut vitriolum, alumem, nitrum, sal gemmæ, & *Acria quæ ex cineribus eliciuntur* quæ vocant *sal alcali* seu fixum, & *volatilia* quæ ex urinâ, ossibus & partibus animalibus extrahuntur. Et *Mercurii significatio* non minus ampla est, quâ non modo argentum vivum sed etiam comprehendunt liquorem quem ex vegetabilibus, animalibus aut mineralibus distillando extrahunt, quos ita stillatos liquores Spiritus vocant. Denique per *Sulphur*, non modo sulphur commune intelligunt sed etiam olea quæ ex vegetabilibus stillando extraxerunt. Præter hæc multò gravius errare & peccare puto illos qui audent attributa divina explicare per tales voces quæ passiones humanas animique commotiones apertè designant, inde enim bone Deus! quot errorum portenta prodierunt non modo inter illi-

illiteratos ſed etiam doctos, vel qui tales haberi volunt, qui quando ipſis argumenta deficiunt, malevolè convitiis proſequuntur & apud imperitum vulgus traducunt eos, qui clariſſimè demonſtrant has & ſimiles rès majeſtati divinæ indignas eſſe Deoque minimè convenire poſſe, & proinde alia eſſe Dei attributa quam quæ ab imperitis Deo affinguntur, quæ alio loco commodius explicabuntur.

3. Quæ proximè dicta ſunt non ita accipi debent, quaſi voces receptæ longo tempore & uſu confirmatæ eſſent ab aliquo immutandæ, hoc enim non eſt in poteſtate unius ſolius hominis, ſed quod iis cautè uti, neque ex illis concludere debeamus aliquid ad res pertinere quod ipſis minimè competit, & quando tales voces in doctorum atque magnorum hominum ſcriptis offendimus per quas explicantur res quæ cum dictamine rationis non conveniunt, non oportet idcirco ilicò eorum damnare ſententias, ſed meminiſci hæc & ſimilia verba ſæpe figuratè accipi & ad uſum ſcholæ & ad captum vulgi accommodari, atque hoc modo ſecundum naturæ leges multa ſcripta leviſſimo negotio explicari poterunt, quæ abſque hoc multis obſcuritatibus atque ineptiis repleta erunt, *Sed illud de vocibus cum moderamine aliquo intelligendum eſt.*

quas obscuritates quidam non capientes, ut magnum nomen adipiscentur, eas ignorantibus quandoque pro mysteriis obtrudunt: cavere nobis itaque diligenter debemus ne rebus aliud nomen facile imponamus, quam quod vulgo ipsis impositum est, e g. depictam hominis imaginem, vel in speculo vel in alio corpore polito reflexam quis malè appellaret hominem, nisi simul fateretur se hanc vocem impropriè ibi sumere & ad vulgares loquendi formulas se accommodasse, quo casu non errabit: si vero videns in cælo apparere eodem tempore simul plures solis imagines (quod phænomenum parheliorum nomine venit) appellaverit quamlibet imaginem solis nomine, eo quod putet tot dari in cælo soles, tum proculdubio errabit non distinguendo inter imaginem & ejus exemplar, quod tamen diversitas impositionis nominum ex communi loquentium usu requirit, sed hæc non sunt magni momenti & facile à quovis præcaveri poterunt qui ad communem loquendi usum debitè attendere velit.

Major error committitur per formationem falsæ propositionis.

4. Major error committitur & veritatis inquisitioni magis obest, qui oritur ex formatione *falsæ propositionis*, quam supra diximus esse eam *in quâ subjecti cum* al-

attributo non est verus nexus, quotiescunque igitur in tali nexu erramus, toties falsam fabricamus propositionem, qui error plerumque oritur ex eo quando subjecti & attributi ideæ nobis non adsunt satis clarè & distinctè sed tantum confusè & obscurè, quo fit si durante tali confusione judicium nostrum non velimus suspendere tam diu donec prædictæ ideæ nobis magis innotescant, sed properemus ad judicium de subjecti cum attributo convenientiâ vel disconvenientiâ ferendum, tum fieri non potest ut rectè judicemus & facillimè in errores incidimus, adeo ut *veritas vel error consistat in verâ vel falsâ ideâ quam de rebus habemus*, at vera idea est semper eadem atque simplex, nempe clara & distincta nobisque optimè cognita, de quâ supra actum est, falsa vero sive confusa in nobis non semper eodem modo oritur quemadmodum in proximè præcedentibus quoque vidimus, & per confusas ideas maximè decipimur in argumentationibus, & speciatim in formandis syllogismi propositionibus præmissis, *non attendendo. e. g. ad subjecti, prædicati vel medii termini ambiguitatem*, quam fallaciam logici vocant ex *æquivocatione* vel *homonomia vocis*; vel *quando dividenda*

conjungimus aut contrajungenda dividimus, vel si non satis attendimus ad *interrogationes captiosas*. Aut si id, quod simpliciter verum est, alicui attribuimus duntaxat secundum quid, aut contra quod logici vocant, *dictum secundum quid & dictum simpliciter*, quorum omnia exempla & modi, quibus talibus fallaciis obviam itur, passim apud logicos exstant, & syllogismi dicuntur hoc modo *peccare in materiâ*, in *formâ* vero quando illatio ex præmissis non sequitur quod plerumque fit quia in syllogismo ponuntur quatuor termini: sed his diutius non immorabimur ut pote satis trita & vulgaria, & prætermittimus multas cavillationum species in scholis valde celebres, ut quando id ipsum quod probandum est ut certum assumitur seu præsupponitur quod vocant *petitionem principii*; vel cum aliud probatur quam id quod ab aversario negatum erat, quod vocant *ignorationem elenchi*, & similia.

Quâ occasione explicatur quid sit syllogismi peccatum in materiâ vel formâ.

CA-

CAPUT IV.

DE METHODO.

Rectè ratiocinandi.

1. SI semper haberemus veras ideas, nunquam de rebus perversum ferremus judicium, at quia ut plurimum nobis obveniunt ideæ obscuræ, confusæ & falsæ, ex eo sequitur *ad legitimam ratiocinationem nihil aliud requiri quam ut laboremus ideas obscuras reddere claras: confusas, distinctas: & ex falsis efficere veras*, seu ut *veras ideas debito ordine quæramus* (& inventas aliis explicemus, de quibus infra latius) & quia iterum quæri potest quid sit vera idea in quo consistit ejus natura, unde scire possumus nos habere veram ideam & similia, illis omnibus missis, ut pote quæ longiorem indaginem requirunt, & de quibus multa disputari possunt, hic iterum assumam, tanquam principium indubitabile & indemonstrabile, quod reflectendo intra nos metipsos nos experimur nobis intimè conscios esse quod nobis adsit, innata, con-ge-

Ad legitimam ratiocinationem nihil aliud requiritur quam ut ideæ veræ debito ordine quærantur aut aliis explicentur.

Ad cognoscendum, utrum ideæ veræ sint debent eæ conferri cum ideâ Dei *nobis innatâ, quæ assumitur pro verâ ideâ.*

genita vel impressa est *idea entis summè perfecti, sive Dei*, deinde quoque assumo (alibi demonstraturus) hanc ideam esse ideam veram: quibus ita positis cum quælibet idea perfectè repræsentet suum ideatum, *erit eadem proportio inter ideas quæ est inter illarum res ideatas*, & quia nulla res est præstantior & perfectior Deo, hinc sequitur ideam Dei esse omnium idearum præstantissimam & perfectissimam, quæ proinde commodè inserviri potest pro normâ ad quam mens ratiocinando omnia sua dirigat, & juxta quam reliquas ideas conferendo cum hâc, examinet, easque ad hoc exemplar reformet, alias ad eam reducat vel ex eâ deducat, & sic unam ex aliâ deducendo plurimarum rerum cognitionem acquirat, atque ita annotare licet differentiam quæ est inter Dei ideam & reliquas ideas, & quod nos Deum alio modo cognoscimus quam reliquas res, imo quod *omnis nostra cognitio debeat originem capere à cognitione Dei*, quæ naturâ prior est cognitione aliarum rerum, (extra nos) utpote quæ sine Deo nec esse nec concipi possunt, unde constat ordinem philosophandi pervertere illos, qui res naturales prius quam naturam divinam contemplari aggrediuntur, ex quo præterea

terea hoc ſequitur incommodum, quando poſt contemplationem rerum naturalium illi animum ſuum adplicant ad contemplandum divinam eſſentiam ejuſque attributa, quod afferunt animum aſſuetum referendi omnia ad res ſenſibiles & corporeas, eoque magis aptum ad imaginandum quam ad intelligendum, quo fit ut res intelligibiles non intelligere ſed imaginari volunt, unde tum oriuntur illæ abſurdiſſimæ in rebus divinis opiniones & figmenta, paſſim nota, quia ſcilicet *ad cognitionem divinæ naturæ præcedens cognitio rerum naturalium nihil juvare poteſt*, quin & magis obeſt quam prodeſt, ſed contra ſi præcedat cognitio divinorum attributorum, ex iis reliquarum rerum cognitio facillimè deduci, & earum dependentia à Deo, & mutuus illarum nexus inter ſe invicem, atque *unio quam mens cum totâ naturâ habet* ſatis commodè explicari & ſpecialiter demonſtari poterit quomodo mens omnes ſuas ideas veras producere debeat ab ideâ Dei, qui menti imprimendo ideam Dei eatenus etiam cenſendus eſt cæterarum idearum author. Cæterum quia imaginis impreſſio refert exemplar ſuum, puto theologos intelligere hanc impreſſionem ideæ Dei menti no-

Et eſt imago Deum perfectiſſimè referens.

noſtræ factam, quando dicunt quod *homo ad ſimilitudinem vel imaginem Dei factus eſt*, vel ſaltem ego hoc ita intelligo, atque hoc ſenſu ſatis mirari non poſſum ſummæ oſcitantiæ quorundam, qui ad aliquem infamandum non verentur ipſi affingere apud imperitum vulgus quod ſit Atheus, quum tamen interim concedant hunc pretenſum atheum ut & omnes homines ad imaginem Dei eſſe factos, atque ita dicendo in rerum naturâ dari vel dari poſſe Atheum, majorem contradictionem ſtatuunt, quam ſi affirmarent dari poſſe montem ſine valle, certe ego capere non poſſum quando hi homines ſenſuales reſpiciunt ad imaginem per ſigillum ceræ impreſſam, quomodo ea tam commodè ſuum exemplar referat, ut ne minimus ductus deſit, quod audeant negare quod imago quæ à ſummo artifice & ipſo naturæ authore confecta eſt, ſuum exemplar, vel originale ut vocant, repræſentet vel aliud quid exhibeat, quam id quod ipſi impreſſum eſt.

Unde deducitur impoſſibile eſſe quod dantur veri athei.

Demonſtratur ideam Dei nobis adeſſe clarè & diſtinctè.

2. Quia igitur ad innatæ normam reliquæ ideæ formari atque examinari debent, ſequitur ante omnia innatam hanc nobis debere eſſe notiſſimam & optimè cognitam, nec ſufficit ſimpliciter ſcire quod

quod illa nobis intimè adſit, ſed debemus indagare in quo illius eſſentia atque natura conſiſtit, ut inde noſtram intelligendi potentiam cognoſcamus, quod aſſequemur ſi eam diligenter diſtinguamus à cæteris ideis & conceptibus, & interim mentis aſſenſum ſuſpendamus ne obſcuræ, confuſæ & falſæ cum veris ideis confundantur, & etiam caveamus ne mens cum inutilibus defatigetur: ad ideam ergo Dei quod attinet, eam nobis adeſſe *clarè*, hoc eſt nos eſſe intimè conſcios quod illa nonis adſit, id quilibet intra ſe ipſum experiri poteſt quotieſcunque ad ideam Dei attendere velit, & quod illa præterea ſit *diſtincta*, hoc eſt quod nobis illa neque magis neque minus neque quid aliud, ſed perfectè exhibet ſuum ideatum, nempe Deum, qui eſt ens ſummè perfectum, illud etiam per ſe patet, & per hoc hæc idea ſatis eſt diſtincta à reliquis ideis quæ quid aliud exhibent, ex quibus ſequitur *præcipuam veræ ideæ notam eſſe, quod ea debeat eſſe clara & diſtincta*, hoc eſt, quod intimè adſit & rem repreſentet per ſuam eſſentiam quemadmodum facit idea Dei, vel proximam cauſam ut faciunt ideæ aliarum rerum e.g. adſit nobis idea Petri, quæ repreſentet Petrum eſſe aliquid rationale,

Unde deducitur ideæ veræ notam eſſe quod debeat eſſe clara & diſtincta.

dico

dico hanc esse ideam veram, est enim clara per hypothesin, & distincta quia exhibet differentiam essentialem vel attributum quod Petrum satis apertè a rebus cæteris distinguit, ergo erit illa idea vera quia notam veræ ideæ habet; & in hoc cum ideâ innatâ nostrâ convenit: hîc iterum silentio transire nequeo, quod supra §. 8. cap. 2. etiam attigi, quando nempe judicamus aliquid ad aliud pertinere vel non pertinere, & sic dicamur de eo aliquid affirmare vel negare, quod talis *affirmatio vel negatio nihil aliud est quam simplex idea ideatum per ejus essentiam repræsentans*, sic quando affirmamus Petrum esse aliquid rationale, tali affirmatione nihil aliud dicimus quam nobis adesse Petri ideam, quæ nobis successivè & Petrum & Petri essentiam repræsentat, atque ita logicè loquendo in multis *affirmatio nihil aliud est quam consideratio rei in concreto.* Præterea illud quoque diligenter annotandum est, si Petrum esse aliquid rationale affirmem ex eo quod Petri idea vera, quæ mihi adest, illud ita repræsentat, jam hujus quæstionis seu propositionis tantam habeo evidentiam, ut ea nullo modo major esse poterat, & propterea frustra laborarem mentemque

Ostenditur affirmationem vel negationem nihil esse nisi simplices ideas.

inu-

inutilibus planè defatigarem, si vellem conquirere argumenta quibus veritatem hujus propositionis amplius conarer mihi probare, per ea enim res satis clara & distincta facilius obscuratur quam illustratur, ex quibus observare licet, quod mentem nostram liberamus ab inutilibus defatigationibus, si *in rerum investigatione nunquam ea probanda suscipiamus quæ probatione non indigent*, nobisque satis clara & distincta adsunt, hoc est quæ possumus assequi solo judicio vel simplici mentis aspectu, ad eorum cognitionem acquirendam frustra adhibebimus ratiocinium, nam frustra fit per plura quod potest fieri per pauciora, aliud est si alios docere velimus.

3. Ex collatione idearum patet, si nobis adsit idea aliqua *ex quâ de ejus ideato nihil certi colligere possumus*, quod talis idea non erit vera, sed quod vocari poterit *idea dubia*, utpote quæ assensum nostrum suspendit nosque in dubium conjicit de eo quod de ideato affirmari aut negari debeat, & quidem ad dubitationem in animo excitandam non sufficit ut idea aliqua de suo ideato incertum quid exhibeat, sed præterea etiam requiritur ut in mente existat adhuc alia quædam idea quæ quid con-

In quibus idea non vera differunt ab ideâ verâ, & primum de ideâ dubiâ.

N tra-

trarium vel quasi quam illa altera idea repræsentare videtur, & quod hæ duæ ideæ inter se conferantur a mente, atque ita assensum ejus suspendant, ut nesciat quid de re propositâ affirmandum aut negandum sit, & quamdiu hæc animi suspensio durat tam diù illa permanet in dubitatione, quæ tollitur simulac mens rei cognitionem acquirit vel se acquisivisse putat e. g. adsit alicui solis idea quâ sol repræsentatur esse magnitudinis pedalis, hæc idea in se considerata est idea non vera, quia minus de ideato, vel aliter quam ideato inest, representat, cui tamen si quis acquiescat eique assensum suum adhibeat & credat (quemadmodum faciunt infantes & inperitum vulgus) solem non esse majorem quam repræsentatur per isthanc ideam, tum hæc idea erit confusa vel falsa utpote ideatum imperfectè vel falsò repræsentans, sed si quis assensum suum cohibeat de solis magnitudine nihil affirmando aut negando, eo quod ad alteram aliquam ideam, sive cogitationem attendat quâ docetur quod res visæ aliter in magnâ aliter in parvâ distantiâ appareant, ut igitur se expediat de dubio in quod comparatio harum idearum ipsum conjecit, & de solis magnitudine aliquid certi affir-

affirmet, refugiendum eſt ad ratiocinium ut eo mediante acquirere poſſit cognitionem illam quam hæ ſimplices ideæ ipſi denegant, in quo commodè pro medio termino aſſumi poteſt, *apparere in diſtantiâ*, quem una idearum jam ſuggeſſit; & deinde juxta leges ſyllogiſticas & ſolem & ſolis magnitudinem utrimque ſeparatim comparando cum hoc medio termino, exoritur inde ſequens ſyllogiſmus & concluſio

Sol *eſt in magnâ diſtantiâ*
Quod eſt in magnâ diſtantiâ,
Apparet minus quam eſt
Ergo ſol apparet minor quam eſt

Atque hæc ſufficiant ad indicandum quomodo mens ſibi cavere debeat ne ideam non veram pro verâ admittat, & quomodo in dubiis aſſenſus ſit cohibendus atque denique ex dubio ſe extricare poterit.

4. Porro quando idea quædam aliquid repræſentat quod in ideato ſuo non continetur talis poterit vocari *idea falſa*, & falſum erit ſi nos aliquid de re aliquâ affirmemus quod in ipſius rei conceptu non continetur, e. g. ſi dicamus equum eſſe alatum, falſa erit aſſertio, quia in conceptu equi non continetur habere alas, vel ſi dicamus Petrum exiſtere, nec tamen cer- *De ideâ falſâ.*

to ſcimus an exiſtat, non eſt hæc cogitatio noſtri reſpectu vera licet Petrus revera exiſtat, quia in conceptu Petri actualis exiſtentia non involvitur, ſed tantum poſſibilitas, quatenus non implicat contradictionem ut Petrus exiſtat aut non exiſtat, ex quibus patet *nos de rebus non falſò judicare niſi defectu cognitionis quam de illis habemus*, & quo minus eas cognoſcimus, eo nos obſcuriores & imperfectiores cogitationes ſive ideas de iis habere, & è contra hunc errorem facilè præcavebimus ſi aſſenſum noſtrum tamdiu ſuſpendamus donec de re propoſitâ nobis melior & perfectior cognitio advenerit.

De ideis confuſis & fictis. 5. *Confuſæ ideæ* ex eo oriri videntur quando mens aliquod totum ſeu ex multis compoſitum cognoſcit non integrum ſed duntaxat ex parte, vel ſi ad multa, quæ ad eandem rem pertinent ſine ullâ diſtinctione attendat ſimul, vel ſi notum ab ignoto non ſatis diſtinguat, vel ſi non videat cohærentiam ſubjecti cum prædicato, eâ enim datâ, ſimul datum erit medium vel argumentum & cauſa quare & quomode tale quid eſt aut factum eſt, & ſunt etiam confuſæ ideæ, quas vulgo vocant *ideas fictas*, e. g. quamvis quis certo ſciat Petrum actu exiſtere, & ſic in ſe habeat

ideam

ideam Petri actu existentis, non obstante hâc ideâ dicunt quem in animo suo verè (& non solum nudis verbis) fingere & supponere posse quod Petrus non existat, scilicet eam dicunt esse potestatem nostræ voluntatis, seu liberi arbitrii, ut hæc & multo plura imo ferè omnia pro lubitu fingere possit, verum quantum ad me ego judico hanc *potestatem quodlibet fingendi menti nostræ nullo modo inesse posse*, nisi prius demonstretur naturaliter vel sufficienter (quod a nemine huc usque factum est) quod mens se ipsam pro lubitu ad agendum determinare possit & quod non determinetur a causâ quâdam externâ, eodem modo ac lapis à vicinis corporibus motis determinatur ad motum versus hanc vel illam partem inchoandum & continuandum, vel quod mens non sit *quasi automa quoddam spirituale* quod secundum certas leges certumque ordinem a spiritualibus ad agendum & operandum incitatur atque determinatur, æque ac automata corporalia incitantur & determinantur ad operandum a suis causis externis corporalibus: & quidem quod in omnibus mens non habeat liberam fingendi potestatem, id patet ex iis quæ §. 11. cap. 2. dicta sunt, ibi enim indicavimus

Ubi ostenditur menti non inesse potestatem quodlibet, pro libitu, fingendi.

mentem ejus esse conditionis, ut quoties attendat ad veritates innatas quod eas statim pro veris debeat agnoscere & coacta sit (licet forte invita) iis assensum suum adhibere, unde sequitur *mentem non posse fingere contrarium ejus quod veritates innatæ (modo ad eas attendat) dictant*, vel *quod ex iis sequitur*, ut in exemplo proposito, quia ibi supponitur quem habere ideam Petri actu existentis, hoc est ideam quâ Petro attribuit existentiam actualem, hoc est durationem, non Potest in contrarium fingere Petrum actu non existere, seu ipsi eodem tempore attribuere actualem existentiam & non actualem existentiam simul, quia hæc sunt contraria quæ se invicem destruunt quorum uno posito alterum excluditur & uno excluso alterum ponitur, atque adeo ambo non possunt simul esse vera, secundum innatam veritatem quâ docetur, *Quod aliquid non potest simul esse & non esse*, sed quid ergo dicendum est de eo, quod passim in scholis, imo etiam in conversatione civili vix quicquam usitatius audiatur quam *fingamus hoc*, *supponamus illud ita se habere* etiam in rebus, quas clare intelligunt, sese non ita habere quemadmodum eas fingunt vel fingere volunt, ad quod respondeo quic-

quid

quid dicunt vel utcunque contrarium persuadere conantur, eos tamen hoc casu, nihil aliud fingere præter id quam quod fingere se fingunt vel putant, hoc est ipsos nullam præter verborum, non autem mentalem (de quâ agimus) proferre fictionem, & hinc est quod tales fictiones plerumque assumuntur non ut per eas quis se ipsum erudiat sed ut alios, quos in errore versare putat doceat & de errore illo liberet, & instituuntur circa *possibilia hoc est*, *quorum natura non implicat contradictionem ut talia sint qualia esse supponuntur*, non vero circa *necessaria hoc est*, *quorum natura implicat contradictionem ut sint aliter quam esse supponuntur* neque etiam circa *impossibilia*, *hoc est*, *quorum natura implicat contradictionem ut sint talia qualia esse supponuntur*, e. g. suppono regem Galliæ vivere, talis fictio versatur circa possibilia, quia ex naturæ ordine fieri potest ut ille qui ante paucos dies vixit, adhuc in vitâ illâ continuetur, sed si postquam rex ille e vivis decessisset nosque de eo certi sumus, vellemus fingere eundem regem adhuc in vivis esse, talis fictio nihil aliud esset quam fictio verborum, quia versatur circa impossibile implicando contradictionem ut quis simul actu existat & non existat, &

hinc *vix unquam aſſumuntur fictiones quando rei impoſſibilitas aut neceſſitas nobis aperte nota eſt*, quis enim ſanæ mentis aſſumet e.g. ſe non cogitare, quamdiu intimè certus eſt ſe cogitare, vel ſe non exiſtere, quando certus eſt ſe exiſtere, vel montem eſſe ſine valle, vel quod duo & tria non faciunt quinque, vel quod figura trilatera non habeat tria latera & ſic deinceps, hæc & ſimilia nemo, vel ſtolidè, quis aſſumeret ad ſe ipſum erudiendum, licet quandoque talia aſſumuntur ad alios docendum, quemadmodum id geometris in more poſitum eſt ut indè adverſarium deducant ad impoſſibilitatem, quæ ſi antea innotuiſſet talis fictio minimè neceſſaria & fruſtanea fuiſſet, ex quibus ſequitur *omnem fictionem prodere ignorantiam noſtram quam de rei fictæ impoſſibilitate vel neceſſitate habemus* & ſic valdè impropriè vocatur fictio, ſed potius *dicenda eſſet confeſſio ignorantiæ noſtræ*, itaque quando nobis fiunt notæ rei neceſſitas aut impoſſibilitas tum ſtatim fictio ceſſat & mens noſtra coacta eſt judicare & concludere ſecundum ideam hoc modo acquiſitam, ob rationes ſuperius ſæpe dictas, deinde ex dictis quoque ſequitur *mentem humanam nihil omnino poſſe fingere* (*ſed bene*

Et omnem fictionem noſtram nihil aliud eſſe quam confeſſionem ignorantiæ, quam de rei fictæ impoſſibilitate vel neceſſitate habemus.

Imo mens humana nihil omnino fingere poſſet, ſi ipſi natura Dei & rerum concatenatio optime nota eſſet.

nè prodere ignorantiam ſuam) *ſi attendamus ad Dei omniſcientiam quâ* ab æterno ordinavit & rerum exiſtentias & eſſentias immutabiles illiſque vel neceſſitatem vel impoſſibilitatem impoſuit, ſic poſtquam ſemel novimus naturam corporis eſſe ut ſit terminatè extenſum, non poſſumus poſtea fingere corpus eſſe infinitè extenſum, ſed bene prodere ignorantiam noſtram quâ confitemur extenſionis hujus limites nobis eſſe ignotos, & ideo non implicare contradictionem ut concipiamus corporis extenſionem tantam quantam ipſi velimus, modo concedatur ea ſemper intra ſuos limites contineri, eodem modo poſtquam ſemel novimus corporis naturam eſſe ut ſit diviſibile, non poſſumus in contra ipſi affingere indiviſibilitatem quandam vel dari atomos, ſeu minima corpuſcula indiviſibilia, ſed bene poſſumus prodere ignorantiam noſtram quâ confitemur diviſibilitatis hujus terminos nobis eſſe ignotos & ideo non implicare contradictionem ut concipiamus corporis diviſibilitatem tantam quantam ipſi velimus & quantam neceſſariam eſſe judicamus ad explicandum rerum naturalium eſſentias, quibus puto mentem humanam, his in caſibus, acquieſcere poſſe imo & debere, *Mentem non eſſe inutilibus de fatigandam.*

quorſum enim & cui bono eſſe poterit ulterior inquiſitio vel diſputatio an corpus ſit infinitum, vel ut alii dicunt indefinitè, extenſum & indiviſibile, quare non ingenuè potius confitenda eſt limitatio cognitionis humanæ, quam mentem velle inutilibus defatigare, & fruſtra conari cognitionem ejus extendere ultra limites, qui ei à naturæ authore præſcripti ſunt? ſic mathematici acquieſcunt in ſuis calculis atque demonſtrationibus ſe poſſe conſiderare punctum abſque partibus, lineam ſine latitudine, ſuperficiem ſine profunditate, & lineam indefinitè diviſibilem in alias lineas, parum ſolliciti an talia in rerum naturâ phyſicè dari poſſunt, ſed contenti quod abſque contradictione talia aſſumere & in calculum ſuum adhibere poſſunt, & ſic ipſis non obſtat quod v.g. globus terræ ſit diviſibilis in multas partes, aſtronomi tamen eum comparando cum diſtantiâ ſtellarum fixarum conſiderant globum terræ rectè tanquam punctum aliquod indiviſibile, quia illius partes non intrant calculum hunc aſtronomicum & aſtronomi conſequenter ſe fruſtra & inutiliter fatigarent diſputando de diviſibilitate aut indiviſibilitate puncti hujus ſui mathematici, atque ita philoſophi fruſtra

ſe

se fatigant de corporis extensione aut divisibilitate infinitâ, quum rerum natura absque eâ satis commode explicari potest, & ultra id ea cognitio nulli usui sit, essentia enim divina, ut supra dictum est, ordine præpostero per hanc viam cognoscitur: dixi quoque confusam ideam ex eo oriri si mens ad multa simul sine ulla distinctione attendat, e. g. attendendo simul & confusè ad arborem & loquelam, durante hac confusione poterit oriri fictio quod arbores possunt loqui, sed illa fictio statim evanescit simul ac ignorantia nostra melius informatur, nosque diligentius attendamus separatim & ad ideam arboris & ad ideam loquelæ, & inveniamus nullum dari posse nexum inter arborem & loquelam, idem est de similibus fictionibus quibus finguntur homines mutari in lapides, fontes, bestias & sic deinceps.

6. Vidimus in præcedentibus differentiam inter ideas veras & non veras sive obscuras & confusas vel quocunque illæ nomine veniunt, unde nobis non difficile erit cavere ne has cum illis confundamus, neve unam pro altera admittamus & in dubio judicium nostrum tamdiu suspendamus donec certi sumus nos judicare secundum ideas veras, quod faciendo nunquam

Confusæ ideæ in mente oriuntur per motus corporeos.

Et in ideis tamdiu suspendandum est judicium donec certi sumus ideam secundum quam judicamus, esse veram.

quam in ratiocinio nostro decipiemur & semper habebimus rerum ideas claras & distinctas, de quibus illud adhuc monendum est, cum nos sumus compositum quoddam ex mente & corpore, & quod multas res purè intelligimus alias verò
„ imaginamur, quod ideæ claræ & distin-
„ ctæ habeant originem suam ab intelle-
„ ctu, confusæ verò in nobis oriuntur ab imaginatione (ut alibi demonstrabitur) quæ cum nihil aliud sit quam sensatio quæ in nobis oritur mediante motu aliquo corporeo, & quod extra nos extant innumera corpora, quæ corpus nostrum diversimodè & pene infinitis modis afficiunt & sic in nobis innumeras, plane diversas & contrarias imaginationes producunt, quid mirum est quod mens nostra (quæ ejus conditionis est ut ab omnibus his, quamdiu corpori juncta est, afficitur & sic multa invita quasi patitur) per hæc sæpissimè in varias partes distrahitur, confusa & incerta quo se vertat redditur, & si paululum præcipitanter agat in errores delabitur, si non accuratè distinguat inter ea quæ ope imaginationis & ea quæ ope puræ intellectionis ipsi adveniunt, quæ semper inter se differunt, utpote quæ oriuntur ex diversis principiis & secundum alias at-

que

que alias naturæ leges in nobis producuntur, unde distinctio isthæc memoriæ firmiter imprimenda est; deinde ad claras & distinctas formandum ideas considerandum etiam est *nos omnem rem concipere vel ut causam sui ipsius, vel ut non causam sui ipsius*, hoc est ut nullam præter se ipsam, vel ut requirat causam ut existat, priori casu debemus rem concipere per se ipsam, hoc est per solam suam essentiam, secundo vero casu ea debet explicari per causam suam proximam, atque hoc sensu intelligendum est quod in præcedentibus sæpius dixi principia philosophiæ naturalis & civilis deducenda esse ex veritatibus nobis innatis ex nostroque desiderio innato, scilicet postquam deduximus sive assumpsimus a causâ primâ illa dependere, descendere & nobis impressa esse tanquam imagines quæ suum exemplar vividissimè, verissimè & perfectissimè referunt, & sic patet quomodo vera rerum cognitio debeat procedere à causâ ad effectum; effectus enim nullo modo cognoscitur nisi simul vel prius cognoscatur causa, & quo causæ cognitio perfectior erit, eo majorem effectus notitiam acquiremus, quem ordinem si in rerum inquisitione observemus, investigando nempe ea quæ prius

sunt

ſunt inveſtiganda nulla interruptâ rerum concatenatione, tum abſque omni dubio optimam obſervabimus rectè ratiocinandi methodum.

Per veram ideam res perfectiſſimè intelligitur.

7. Si igitur ſtudioſè evitentur ea quæ ſupra enumeravimus, tum abſque omni dubio rerum, quas contemplari intendimus, adipiſcemur ideas veras, eaſque optimè & perfectiſſimè intelligemus, dico intelligemus, quandoquidem per intelligere (quod ſuperius pag. 56. explicare omiſeram) in generaliſſimâ ſignificatione ſumptum, nihil aliud concipio quam modum cogitandi, *quo rem cognoſcimus vel per ſolam ſuam eſſentiam, vel per proximam ſuam cauſam:* priori modo (ut ex ſupradictis abunde paſſim patet) cognoſcimus nil niſi Deum, qui à nobis non aliter niſi per ſolam ſuam eſſentiam perfectè (in quantum ſcil. imbecillitas humani ingenii permittit) cognoſci poteſt, ſecundo modo cognoſcimus res à Deo productas quæ cauſam requirunt ut exiſtant, quarum cauſam quamdiu ignoramus tamdiu res ipſas perfectè intelligere non poterimus, & quò harum cauſam perfectius cognoſcemus eo rerum illarum perfectiorem cognitionem etiam habituri ſumus, *tum enim dicimur rem cognoſcere quando*

Ubi explicatur quid ſit intellectus, & in quo ille conſiſtit.

ejus causam cognoscimus: Dico etiam me intellectum hîc accipere in amplissimâ suâ significatione, ut non modo res purè intelligibiles, & æternæ nobisque innatæ veritates sed etiam res corporeæ & quicquid à nobis cognosci potest, eo comprehendantur: non autem necessarium duco monere me hunc intellectum nostrum non extendere ad intellectum divinum qui a Theologis Deo attribuitur, quem concipio alterius naturæ esse & cum intellectu humano nihil, hoc sensu, præter solum nomen commune habere, hoc est concipio Deum non intelligere more humano, e. g. habeo ideam de circulo quæ me docet ad essentiam circuli pertinere proprietatem ut ex centro ad circumferentiam eductæ rectæ sint æquales inter se, quam proprietatem quia cognosco per circuli generationem quandam quæ mihi exhibet prædictæ æqualitatis verum nexum, hinc dicor hanc circuli proprietatem intelligere, hoc est cognoscere, per suam causam proximam, in quo intellectus meus acquiescit neque ille quoad hanc proprietatem cognoscendam aliquid amplius desiderare potest: hunc autem intelligendi modum Deo velle tribuere summam absurditatem esse puto, per

Item de intellectu Dei.

per ideam enim quam Deus de circulo habet dicendus eſt non tam hanc circuli proprietatem cognoſcere quam eam cauſare, hoc eſt quod circulo hæc proprietas ineſt id omninò dependet ex ideâ quam Deus de circulo habet & per quam circulo hanc proprietatem adeſſe ipſi ab omni æternitate placuit, adeo ut quod in nobis vocatur intellectus illud in Deo, ſi propriè loqui velimus, appellandum ſit *cauſatio*, quibus ſuffragari videtur ſacer codex quando in primo capite Moſis verſu 3 dicitur. *Tum dixit Deus, eſto lux: & fuit lux.* Cui loco nulla vis inferetur ſi verbum *dicere* explicemus per *ideam habere*, hoc eſt quod Deus habuit ideam lucis, & quod lux per eam facta fuit.

Ad acquirendam rerum cognitionem memoriæ mandari deberi ideas quaſdam veras & generales ex quibus ſpeciales deduci poſſunt.

8. Porrò quandoquidem non omnium rerum ideæ nobis ſemper præſentes ſunt, & in multis plerumque neceſſe habemus unam ex aliâ deducere, inde ſponte patet, ad cognitionem rerum acquirendam eamque ope ratiocinationis colligendam, nobis ſummum adjuvamen fore ſi quaſdam rerum ideas, quas diligenti examine cognovimus eſſe veras, firmiter memoriæ noſtræ committamus ſeu imprimamus, maximè tales quæ generalitate ſuâ plurimas ſub ſe comprehendunt & talis naturæ

ſunt

ſunt ut multarum rerum particularium ideæ ſpontè quaſi ex iis emanent vel facili negotio colligi poterunt: atque hanc poteſtatem, per quam nempè nos poſſumus plurimas ideas ſimul in memoriam noſtram, quaſi in arcam quandam deponere, recondere & reſervare ad certum uſum eaſque indè rurſus depromere & quaſi pro lubitu noſtro producere, dico talem in nobis dari poteſtatem extra omne dubium eſſe, quemadmodum illud quotidie in nobis hoc ita experimur, & manifeſtiſſimis confirmatur experimentis, ab iis qui memoriam artificialem ad ſtuporem uſque excolunt, ſed quomodo illa cuſtodia peragitur, ſeu quomodo in mente noſtrâ fit talis impreſſio per quam illa poteſt plures ideas intra ſe cuſtodire eaſque indè rurſus pro re natâ & lubitu quaſi producere, hoc explicatu difficillimum eſt, nobiſque ad uſum vitæ hîc iterum ſufficere poteſt nos eſſe certos nos talem intra nos habere poteſtatem, quamvis vulgo putatur nihil explicatu facilius eſſe, dicunt enim rerum imagines quaſdam leviter, alias vero profundiſſimè cerebro noſtro imprimi, & priores facilè abire, poſteriores autem profundiùs agere radices, eaſque ipſas eſſe quæ memo-

Ubi explicatur quid ſit memoria & quomodo illa perficitur:

riæ noſtræ imprimuntur, & quæ menti, quoties ſimilis motus a quo productæ fuerant in cerebro noſtro exoritur, iterum offeruntur, vel quas mens, ſe convertendo ad eas, iterum producere poteſt: quod ſi illis concedamus, per hoc tamen nullo modo explicatur quomodo illa cuſtodia & productio fit, licet enim impreſſio quæ, per certum quendam motum corporeum, in cerebro noſtro fit poſſit vocari *imago* iſtius rei quæ illam impreſſionem cauſaverat, & licet talis imago poſſit in cerebro noſtro recondi & indè iterum pro libitu quaſi depromi poſſet, talis imago nullo modo idea erit neque cum ideâ confundi debet, quandoquidem *eſſentiâ cujuslibet ideæ noſtræ involvit affirmationem vel negationem aliquam*, uti ſupra pag. 60. indicavimus, & *formare ideam* nihil aliud ſit, quam *aliquid de aliquo in mente noſtrâ affirmare vel negare*, quod alias uno vocabulo vocatur concipere, ex quo apparet rerum imagines cum ideis nihil omninò commune inter ſe habere, & quid dicemus de ideis rerum purè intelligibilium, in quibus apertè conſtat nullam eſſe in cerebro noſtro impreſſionem factam vel faciendam, attamen & eas mens noſtra memoriæ noſtræ mandare & in-

indè iterum depromere potens eſt: quod ergo a priori (quomodo nempe idearum cuſtodia fit) denegatum eſt tentemus illud a poſteriori, & inquiramus quid in nobis experimur fieri quando reconditarum idearum quædam iterum producitur, & ſtatim animadvertamus idearum, quæ reconditæ fuerant, fuiſſe factam concationem ſeu copulationem quandam, eamque tam arctam ut una earum vix poſſit produci quin alteræ ſimul illam concomitentur quemadmodum ferè trahendo unum catenæ annulum, & reliquos annulos & totam catenam attrahimus, vel potius *mentem certo quodam ordine plurimas ideas in unam ſummam collegiſſe ex iiſque totum quoddam, tanquam compoſitum conſtituiſſe.* Quod apertè confirmatur in iis qui integram orationem, vel verſiculos quoſdam, vel hiſtoriam ſeu fabulam vel ſimile quid memoriæ mandarunt, & quod hæc recondita omni vi imaginationis ſuæ ſæpiſſimè vix aliter promere ſciunt niſi ipſis dictetur primum verbum ſeu prima linea orationis reconditæ, vel locus ſeu aliqua circumſtantia hiſtoriæ reconditæ ipſis in memoriam revocetur, eo enim, vel ſimile quid, audito ſtatim, tanquam ex profundiſſimo ſommo emergentes, ora-

tionem illam ſeu verſiculos abſque ullâ ampliori hæſitatione recitare & hiſtoriam, etiam cum omnibus ſuis circumſtantiis perfectiſſimè narrare ſcient. Undè quæſo hoc aliter evenit quam ex naturâ totius & partium, quod nimirum *Totum quà totum non poteſt concipi niſi ſimul fiat relatio ſeu reflexio ad partes totum componentes, & contra quod pars, vel partes, quà partes, non poſſunt concipi niſi ſimul fiat reflexio ſeu relatio ad totum quod in partes reſolutum eſt*: unde non mirum eſt quod mens ſe convertendo ad partem, ſeu partem aliquam concipiendo, tam cito & quaſi in momento totum omneſque illius reliquas partes producere poteſt, atque ſic in memoriam revocare omnia illa ex quibus totum hoc antea compoſuerat, ſic ſi nobis occurrat aliquis quem putamus nos antea adhuc vidiſſe ſeu cognoviſſe, atque jam obliti ſimus quis & qualis ille ſit, & dum recurramus ad memoriam noſtram ut inquiremus quid illa nobis ſuggerere poteſt ad acquirendam cognitionem quam deſideramus, noſtrates illud in ſimili caſu, optimè exprimunt his verbis, **ik hebben u wel meer geſien maar ik en weete niet waar ik u ſal t' huys brengen /** quibus quæſo quid aliud ſignificant quam eos in

men-

mente suâ jam partem aliquam vel quasi habere, sed quæ nondum sufficit ad eos deducendum ad cognitionem totius, undè si alter respondeat fortè eos fuisse simul in convivio aliquo, vel in tali vel tali loco, vel simul habuisse hanc aut illam rem, eo ipso ut plurimum statim & quasi in momento in memoriam nostram redeunt & cognitio hujus ignoti & plurimorum actuum & rerum quæ huic cognitioni in mente nostrâ antea juncta fuerunt, & sic dicimur nos illorum omnium *recordari*, *quod profectò nihil aliud est quam ex partibus, ut dixi, totum colligere & contra.* Dixi præterea in compositione hujus totius mentem observare certum quendam ordinem, secundum quem talis compositio fit; quod iterum patet ex productione quâ recondita ex memoriâ nostrâ depromuntur, nobis enim facillimum est orationem dominicam recitare eo ordine quo fuerat memoriæ mandata, at quotus est qui eam ordine inverso recitare valebit, nisi prius hunc ordinem inverterit & illam juxta ordinem retrogradum memoriæ suæ mandaverit; de quâ impressione licet ignoretur modus, ut dixi supra, juxta quem ea memoriæ nostræ imprimitur, de eâ tamen hoc constat quod idea, quam

 mens

mens conatur memoriæ ſuæ mandare, debeat menti per aliquod tempus præſens adeſſe, & non ſtatim ac nata eſt iterum evaneſcere, quemadmodum multæ ideæ faciunt, hoc eſt mens debet eam ſub determinatâ quâdam duratione concipere, ſeu ea debet in mente noſtrâ certam quandam habere durationem vel exiſtendi continuationem. Et hinc videmus quod qui orationem aliquam memoriæ mandare volunt eam aliquoties legunt atque relegunt ſeu repetunt, imo & experimur *maximam memoriæ noſtræ vim poſitam eſſe in repetione per vices ſæpiſſimè inſtitutâ & reiteratâ*. Quamdiu autem idea aliqua menti adeſſe ſeu exiſtere debeat antequam facta fuerit impreſſio ſatis valida quæ ſufficit ad generandam memoriam illud aliis inquirendum relinquo: Nihil addo de artibus quibus memoria corroborari & augeri poteſt: neque etiam definio an nobis magis conducibile ſit magnam an parvam habere memoriam.

Tranſitur ad ſecundam methodi partem, quæ conſiſtit in demonſtrandâ rerum veritate.

9. Explicato quid agendum quidve evitandum ſit ad acquirendam ideam veram, cumque idea vera ſummum ſit quod deſiderare poſſumus ad acquirendam rei ideatæ cognitionem, præmiſſa ſufficere poterunt ad explicandam ratiocinandi par-

partem primam *quæ consistit in acquirenda rerum cognitione*, sed quia non nobis solum nati sumus, & quod desiderium nostrum commodè & benè vivendi nos facit appetere societatem humanam, quodve proinde sæpissimè necesse habemus inventa nostra, seu cognitionem à nobis acquisitam, aliis communicare eave pro argumento adhibere ad alium in opinionem nostram trahendum, convincendum seu ab aliis obtinendum id quod volumus, indè ex hac necessitate enata est altera ratiocinandi methodi pars, *quæ consistit in demonstrandâ rerum veritate*, quæ ordine ferè contrario ac altera procedit, in priori enim omnis cura fuit inquirere qualis datur nexus inter subjectum & suum attributum vel inter effectum & suam causam, hîc vero omne artificium adhibèri debet ad alteri demonstrandum hoc est *indicandum inter subjectum & suum attributum dari talem nexum qualem dari nos pretendimus*, *vel etiam non dari talem nexum qualem adversarius noster dari pretendit* : ex quibus apparet dari duplicem demonstrandī methodum, unam quâ directo demonstramus id quod volumus, alteram quâ deducimus adversarium ad absurdum, dum indicamus inter

Quæ demonstratio sit directò.

causam & effectum non posse dari eum nexum qui dari supponitur. e. g. volo demonstrare (*vide fig.* 3) rectas AB & AC ex centro circuli ad circumferentiam ejus eductas esse inter se æquales, quare assumo hujus æqualitatis nexum aliquem communem, nempe communem generationem quâ prædictæ rectæ generatæ sunt vel generari potuerunt, & deinde comparando utramque rectam AB & AC cum radio generante. v g. AD cujus circumlatione circulus potuit esse descriptus, & judicando utramque hanc rectam eidem radio esse æqualem, quod si concedatur ab adversario, necesse habebit etiam concedere conclusionem qua concludimus rectas AB & AC esse æquales, nisi is negare velit innatam veritatem, quæ dictat, quod quæ eidem æqualia sunt inter se sunt æqualia, atque sic intentio nostra directò demonstrata erit. Quod si ab aliquo proponatur v. g. rectam AC ex circuli centro ad ejus circumferentiam & rectam AF extra circumferentiam eductam esse æquales, tum demonstramus hujus æqualitatis nullum dari posse nexum, & consequenter hanc positionem fuisse falsam per innatam veritatem quâ dictatur, *omne quod est, esse falsum aut verum*, & proindè *quod falsum est non posse esse verum*,

Vel deducendo ad absurdum.

rum,

rum, & contra. Vel quod idem eſt, *id, ex quo ſequitur abſurdum, eſſe falſum.* Ad demonſtrandum igitur ex hac poſitione ſequi abſurdum, vel impoſſibilitatem, quod vocant adverſarium deducere ad abſurdum, aſſumenda eſt utraque pars propoſitionis (quæ in noſtro caſu eſt, AC eſſe æqualem AF) adverſarii eaque ſingulatim conferenda eſt cum nexu aliquo qui hanc æqualitatem connectere deberet; quare comparetur, uti proximè factum eſt utraque recta cum radio circulum generante AD, erunt igitur AC & AD ex naturâ circuli æquales, ſed quia ponuntur AC & AF eſſe æquales, erunt quoque AD & AF inter ſe æquales per innatam veritatem, quod eidem æqualia inter ſe ſunt æqualia, ſed AC eſt pars rectæ AF, ergo eadem AD erit parti AC & toti AF ſimul æqualis & conſequenter totum & pars erunt inter ſe æqualia, quod eſt abſurdum & contra innatam veritatem quâ dictatur totum eſſe ſuâ parte majus. Quandoquidem ergo ex adverſarii poſitione talis emanat abſurditas, inde ſequitur hujus propoſitionis partes non eſſe connexas, ſeu quod idem eſt hanc propoſitionem eſſe non veram ſive falſam per id quod mox dictum eſt, atque ſic demonſtratum erit deducendo ad abſurdum. Quod ſi

placet

placet exemplum in terminis logicis, ſit demonſtrandum, *hominem eſſe corpus*, pro nexu hujus propoſitionis aſſumo vocabulum *animal*, cum quo utramque partem comparo & indico utramque partem cum eo convenire, uti

Omnis homo eſt *animal*
Omne *animal* eſt corpus.

Quibus ab adverſario conceſſis, ſeu probatis vel indicatis, ſequitur concluſio.

Ergo Omnis homo eſt corpus,

Quemadmodum hoc ſupra ſatis indicatum eſt, & quod præterea non ſemper ſimplex ſed ſæpiſſimè & plurimi nexus adhibendi ſunt antequam deſiderata concluſio obtineri poteſt: Eritque hoc modo directò demonſtatum, ad oppugnandam autem adverſarii falſam poſitionem logicis in more poſitum eſt colligere concluſionem adverſarii concluſioni contradictoriam, quam ſi obtinent erit adverſarii concluſio neceſſariò falſa, quoniam *contradictoria non poſſunt ſimul eſſe vera*, e. g. ſi quis proponat *omnem hominem eſſe lapidem*, formabunt contrariam concluſionem dicendo *nullum hominem eſſe lapidem*, ad quod demonſtrandum ſi aſſumatur pro medio termino vocabulum *animal*, ita ſtabit demonſtratio ſeu argumentatio.

Omnis

Omnis homo eſt *animal*
Nullum *animal* eſt lapis
Ergo Nullus homo eſt lapis.

Sed mallem ego loco contrariæ concluſionis aſſumere adverſarii propoſitionem & per eam illum deducere ad abſurdum, quemadmodum geometris hoc familiare & mox explicatum eſt, uti in Exemplo propoſito aſſumatur

Omnis homo eſt *lapis*.

Sitque lapis hujus propoſitionis prædicatum uti etiam ſyllogiſmi terminus medius, & illius attributum aliquod. v. g. *inanimatum* eſſe, tertius terminus, undè ſecunda propoſitio erit

Omnis *lapis* eſt inanimatus

Ex quibus pro concluſione ſequitur

Ergo Omnis homo eſt inanimatus.

Quod quia abſurdum eſt, ex eo ſequitur inter hominem & lapidem nullum dari nexum & conſequenter adverſarii poſitionem eſſe falſam. Eodem modo ſi dicatur *Omnem lapidem eſſe hominem*, aſſumpto hominis attributo aliquo, v. g. *ratiocinari* pro tertio termino, fiet deductio ad abſurdum ut ſequitur

Omnis lapis eſt *homo*
Omnis *homo* eſt ratiocinans
Ergo Omnis lapis eſt ratiocinans.

Quod

Quod quia abſurdum, eſt ſequitur adverſarii poſitionem eſſe falſam.

Et hæc methodus deducendo ad abſurdum præ alterâ, quâ colligitur contraria concluſio, illud commodi habet quod, aſſumpto propoſitionis prædicato (vel etiam ſubjecto, ſed tum fiet ſyllogiſmus in tertiâ figurâ) pro medio termino, reliquis tertius terminus ſeſe ſemper ultro quaſi offert quotieſcumque attenditur ad proprietatem aliquam hujus prædicati, per quam illud à propoſitionis ſubjecto diſtinguitur, deinde hâc methodo adverſarius ad anguſtiam redactus erit ut duntaxat negare poterit unam propoſitionum præmiſſarum, quippe altera juxta ſuam ipſius poſitionem pro vera aſſumitur, quam proinde negare non poteſt. Sed quis eſt qui recepta & longo uſu confirmata mutare poteſt.

In demonſtrando prima cura eſſe debet ne vocabulorum ambiguitate error aliquis committatur.

10. Quandoquidem plerumque coacti ſumus ad demonſtrandum adhibere nomina ſeu vocabula jam paſſim recepta quibus ſua ſignificatio vulgò impoſita eſt, quodve multa eorum in ambiguo ſenſu uſurpari poſſunt & ſolent, indè quoque ſequitur ſummam adhibendum eſſe curam ut omnis vocum ambiguitas, adhibitâ commodâ vocis diſtinctione aut defini-

finitione tollatur, v. g. qui dicit *vivere plantas*, ei incumbit explicare quidnam per vivere intelligi velit, quoniam illud etiam bestiis & hominibus attribuitur, & sic deinceps innumera quotidiè occurrunt vocabula, quæ si non ritè explanentur, mirum quot verborum pugnas excitare solent, maxima enim pars nominum videtur constituta ad libitum vulgi, & cum vulgus vix aliam rerum cognitionem agnoscere assuevit quam earum a quibus corpus afficitur, hoc est, quas imaginari possunt, hinc factum quod res purè intelligibiles quæ nullo modo sub imagitionem cadunt etiam conati sunt imaginari, & proinde eas sæpissime denominare solent nominibus negativis licet revera tales res maximè positivæ fuerint v. g. inextensum. infinitum, incorporeum, increatum, immortale, independens &c. unde porrò contingere videtur quando defectu vocabulorum quis coactus est has aut similes voces adhibere ad explicandum Dei attributum aliquod, quod is statim mille tumultuantium philosophorum & humilium ingeniorum tela contra se conversa experietur, quodve ipsi indigna verborum lis statim movebitur quamcunque etiam cautelam adhibuerit ad nomina à se usur-

Ubi impudentia Bleyenbergii iterum taxatur, quandoquidem adversario affingit ipsum voluisse docere, Deum esse corporeum & divisibilem.

usurpata clarissimè & distinctissimè explicanda, atque hoc intuitu summa indignatio me iterum impellit ut hoc loco silentio pertransire nequeam insignem Bleyenbergii supra nominati impudentiam, quâ is in dicto suo tractatu sibi ipsi & sibi simillimis animis persuadere conatur adversarium suum voluisse Deum esse corporeum & divisibilem, eò quod is vocabulo extensionis usus fuerit ad explicandum unum ex Dei attributis, licet apertissimè èxplicaverat *prop.* 15. *lib.* 1. *in scholio* per corpus, vel corpoream extensionem se intelligere quamcunque quantitatem longam, latam & profundam, certâ aliquâ figurâ terminatam, & esse absurdissimum si talis Deo extensio attribuatur, Dei autem extensionem esse increatam, infinitam, indivisibilem quæ proinde nullo modo sub imaginationem sed duntaxat sub intellectum cadit, hoc est non potest imaginari sed debet intelligi: Bleyenbergius autem voluit extensionem, per fas & nefas, infinitam imaginari, quod cum ipsi impossibile erat judicasse videtur adversarium suum non intellexisse sed imaginatum fuisse extensionem infinitam, eumque propterea Deo attribuisse attributum corporeum, sed illum hanc opinionem suam

sub

ſub verborum involucris abſcondidiſſe, & ſic Bleyenbergio placuit adverſario ſuo potius affingere opinionem falſiſſimam (uti ex ſcriptis ejus apparet) quam ingenuè confiteri ſe adverſarii ſui mentem non potuiſſe aſſequi: at dicet quis in conceptu extenſionis involvuntur limites intra quas extenſio terminari debet, cujus proinde dimidium concipi poterit, eaque diviſibilis erit & partes extra partes habebit: quod quidem conceditur de extenſione corporeâ, quæ hoc modo imaginatur, ſed id negatur de extenſione infinitâ intra quam & corpoream nulla omnino ratio dari poteſt, utcumque enim corporea etiam in immenſum augeatur ea nunquam attingere poterit extenſionem infinitam, ſicuti e contra utcunque infinita concipiatur (ſi hoc ita fieri poſſet) imminui ea nunquam devenire poſſet ad extenſionem finitam, quibus patet has extenſiones toto genere differre & non eſſe ejuſdem naturæ, & quantum ad me *per extenſionem divinam* ego nihil aliud *intelligo* quam *Dei ubique præſentiam ſecundum eſſentiam & exiſtentiam ſuam*, quatenus nimirum in hoc noſtro conceptu non involvitur, ſive nulla ſit reflexio ad Dei cogitationem & reliqua ejus attributa, quomodo hanc

alius

alius intelliget hoc nihil ad me, sufficit indicasse Bleyenbergium adversario suo hoc casu vim intulisse. Et quando porrò sæpius memoratus Philosophus *Ethic. part.2.defin.* 1. Corpus definit esse modum, qui Dei essentiam, quatenus ut res extensa consideratur, certo & determinato exprimit. Ego non capio illum his verbis aliud quid dicere quam Corpus esse rem, quæ certo atque determinato modo ab extensione, seu essentiâ & existentiâ divinâ dependet: quare autem in hac dependentiâ sola extensio & non reliqua Dei attributa commemorantur, ejus decisio pendet ab eo, an nimirum nos possimus concipere corpus simpliciter secundum solam suam extensionem, ita ut in hoc conceptu non involvatur simul conceptus actionis corporeæ aut alterius cujusdam illius attributi, hoc enim si concedatur (de quo jam nihil definio) nullam video absurditatem hujus dependentiæ causam explicari posse per solam extensionem nullâ factâ relatione ad reliqua Dei attributa; quod autem extensio infinita dicatur per corpus, (hoc est per extensionem finitam) certo ac determinato modo exprimi, illa determinatio extensionis non in ipsâ extensione infinitâ sed duntaxat

xat considerandа est in nostro conceptu quatenus nimirum nos extensionem infinitam per ideam absolutam, seu absolutè, & per se concepimus, deindè ex hâc ideâ aliam efformavimus ideam, per quam finitam extensionem determinamus, seu *certo atque determinato modo & per aliud concipimus*: quod abundè satis suprà declaratum est, quando mundus vocabatur modus, qui Dei attributum aliquod certo atque determinato exprimit, & si cum iis, quæ modo diximus de extensione divinâ, conferatur Sapient. 11. vers. 18. ubi dicitur, quod *creavit* (manus Dei) *mundum ex materiâ informi*, nescio sanè an hunc locum explicando in sensu sæpius à nobis dicto, nos non habituri sumus de origine mundi conceptum multo clariorem & magis distinctum, quam si cum philosophis multa garriamus de materiâ informi; quod continet apertam contradictionem ponere materiam, & simul assumere eam esse informem, quod æquè absurdum est, ac si ponerem triangulum, & simul negarem illud habere tria latera.

Denique non minorem Bleyenbergius committit malitiam dum, usurpando vocem intellectus in longè alio sensu quam ad-

adversarius illam usurpat, alteri affingit, quasi voluisset Deum non esse conscium neque dominum suarum actionum. Quod de hoc homine mirandum non est, quandoquidem ex suis scriptis passim constat eum ferè nullâ vel certè admodum exiguâ, vi intelligendi pollere, & quod omnia conatur imaginationi suæ subjicere, cujus evidentissimum capi potest argumentum quod in sua remonstratione pag. 35. ubi agit de Dei intellectu, cogitationem describit esse potestatem vel conceptum per quem ens finitum atque immateriale sibi ipsi repræsentat diversas ideas (his verbis: denken is eygentlijk dat vermogen/of die bevatting/waar door een eyndig en stoffelijk wesen verscheyde denkbeelden aan haar selven voordraagt) at paucis lineis interjectis pag. 36. ille vult nos vix de aliis rebus, quam de iis quæ extra nos sunt, posse cogitare, & consequenter si præsupponamus nihil omninò extra nos esse, vix intelligibile esse quod nos possemus cogitare (his verbis: Want soo wy vooronderstellen/ dat'er geheel niets buyten ons weesen was/ soo is het qualijk te begrijpen dat wy souden konnen denken: want waar in ende waar omtrent souden onse denkin-

gen

gen verkeeren?) quibus quæso verbis quis unquam aliquid ineptius audivit: an ille qui præsupponit extra se nihil esse, durante hâc præsuppositione non cogitat, & intra se ipsum conceptum vel ideam format per quam affirmat se ipsum existere & negat extra se dari res alias? an non illud erit idea per quam tam aperta affirmatio & negatio menti proponitur? imo hâc idea per quam cogitamus de nobis ipsis, nobis certior atque magis intimè adest quam idea aliarum rerum extra nos positarum, quemadmodum in superioribus satis declaratum est: & quomodo poterimus cognoscere res extra nos positas, & quam relationem atque concatenationem illæ cum nobis, & nos cum illis habemus, nisi prius intimé exploratam habeamus cognitionem nostri ipsius, nosque ipsos antè omna perfectissimè cognoscamus, quæ cognitio quum non possit acquiri nisi nobis ipsis vel menti nostræ exhibeamus diversas ideas, non de tam rebus extra nos positis, quam de nostrâ ipsius essentiâ, illa juxta ipsius Bleyenbergii definitionem, modo traditam, cogitatio erit & consequenter patet nos satis clarè & distinctè posse cogitare, seu multas claras & distinctas posse formare ideas licet

illæ non sint rerum extra nos positarum, & proinde Bleyenbergium sibi ipsi parum constare in iis quæ de Dei cogitatione atque intellectu proposuit, quæve huic suæ positioni superstruuntur, quæve magis imaginationem quam intellectum præsupponunt.

Præcedentibus non adversatur Theologicum axioma, *Deum*, nempè, *mundum creasse ex nihilo*, quam veritatem semper agnovi (usurpando *nihilum* in aliâ significatione quam vulgò fit) & clare perspexi, sed dum quidam addunt *creare esse aliquid ex nihilo producere*, eo ipso illi manifesto produnt se non intelligere ea quæ hoc modo dicunt, quum statuant contradictoria: quod statim patebit si attendamus paulò diligentius ad veritatem innatam, quâ dictatur, *Ex nihilo nihil fieri*, quam omnes in abstracto consideratam pro verâ agnoscunt, sed mirum est quam variè hallucinantur dum referunt eam ad actiones Dei, & si dicatur, manente hâc veritate, ex eâ sequi *mundum non esse creatum ex nihilo*, tum statim confugiunt ad divinam potentiam, Deum, scilicet, facere posse quæ captum nostrum superant; quod etiam verum est, sed tamen quum admittant, *Deum non posse facere contradicto-*

dictoria, ſeu ſe ipſum deſtruere, eo ut antè æquè irretiti manent ſi monſtretur eos ſtatuere contradictoria, quum *non conveniat divinis attributis ex nihilo producere aliquid*: nam *nihilum* illud, ex quo innata veritas monſtrat nihil produci poſſe, & Theologi quidam docent, mundum eſſe productum, illud, inquam, erit aut aliquid *ens poſitivum*, aut *non poſitivum*; ſi ſit ens poſitum illud dependebit à Deo, quandoquidem ſæpius demonſtratum eſt, & ab omnibus conceditur, Dei eſſentiam eſſe tam amplæ extenſionis ut omnia entia poſitiva ſub ſe comprehendat, ſeu ab eâ dependeant, & hoc ſenſu concedo mundum eſſe à Deo productum ex nihilo; at ſi per *nihilum* illud intelligatur non poſitivum aliquid, erit illud *non ens*, *hoc eſt*, *nihil aliud quam mera negatio*: ita ut prolatione hujus axiomatis, *ex nihilo nihil produci poſſe*, non aliquid de nihilo (hoc eſt non ente) affirmetur aut negetur (quod impoſſibile, cum *non entis nullæ ſint qualitates*:) ſed talis conceptus de nihilo involvit manifeſtam negationem, quâ negamus aliquod ens exiſtere poſſe quod non dependeat à Deo, ſeu quâ negamus in eſſentiâ divinâ contineri *non ens*, vel *privationem*, aut ſi mavis, ſi dicamus *ex*

nihilo nihil fieri, eo conceptu includitur manifesta affirmatio, quâ affirmamus omnia entia positiva dependere ab attributis divinis, hinc quando dicitur, mundum à Deo fuisse productum ex nihilo, tum hujus positionis verus sensus erit, *mundum esse productum à Deo, non autem à non ente, eumque ab omni æternitate in Dei essentiâ inclusum fuisse*, atque hoc modo formabimus prædictæ positionis conceptum satis clarum & distinctum, perfectèque intelligibilem in quo nulla contradictio involuta erit, omniaque, quæ ex eodem veritatis fonte emanant, optimè inter se convenient, sibique contraria non erunt; nostra enim argumentatio huc redit; *nihilum*, ex quo mundus creatus est, dependet à Deo, aut non: sin prius, illud concedo: sin posterius, id nego, quia hoc modo in Deo ponitur privatio alicujus dependentiæ, quod est absurdum.

Dum ad finem propero casû incidi in libellum nuperrimè emissum cui speciosus est titulus, *'t Momaansicht der Atheistery afgerukt, &c. door Adriaen Verwer.* in quo ejus author affirmat scriptorem Ethicæ B. D. S. docuisse hanc rerum universitatem, seu naturam naturatam, esse

Deum

Deum, & consequenter homines, atque quaslibet res singulares esse *à Deo independentes, &c.* de quo rationes, quæ me ad scribendum contra Dominum Bleyenburgium impulerunt, hæc pauca annotare me cogunt: nimirum hunc authorem ut *vidi*, ut *legi*, ut *fastidivi*; quæ enim astruere conatur tam crussa, malè cohærentia, tamque intricata sunt, ut œdipo opus sit ad divinandum quid sibi velit; quod attinet autem ad ejus refutationem quâ adversarium aggreditur, ipsa libri sui præfatio prodit illum adversarii sui mentem minimè assecutum fuisse, dicit enim statum quæstionis, in eo positum esse, an nimirum homines & res naturales in statu suo naturali dependeant ab aliquo ente immateriali, quod est Deus, an vero non dependeant à tali ente, dicitque se amplecti priorem, adversarium è contra affirmare posteriorem opinionem, his verbis: **Wy hebben aangemerkt dat het onderwerp des geschils was / de natuurlijke ofte aangeboren stand der dingen in dit heel-al / ende bysonderlijk der menschen; ende dat daar van wierd gedreven van de zijde der regtsinnigen / dat de gemelte dingen alle zijn afhangende van yets hoogers / 't welk van de stof-**

 ste-

felijkheidt is onderscheiden/ ende van ouds God genaamt is; ende van de tegenzyde dat de gemelde dingen van yets sulks niet afhangende zijn/ &c. ad probandum autem adversarium suum hujus opinionis fuisse, adducit duntaxat pag. 51. unicum adversarii sui locum, desumptum ex ethices libro 4. propos. 37. schol. 2. qui locus igitur, quum hujus litis (quod nimirum hic author alteri affingit ea quæ nullo modo posuit) decisio ab eo unicè pendeat, satis meretur ut huc integer transcribatur, illeque se habet ut sequitur: *Pauca de statu hominis naturali & civili dicenda sunt. Existit unusquisque summo naturæ jure, & consequenter summo naturæ jure ea agit, quæ ex suæ naturæ necessitate sequuntur; atque adeo summo naturæ jure unusquisque judicat, quid bonum quid malum sit, suæque utilitati ex suo ingenio consulit* (vide propos. 19. & 20. hujus) *seseque vindicat* (vide coroll. 2. propos. 40. part. 3.) *& id, quod amat, conservare, & id, quod odio habet, destruere conatur* (vid. prop. 28. p. 3.) *Quod si homines ex ductu rationis viverent, potiretur unusquisque* (per coroll. 1. prop. 35. hujus) *hoc suo jure absque alterius ullo damno. Sed quia affectibus sunt obnoxii*
per

(per coroll. prop. 4. hujus) *qui potentiam, ſeu veritatem humanam longè ſuperant* (per prop. 6. hujus) *ideo ſæpè diverſi trahuntur,* per prop. 34. hujus) *atque ſibi invicem ſunt contrarii* (per prop. 34. hujus) *mutuo dum auxilio indigent* (per ſchol. prop. 35. hujus.) *Ut igitur homines concorditer vivere, & ſibi auxilio eſſe poſſint, neceſſe eſt, ut jure ſuo naturali cedant, & ſe invicem ſecuros reddant, ſe nihil acturos quod poſſit in alterius damnum cedere. Quâ autem ratione hoc fieri poſſit, ut ſcilicet homines, qui affectibus neceſſario ſunt obnoxii* (per coroll. prop. 4. hujus) *atque inconſtantes, & varii* (per prop. 33. hujus) *poſſint ſe invicem ſecuros reddere, & fidem invicem habere,* patet ex prop. 7 hujus part. & prop. 39. part. 3. *nempè quod nullus affectus coërceri poteſt, niſi affectu fortiore, & contrario affectui coërcendo, & quod unusquiſque ab inferendo damno abſtinet timore majoris damni. Hâc igitur lege ſocietas firmari poterit, ſi modo ipſa ſibi vindicet jus, quod unusquisque habet, ſeſe vindicandi, & de bono & malo judicandi; quæque adeò poteſtatem habeat communem vivendi rationem præſcribendi, legeſque ferendi, eaſque non ratione, quæ affectus coërcere nequit,* (per ſchol. prop. 17. hujus) *ſed minis firmandi.*

Hæc autem ſocietas, legibus, & poteſtate ſeſe conſervandi firmata, Civitas appellatur, & qui ipſius jure defenduntur, Cives, ex quibus facilè intelligimus, nihil in ſtatu naturâ dari, quod ex omnium conſenſu bonum, aut malum ſit; quandoquidem unusquiſque, qui in ſtatu eſt naturali, ſuæ tantummodo utilitati conſulit, & ex ſuo ingenio, & quatenus ſuæ utilitatis tantum habet rationem, quid bonum, quidve malum ſit, decernit, & nemini, niſi ſibi ſoli, obtemperare lege ullâ tenetur; atque in ſtatu naturali peccatum concipi nequit; At quidem in ſtatu civili, ubi & communi conſenſu decernitur, quid bonum, quidve malum ſit, & unusquiſque civitati obtemperare tenetur &c. Ad quem locum itaque Dominus *Verwer* pag. 53. annotat adverſarium ſuum in eo apertè ſtatuere, quod homines, in ſtatu ſuo naturali, ſint planè independentes ab aliâ poteſtate, quæ ab iis diverſa eſt, nempè à Deo, & quod illorum prima dependentia tunc primum exoriatur, dum ineunt ſocietatem civilem, his verbis: **In deſe redeneering werd dan opentlijk by hem gedreven/ dat de menſchen/ in haren aangeboren ſtand/ t'eenemaal independent zijn van eenige andere Mogentheidt/ die van hen**

hen onderscheiden is / gelijk wy (om na de gronden van ons Christenen te spreeken) souden seggen van God / ende dat derselver allereerste dependentie van eerst ontstaat / wanneer sy sig begeven onder een borgerlijke gemeenschap: ende ('t geene daar het meest op aankomt) die independentie vooronderstelt hy maar in dese redenering / sonder dat hyse bewijst &c. Sed ignosces Domine *Verwer*, aut tuum aut meum cerebrum oportet ut sit infectum elleboro, quandoquidem etiam post diligentissimum examen in dicto loco nullum reperio verbum de eo quod adversarium tuum illîc apertè posuisse tibi tam audacter affirmare placuit, de quibus nullo præjudicio imbutus lector dijudicare poterit licet nullum præterea verbum hisce adderem: dicis in præfatione & passim in tuo libello, statum quæstionis esse, an homines in suo statu naturali (hoc est in eo quod sunt homines) dependeant (hoc est omne esse suum habeant) à Deo immateriali, ponisque adversarium tuum docuisse homines hoc modo non dependere à Deo immateriali, ad quod probandum adducis locum citatum, in quo igitur oportet ut tractetur de hominis à Deo immateriali in-

de-

dependentiâ: ſed illîc nullus omninò, neque directè, neque indirectè, ſermo habetur de hominis à Deo immateriali dependentiâ, aut independentiâ, ſed hoc tantùm inquiritur quid juris unuſquiſque hominum in ſtatu (qui ſtatus itidem illîc in longè alio ſenſu uſurpatur quam facit Dominus *Verwer*) ſuo naturali exiſtens habeat, & quantum de hoc jure, contrahendo ſocietatem civilem, in alios transferre & amittere debeat, concluditurque homini in ſtatu naturali exiſtenti omnia, etiam cum alterius damno, licere quæ tendere poſſunt ad conſervationem ſui ipſius, ob rationem nempè quod hominis ſummum intereſſe in hâc converſatione conſiſtat, quorſum tendunt propoſitiones illîc citatæ. Quia autem præter deſiderium vivendi noſque conſervandi, nobis ineſt etiam deſiderium commodè & benè vivendi, ad quod hominum mutuo auxilio indigemus, ad hunc finem obtinendum concluditur neceſſe eſſe ut homines prædicto juri ſuo naturali cedant, ſeque invicem ſecuros reddant ſe nihil acturos quod poſſit in alterius damnum cedere & hac lege ineant ſocietatem civilem, inque eam transferant jus illud quod unusquiſque privatim habet, ſeque decreto hujus ſo-

cie-

cietatis submittant &c. Quid isthæc quæso commune habent cum dependentiâ aut independentiâ hominis à Deo immateriali? Ubinam hoc in loco docetur hominis primam dependentiam tunc primò incipere quando is contrahit societatem civilem? ubinam hæc independentia à Deo immateriali hoc in loco præsupponitur? dicitur quidem *unumquemque in statu naturali existere & agere summo naturæ jure ea, quæ sequuntur ex suæ naturæ necessitate.* Sed an hoc significat esse independentem à Deo immateriali? certè si hæc verba conferantur cum aliis locis dictæ ethicæ, statim apparebit illa hanc significationem minimè admittere posse. Part. 2. axiom. 1. assumitur, *quod hominis essentia non involvat necessariam existentiam*, hoc est quod ejus existentia sit actualis; & actualiter existere est dependere ab alio ente quod causa est hujus actualis existentiæ, non autem esse independentem. Illudque demonstratur in prop. 10. ejusdem partis, inque cujus corollario concluditur, *essentiam hominis constitui à certis Dei attributorum modificationibus, seu eam esse aliquid quod est in Deo, & quod sine Deo nec esse nec concipi potest: sive eam esse affectionem seu modum, qui Dei naturam certo at-*

atque indeterminato exprimit. His additur axioma partis 4. in quo assumitur quod, *nulla res* (nec etiam homo) *singularis in rerum naturâ datur, quâ potentior & fortior non detur alia. Sed quâcunque datâ datur alia potentior, à quâ illa data potest destrui.* An hoc est facere homines & res singulares independentes, tum ego non capio quidnam monstri sit independentia. Restat duntaxat indicandum hanc ethicam docere Deum, à quo homines & res singulares ita dependere facit ut sine eo nec esse nec concipi possint, esse immaterialem, quod sanè abunde præstatur in propositione 12. & 13. cum corollario & scholio annexo partis 1. in quibus demonstratur, quod, *Nullum substantiæ attributum potest verè concipi, ex quo sequatur, substantiam posse dividi.* Item quod, *Substantia absolutè infinita est indivisibilis.* Quibus abundè indicatum puto absurdam hanc independentiam innocenti malâ fide esse affictam; ut autem omnem scrupulum plenè eximam, annotandum adhuc venit per *summum naturæ jus* in citato scholio 2. prop. 37. part. 4. nihil aliud intelligi, quam potestatem vivendi juxta dictamen rectæ rationis; & per *naturæ humanæ necessitatem*, nihil aliud

ibidem

ibidem intelligitur, quam naturæ lex quâ jubetur agere secundum dictamen rationis, itaque dum dicitur *unumquemque summo naturæ jure existere & agere ea quæ ex suæ naturæ necessitate sequuntur*, eo nihil aliud exprimitur quam unicuique in statu naturali concessum esse vivere & agere secundum dictamen rectæ rationis, prout hoc clarè patet ex propositionibus in dicto scholio citatis, quæ negligi non debent in eruendo sensu hujus scholii. Porrò citatâ pag. 53. additur, hanc ethicam ex singulis cogitationibus & singulis rebus extensis facere universalem cogitationem & universalem extensionem: deindè ex hâc universali cogitatione ab unâ parte, & illâ universali extensione ab alterâ parte, componere substantiam, quam nominat Deum. Quod quia ita simpliciter & nudè asseritur absque ullâ probatione, illud merito pro manifestâ calumniâ censeri debet nisi speciatim notetur hujus ethicæ locus, in quo talis absurda positio continetur; & si domini mercatores, qualem hic author se esse profitetur, nesciant philosophari nisi tam rudè & insulsè; honori suo meliùs consulent si attendant ad Apellis dictum illud, *ne sutor ultra crepidam*, prætensa enim atheistica larva calumniis detrahenda non est. Pir-

Priusquam hinc decedam, operæ prætium duco lectores meos monere atque de novo quasi inculcare ut in rebus philosophicis accuratissimè semper distinguere debeant inter res quas *imaginantur*, & inter eas quas *intelligunt*, seu inter imaginationem & intellectum, ne unquam unum cum altero confundant, cæteroquin in gravissimos errores delapsuri sunt, quod quia admodum difficile est & hic habitus acquiri non possit nisi longissimo usu atque assiduâ exercitione, hinc satis prævideo plurimos, qui prædicta non sufficienter à se invicem distinguere valent, insurrecturos contra multa eorum quæ superius à nobis allata atque demonstrata sunt, ex quibus multas ineptas & falsas conclusiones deducent, quin & non verebuntur calumniari nostrum zelum quo boni publici causâ adacti fuimus gratis in commune conferre ea, ex quibus putabamus ad alios redundare posse aliquod commodum, vel certè nullum omninò incommodum, aut sanè nobis affingent opiniones absurdissimas & malè concoctas, quibus nos apud imperitum vulgus traducturi sunt, sed hos & similis farinæ homines minimè moror, si enim ignorantiâ moveantur eorum misereor, quod si in-

invida malevolentia eos in rabiem egit, contra eos satis in tuto sum, quandoquidem veritas seipsam sufficienter ratiocinabitur: qui igitur legitimam patrocinandi methodum sequetur ei in rerum naturâ vix aliquid absconditum remanere potest, saltem quousque hominibus pervenire datum sit, quod ut exemplo aliquo illustrem, audeo sanè gloriari me solius rectæ rationis ductu illud animi mei solatium invenisse in quo nemo mortalium; etiam doctissimorum, mihi unquam plenè satisfacere potuit, licet nullam unquam prætermiserim occasionem diligentissimè in id inquirendi, quod in eo consistit: quum tota religio nitatur verbo Dei, & proindè religioso prima cura esse debeat ut verè cognoscat illud Dei verbum juxta quod religionem suam formare & instituere tenetur, possum inquam gloriari, post assiduam multorum annorum meditationem, divinâ favente gratiâ, me invenisse argumentum quoddam quo veritatem sacræ scripturæ, hoc est, eam esse verbum Dei, naturaliter (quod à nemine huc usque factum esse scio) demonstrare potens sum: scio equidem in hunc finem vulgo adferri 1. universalis consensus. 2. styli elegentia. 3. interrupta traditio,

4. prophetiarum in uno ſeculo prædictio & in altero ſeculo accuratiſſima completio. 5. dogmatum per facta miracula confirmatio, 6. moralia & æternæ veritates quibus hi libri abundant, & ſic deinceps, quæ & ſimilia argumenta ſatis valida eſſe lubens confiteor ad pios fortiſſimè movendum eoſque in religione noſtrâ beatificâ confirmandum, ſed tamen hoc non impedit quin ex ipſo naturæ ſinu poſſit depromi adhuc aliud argumentum quod validum eſt ad convincendum, de veritate in quæſtione, ethnicum etiam pertinaciſſimum: dico igirur in promptu me habere argumentum quo cujuſlibet interna conſcientia (ad minimum mea & eorum qui ejuſdem mecum eſſentiæ ſunt) convinci poſſit *Moyſem* (qui ſacrorum ſcriptorum primus fuit, & fundamentum poſuit cui reliqua ſuperſtruuntur) *ſcripſiſſe immediato ſpiritus Dei inſtinctu*, atque hoc collego ex conſideratione propriæ eſſentiæ, atque ex *ideâ Dei*, quam & mihi & cuilibet hominum impreſſam eſſe pono, hâc tamen differentiâ, ut ea aliquibus vividiſſimè adſit ita ut hujus impreſſionis ſeu emanationis (deſunt vocabula aptiora) illi ſibi internè conſcii deque eâ pleniſſimè internè convicti ſint,
aliis

aliis verò adest quidem etiam idea Dei, sed vis eorum imaginativa (ad cujus normam omnia contorquere conantur) eos impedit ut hanc impressionem nullo modo intelligere, neque de eâ internè convinci valeant; atque sic videmus *Deum duobus mediis se nobis manifestare, mediante scilicet intellectu vel imaginatione*, quorum prius longè nobilius est, utpote vividius quod absque ullo adminiculo rerum corporearum nos plenissimè de hac veritate internè convincit, posterius autem operatur per instrumenta corporea, quo intuitu prius vocare possumus *manifestationem immadiatam*, *alterum autem mediatam*, quæ ut plurimum nimis debilis est ad homines de hâc veritate convincendos nisi accedat ulteriùs specialis gratia divina, quemadmodum historiæ nobis fidem faciunt Deum hoc modo se multis (ferè omnibus Prophetis) manifestasse in somniis (qualis manifestatio speciali nomine vocatur *divina revelatio*) quin & accedente uberiori adhuc gratiâ, hanc manifestationem etiam quandoque confirmasse miraculo aliquo, prout nimirum imaginatio ejus, cui talis manifestatio fiebat, plus aut minus impediebat quod de hâc veritate internè

 con-

convinci poterat, cujus illuſtre exemplum habemus in Gideone Judic. cap. 6. qui erat vi imaginativæ tam fortiter ſubjectus ut aſſenſum adhibuere non potuerit ſingulari divinæ revelationi ipſi factæ niſi priuſquam ea ipſi fuiſſet bis miraculo aliquo (ſeu ſigno extraordinario) confirmata, nempè lanæ vellere ſicco & madido. Poſtquam igitur illi, quibus divina revelatio facta fuerat, hoc vel ſimili modo de ejus veritate certi & internè convicti erant, plerumque ulteriori aliquo miraculo opus habebant quo fidem facere poſſent aliis ſibi divinam revelationem accidiſſe. Jam adplicemus hæc ad noſtrum caſum, dico Deum *Moiſi* (uti conſtat ex ejus ſcriptis) ſe manifeſtaſſe duobus modis, *mediatè ſcilicet, & immediatè* in eo ſenſu quemadmodum hoc ſupra à nobis explicatum eſt; de mediatâ manifeſtatione, Moiſis Iſraëletis & Pharaoni, ad quos miſſus fuerat, editis diverſis miraculis ſufficientem fidem dedit, cui piè & religiosè acquieſcere poſſunt quibus earum rerum fidelis & interrupta traditio in manu eſt, ſed ſi nobis res ſit cum refractario & pertinaciſſimo ethnico qui de his rebus nihil unquam audivit vel iis fidem adhibere nolit,

lit, ad hunc de veritate in quæstione convincendum alio modo procedendum erit: aut enim hic ethnicus suæ imaginationi subjacebit totus, cujus conditionis est maxima pars vulgi, quo casu, per editionem miraculorum ejus assensus facillimè elici poterit, quemadmodum in primâ gentium conversione hoc modo, aliquot mille nos uno quasi momento conversos legimus; quandoquidem autem editio miraculorum non cuivis concessum sit, superest ut adhibeamus aliud medium, priori non invalidius, nempè legitimam ratiocinationem, per quam inducendus est noster ethnicus ad confitendum id quod volumus, & nihil aliud agendum est quam ut admoneatur ut intra seipsum reflectat & attendat ad ideam Dei, num ea ipsi adest *mediatè an immediatè*, hoc est, *an ille Deum imaginetur an vero purè intelligat*, quod si posteriùs, admonendus est ut omni ope, assiduâ & seriosâ meditatione conetur pervenire ad eum perfectionis gradum quod Deum absque ullâ imagniatione cognoscere, seu purè intelligere possit, quousque si ille pervenire nequeat, concludendum est hunc hominem suæ imaginationis imperio plenissimè subjacere, ipsique ple-

plenitudinem gratiæ denegatam eumque incapacem esse, æque ac lapis inidoneus est ad videndum, cui veritas in quæstione *naturaliter demonstrari* potest: quod si porrò noster ethnicus ad prædictæ perfectionis culmen ascenderit ut Deum absque ullâ imaginatione cognoscat & purè intelligat, jam statim sibi internè conscius atque plenissimè convictus erit se *Deum immediatè cognoscere*, seu hanc Dei cognitionem immediatè à Deo menti suæ influere (noli quæso amicè verba captare sed suppedita, si tibi adsint, commodiora) seu menti suæ esse impressam, & sic vividissimè referre imaginem Creatoris sui, atque apertissimè demonstrare indissolubilem nexum qui inter se & conservatorem suum intercedit; quibus concessis, noster ethnicus porrò nullam difficultatem movere poterit concedendo, dari posse in rerum naturâ plures homines qui sunt ejusdem secum essentiæ, & quibus consequenter idea Dei immediatè inesse potest, eodem ferè modo ac mathematicus necesse habeat fateri, præter se dari pósse plures qui mathesin æquè perfectè ac ille intelligunt, & si dicat ipsi aliquis, (vel ipsemet in libro aliquo legat, quod idem est) demonstrationem

hujus v. g. propoſitjonis, quod trianguli tres anguli ſint æquales duobus rectis, eo ipſo noſter mathematicus ſtatim agnoſcet, imò internè convictus erit hujus propoſitionis demonſtrationem proceſſiſſe ab eo qui geometriæ peritus eſt, quandoquidem exhibet veritatem quæ ratiocinando deducitur ex veritatibus nobis innatis quamque proindè ex eodem fonte omnes haurire poſſumus modo nos ad id debitè applicemus; ſed revertamur undè digreſſi ſumus, ad convincendum ergo noſtrum ethnicum, Moiſem habuiſſe immediatum Dei inſtinctum, nobis nihil aliud reſtat quam ut eum inducamus ad examinandum ea quæ Moiſis nobis ſcripto reliquit, & præcipuè ad inſpiciendum divinum illud quod habetur Exod. cap. 3. vſ. 14. ubi Moſis narrat, inquirendo quodnam Dei nomen ſit, reſponſionem ſe à Deo ipſo accepiſſe, ſuum nomen eſſe, QUI SUM. O divinum illud QUI SUM! quod affirmari nequit de nullâ omnino aliâ (præter Deum) re, quæ eſt, fuit, aut unquam erit, quæ licet ſint, licet exiſtant, extiterint aut exiſtent, hæc tamen earum exiſtentia non niſi actualis eſt, quæ dependet ab aliâ, & nullo modo neceſſaria eſt, quæ ſoli

competit Deo, de quo ab omni æternitate & in omnem æternitatem affirmatur illud divinum QUI SUM, hoc est; qui necessariò existit, seu ad cujus essentiam pertinet existentia necessaria, quam *existentiam necessariam nobis intimè exhibet Idea Dei menti humanæ à Deo immediatè impressa, quam possumus cognoscere solo intellectu & nullo modo imaginatione aliquâ nobis exhibere*, quam ideam Moisi caro & sanguis non dictârunt, neque eam ex ullâ philosophiâ humanâ hausit, sed illam solo intellectu assequi potuit, hoc est, ea fuit menti ipsius à Deo immediatè impressa: quam itaque impressionem sibi intimè adesse dum quis voce, signo aliquo vel scriptis testetur, dico eos, qui similem impressionem intra se intimè animadvertunt, statim agnituros hunc hominem, vel hanc impressionem revera intra se habere, vel eam didicisse ad minimum ab eo cujus menti talis impressio inerat, nec refert nostri respectu utrum is, qui dicit ideam Dei sibi intimè adesse, in eo dicipiatur & hæc verba psittacorum more duntaxat proferat, quandoquidem in omni casu certi sumus hanc cognitionem processisse ab eo qui revera ideam Dei habuit immediatam,
æquè

æquè ac legendo demonſtrationem Mathematicam certi ſumus eam effluxiſſe ab eo qui matheſin intellexit, nec multum intereſt utrum præterea ſciamus num hæc demonſtratio ab Euclide an ab alio quodam mathematico fuerit inventa: demonſtrato itaque locum Exod. cap. 3. vſ. 14. proceſſiſſe ab eo qui habuit ideam Dei immediatam, ſeu Spiritus Dei immediatum inſtinctum, conceſſâ & firmâ manente hâc veritate non video cardinem rei in eo verſari ut præterea præcisè ſciamus, num fuerit Moiſis, vel alius quidam vir ſanctus qui hunc locum congeſſit ſcriptoque nobis reliquit, maximè quia dantur non infimi nominis theologi qui dubitant an hi libri ab ipſo Moiſe conſcripti fuerint, præcipuè ob ultimum caput Deuteronom. in quo Moiſis mors & ſepultura narratur. Dicet porrò aliquis licet concedatur prædictum locum Exodi immediato Spiritus Dei inſtinctu conſcriptum fuiſſe, ex eo tamen minimè ſequi totum librum Exodi nec reliquos Moiſis libros eodem Spiritus Dei immediato inſtinctu conſcriptos eſſe: de quo ut legitimè judicetur, examinandum eſt quidnam præter dictum locum in hiſce libris continetur, & poſt accuratiſſimum examen reperiemus in iis nihil
 omni-

omninò contineri quod huic locui contrariatur, sed omnia simul collimare & tendere ad illustrationem hujus unius loci, nempe *ut hominibus, cuilibet pro suo captu, diversis modis inculcetur veri Dei cognitio, amor, & cultus*, quin & ut malitiosi etiam pœnæ metu ad id adigantur, quale calcar tamen ad instigandum bonos minimè opus est, juxta vulgatum versiculum,

Oderunt peccare mali formidine pœnæ,
Oderunt peccare boni virtutis amore.

Boni enim sole amore omnem, imò majorem reverentiam Deo exhibent, obsequium præstant, offensionem & sic deinceps magis evitant, quam malitiosus unquam pœnæ metu facere poterit. Quam itaque in hisce libris omnia tendant ad eundem finem, quumque sit una eademque res quæ proponitur & illustratur licet diversis modis, hæc omnia meritò habenda sunt pro sequelis istius loci ad quem illustrandum adhibentur, adeo ut qui concesserit principale emanasse ex immediato Spiritus Dei instinctu, is nullam rationem habebit negandi accesserium ex eodem fonte haustum esse, & qui principale ritè intelligit, ei non multum negotii superesse poterit ad eruendum accessorii verum

verum ſenſum, e. g. conſiderando ideam Dei atque attendendo ad nexum qui inter me & Creatorem meum intercedit, ſeu per quem ab eo dependeo, facilè cognoſco Deum eſſe Ens infinitum, me autem finitum, & facilè video limitationem meæ eſſentiæ quod nempè mihi quidem conceſſum ſit Ens infinitum attingere, ſed ſimul impoſſibile ſit, illud (ut ita loquar) comprehendere, hoc enim repugnat cum naturâ infiniti ut à finito comprehendatur: hac veritate ità nudè conſpectâ non difficile erit eandem iterum agnoſcere ſi eadem nobis explicetur per figuratam aliquam locutionem ſeu per allegoriam quandam, quemadmodum capio locum Exod. cap. 33. verſ. 18. ad finem capitis uſque, & cap. 34. verſ. 5, 6, 7. & 8. in quibus narratur Moiſem petiiſſe à Deo ut gloriam ſuam videret, ipſumque ſtetiſſe in cavitate rupis, atque vidiſſe, transeunte Deo, poſteriora Dei, ipſique denegatum fuiſſe videre faciem Dei, & ſic deinceps, quæ omnia explicando allegoricè, ut tendant ad illuſtrationem, Exod. cap. 3. verſ. 14. quemadmodum ſupra diximus, ipſa nullam difficultatem aut obſcuritatem involvent, optimèque convenient cum ſenſu prædicti loci, & cum eâ veritate quam

quam Deus ipse cordibus nostris insculpsit, quæ semper immutabilis & ubique eadem est sive eam inveniamus directò in mente nostrâ, seu ratiocinando ipsam colligamus, sive illa quocunque alio modo, aut à quocunque nobis manifestetur, semper enim illa ex eodem fonte, à veritatis authore Deo procedit, qui sibi nusquam contrarius est. Idem judicium esto de plurimis locis librorum Moisis, in quibus reperiuntur hyperbolicæ, allegoricæ & innumerosæ figuratæ locutiones, juxta consuetudinem populorum Orientalium (quibus hi libri primò conscripti sunt) qui similibus locutionibus gaudent iisque maximè delectantur, ad quorum mores, in conscriptione horum librorum Moisem se composuisse apertè videmus, ipsumque eorum captui se accommodasse, adeò ut mirum non sit, quum eorum maxima pars erat gens abjecta in quibus vis imaginativa eorum intellectui dominabatur, Moisem eorum imaginationi se accommodasse, ipsumque adhibuisse plurima media quæ eorum imaginationi conveniebant & ab ipsis imaginando comprehendi poterant: Sic videmus Dei potentiam sæpè hyperbolicè per *manum Dei* expressam à Moise, eumque ob similem fi-
nem

nem multis aliis in locis Deo attribuiſſe membra humana, actioneſque humanas, ut quod audiverit, viderit, odoratus & locutus fuerit & ſic deinceps; quin &, ob ſimilem rationem, Deo etiam in plurimis locis adſcripſit paſſiones affectioneſve humanas, ut quod more humano, eum alicujus pœnituerit, quod ſit judex, juſtus, legiſlator, rex regum, mundi rector, zelotypus, benignus, quod flectitur precibus humanis, ſit longanimis, miſericors, quod iraſcatur peccatis eaque puniat, quod gaudeat coli, eum colentes amet præmioque afficiat, quod ſit fortis, bonus, &c. quibus ſimilibuſve locutionibus certè nihil aliud exprimi, me ratio docet, quam aliquod Dei attributum vel æternum ejus decretum, qui vero hæc ſimiliave loca ſecundum literam intelligunt ii ſané admodum irreverenter divina cum humanis confundunt. His accedit, cum fuerit gens Judaïca ut plurimum ſtupida & philoſophiæ ignara, cumque cauſas rerum intermedias vel ſecundarias ubique ferè ignoraſſet vel neglexerit, atque è contrà ex ſingulari quâdam pietate atque devotione ſemper ad Deum recurrebat & ſic omnia per primam cauſam explicabat, e. g. quando actiones eorum privatæ illis ex voto

ſuc-

ſucceſſerant, dicebant Deum hoc ita ſingulariter direxiſſe, vel ſi non ſucceſſerant ex voto Deum id noluiſſe &c. hunc inquam, morem gentis ſuæ videmus Moiſem ſecutum fuiſſe in plurimis locis, in quibus narrantur caſus vel effectus naturæ ordinarii, tanquam ſingulari aliquâ providentiâ & immediatè à Deo determinati & directi ſeu producti: ita ex. gr. de pluviâ, tempeſtate, vento &c. dicitur Deum ex cœlo dimiſiſſe pluviam ſuam, excitaſſe ventum ſuum, tempeſtatem, immiſiſſe terris ſterilitatem, fœcunditatem, famem, peſtem, imponere cœlo iridem tanquam ſignum ſuæ gratiæ, & cometam caudatam pro ſigno ſuæ irecundiæ &c. quos ſimiliſve caſus vel effectus explicare per naturales ſuas cauſas intermedias nobis vetitum non eſt, aut certè hoc faciendo plurimis locis nullam vim inferemus, iiſque hoc modo nullum perverſum ſenſum affingemus. Præter hæc obſervanda adhuc venit altera Hebraïſatio, quâ Judæi in more habebant, quod ſæpiſſimè rem aliquam ſingularem certo reſpectu ad Deum referebant. e. g. *ad rem in ſuperlativo gradu exprimendam, dicebant eam eſſe Dei*: ut montes Dei, id eſt montes altisſimi; ſomnus Dei, id eſt ſomnus profundiſſimus; ſubverſio Dei, id

id eſt, magna & memorabilis ſubverſio, ſupra populum cecidit metus Dei, id eſt maximus &c. Quibus non multum abſimilis eſt altera Hebraîſatio in quâ *ſæpiſſimè ſubſtantiva pro adjectivis uſurpantur*, e. g. ſpiritus ſapientiæ, conſilii, fortitudinis, malitiæ, id eſt, ſpiritus ſapiens, prudens, fortis, malus &c. Atque hoc modo poſſet tradi methodus juxta quam quæcunque S.Scripturæ loca poſſent reddi tam plana & perſpicua ut ab omnibus (quippe illa non magnis doctoribus clamitoſis oratoribus, & faſtuoſis magiſtris ſolum conſcripta eſt) ſummâ facilitate intelligi eorumque verus ſenſus erui poſſet, modo quis non fuerit planè ſtupidus, quo intuitu affirmare non vereor me ſenſum S. Scripturæ æquè facilè percipere ac cognoſco veritatem propoſitionum Euclidis, imo his propoſitionibus multo evidentius illum agnoſco, adeo ut mihi nullo commentatore ſeu doctore opus ſit, ad verum hunc ſenſum eruendum, æque ac ad Euclidis propoſitiones intelligendum nemine indigeam, iiſque ſemel intellectis non opus habeam ut earum demonſtratio bis, ter, vel pluries in infinitum ferè, toto vitæ meæ tempore mihi continuo & ſemper repetatur: atque hac in re malo ſequi præceptum ſeu conſilium Evan-

successerant, dicebant Deum hoc ita singulariter direxisse, vel si non successerant ex voto Deum id noluisse &c. hunc inquam, morem gentis suæ videmus Moisem secutum fuisse in plurimis locis, in quibus narrantur casus vel effectus naturæ ordinarii, tanquam singulari aliquâ providentiâ & immediatè à Deo determinati & directi seu producti: ita ex. gr. de pluviâ, tempestate, vento &c. dicitur Deum ex cœlo dimisisse pluviam suam, excitasse ventum suum, tempestatem, immisisse terris sterilitatem, fœcunditatem, famem, pestem, imponere cœlo iridem tanquam signum suæ gratiæ, & cometam caudatam pro signo suæ irecundiæ &c. quos similisve casus vel effectus explicare per naturales suas causas intermedias nobis vetitum non est, aut certè hoc faciendo plurimis locis nullam vim inferemus, iisque hoc modo nullum perversum sensum affingemus. Præter hæc observanda adhuc venit altera Hebraïsatio, quâ Judæi in more habebant, quod sæpissimè rem aliquam singularem certo respectu ad Deum referebant. e.g. *ad rem in superlativo gradu exprimendam, dicebant eam esse Dei*: ut montes Dei, id est montes altissimi; somnus Dei, id est somnus profundissimus; subversio Dei, id

id eſt, magna & memorabilis ſubverſio, ſupra populum cecidit metus Dei, id eſt maximus &c. Quibus non multum abſimilis eſt altera Hebraîſatio in quâ *ſæpiſſimè ſubſtantiva pro adjectivis uſurpantur*, e.g. ſpiritus ſapientiæ, conſilii, fortitudinis, malitiæ, id eſt, ſpiritus ſapiens, prudens, fortis, malus &c. Atque hoc modo poſſet tradi methodus juxta quam quæcunque S.Scripturæ loca poſſent reddi tam plana & perſpicua ut ab omnibus (quippe illa non magnis doctoribus clamitoſis oratoribus, & faſtuoſis magiſtris ſolum conſcripta eſt) ſummâ facilitate intelligi eorumque verus ſenſus erui poſſet, modo quis non fuerit planè ſtupidus, quo intuitu affirmare non vereor me ſenſum S. Scripturæ æquè facilè percipere ac cognoſco veritatem propoſitionum Euclidis, imo his propoſitionibus multo evidentius illum agnoſco, adeo ut mihi nullo commentatore ſeu doctore opus ſit, ad verum hunc ſenſum eruendum, æque ac ad Euclidis propoſitiones intelligendum nemine indigeam, iiſque ſemel intellectis non opus habeam ut earum demonſtratio bis, ter, vel pluries in infinitum ferè, toto vitæ meæ tempore mihi continuo & ſemper repetatur: atque hac in re malo ſequi præceptum ſeu conſilium

Evan-

Evangelicum quo ipſi ablegamur (non autem remittimur ad commentatores, oratores doctoreſve) ad inquiſitionem Sacræ Scripturæ, quod ſanè fruſtaneè dictum fuiſſet ſi ſcriptura non eſſet clara & intellectu facilis, aut contineret ſenſum qui à quolibet aſſequi non poſſet, quemadmodum plurimi doctorum perſuadere conantur, quærentes nodum in ſcirpo, atque myſterium cudentes ubi nihil minus quam myſterium reperitur. Verum de his ſatis & ad rem.

11. Quandoquidem omnis ratiocinatio, uti ſæpiſſimè dictum, conſiſtit in duabus operationibus, ſciendum eſt earum unam à logicis & philoſophis vocari methodûm ratiocinandi *Analyticam* vel reſolutivam, alteram autem *Syntheticam* vel compoſitivam, ex quibus deindè exſurgit *methodus mixta*, quæ partim compoſitiva & partim reſolutiva eſt, quod maniſeſtiſſimè in arithmetica apparet, ubi omnia ferè problemata abſolvuntur partim additione partim ſubſtractione permixtim utendo. Atque hoc in omnibus rebus atque ſcientiis, in quibus aliquomodo ratiocinatur, locum habet, phyſicus enim addit ſubtrahitve corpus corpori, motum motui, tempus tempori,

gra-

gradum qualitatis gradui, actionem actioni: Geometra proportionem proportioni, quantitatem quantitati vel magnitudinem magnitudini: Orator, orationem orationi: musicus, sonum sonui, & sic deinceps.

12. In omni denique methodo hoc observandum est, ut procedatur gradatim semper à cognitis ad incognita, & à facilioribus ad difficiliora, atque ut cognita & clara secernantur ab obscuris confusis & dubiis: & in quæstione propositâ conditiones omnes illius debent diligenter examinari & inquiri quid ad eam pertineat, quid non, ut aliena rejiciantur, ne defatigemur inutilibus; deinde difficultas quælibet secanda est in partes, quarum quælibet seorsim etiam examinare debet, ut mens nostra omnia melius comprehendat, & quia *in rerum inquisitione ratiocinatio nostra instituitur ut cognoscamus rerum causam vel effectus*, inde patet unum eorum debere esse cognitum, ut illo mediante in cognitionem alterius devenire possimus, hoc est, ut *ex effectu cognito deducamus causam*, quod vocant *procedere à posteriori*, vel *ex causâ cognitâ deducamus effectum*, quod vocant procedere à priori, *estque ita duplex rerum investigatio una*

cauſarum, *altera effectuum*. Quomodo autem ſecundùm hanc methodum acquirere poterimus cognitionem rerum naturalium (de acquirenda Dei cognitione abunde ſatis explicatum eſt in Ethicâ B. D. S. quod opus ſanè aureum eſt nullo ſeculo interiturum, modo ipſi perverſus ſenſus non affingatur, quorſùm ergo lectores remitto:) atque ad univerſalem ſcientiam humanam viam ſternere, ejus ſpecimina quædam ſpeciali tractatu, ſi Deus ſanitatem & otium largitur, dare atque in lucem emittere animus eſt, quare huic operi hiſce finem imponam.

FINIS.

Errata typographica.

pag. 2. lin. 6. *duntanax*, lege duntaxat. p. 5. l 22. *cogitatee*, l. cogitatas. p. 7. l. 12. *aholentz*, l. abolentur. p. 10. l. 27. *hæc*, l. hâc. p.... l. 16. *expiemendos*, l. exprimendos. p.... l. 18. *conceptibus*, l. rebus. p. 11. l. 12. *communibus*, l communia. p.... l. 30. *sic*, l. si. p. 13. l. 23. *nullum*, l. ullum. p. 15, l. 2. *fnisse*, l. fuisse. p. 18. l. 4 *fumas*, l. fumos. p. 25. l. 5. *mentem*, l. montem. p. 35. l. 11. *quorundem*, l. quorundam. p. 36 l. 8. *quorundum*, l. quorundam. p.... l. 9. *quorandam*, l. quorundam. p.... l. 18. *recorder*, l. recordor. p. 40. l. 18. *de nominari*, l. denominari. p. 43. l. 10. *quam*, l. quod. p. 65. l. 13. *suæ*, l. sua. p. 78. l. 17. *muteria*, l. materia. p.... l. 19. *mlssum facientes*, l. missos faciens. p. 79 l. 20. *omuia tessera*, l. omnes tesseræ. p.... l. 21. *singula*, l. singulæ. p. 81. l. 18. *consequandum*, l. consequendum. p.... l. 21, *ærdenter*, l. ardenter. p. 83. l. 25 *ipsam*, l. ipsos. p. 87. l. 17. *sam*, l. sum. p. 98. l. 20. *robuctier*, l. robustior. p. 100. l. 21. *Enclides*, l. Euclides. p. 104. l. 14. *prodati*, l. prodat. p.... l. 17. *notis*, l. notus. p. 105. l. 4. *qnædam*, l. quædam. p. 105. & 106. lin. ult, & 1. & 2. l. circulus ponitur vel tollitur, & contrà circuli essentia positâ vel ablatâ, hæc proprietas erit data. p. 112. l. 12, *prrticuiaris*, l. particularis. p. 117. l. 4. *est*, l. &. p. 118. l. 19. *modificata*, l. modificatus. p. 126. l. 20. *adhabeant*, l. adhibeant. p. 127. 16. *dependeo*, add. cujusque quasi[pars sum. p. 133. l. 4 *dicatnr*. l. dicatur. p. 139. l. 9. *jugitur*, l. jungitur. p. 140. l 13. *dialectiei!*, l. dialectici. p. 163. l. 9 *idquc*, l. idque. p. 168. l. 24. *tota biblia conscripta est*, l. S. Biblia conscripta sunt. p. 169. l. 1. *comperando*, l. comparando. p. 180. l. 27. *opiomne*, l. opinione. p. 203 l. 6. *prapostere*, l. præpostere. p. 211. l. 7 *animadvertamus*, l. animadvertemus. p. 217. l. 18 *sed AC est pars rectæ AF* dele. p.... l. 19. *erit*, adde. inæqualibus AC & AF, hoc est. p. 224. l 8. *nato*, add. modo.